

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 22, oktober 2014
shtevilka 119 – 120
(popravljen različica
20. septembra 2014)

Izdajatelj revije	Revija SRP, zavod za založništvo, Ljubljana m.sh.1339427, d.sh.71461965 e.m. urednistvo@revijasrp.si i.a. http://www.revijasrp.si
Naslovnica	Marjan Kukec: Korenine, 1992
Izbor likovnih del	Damir Globochnik
Tisk	NTD, Ljubljana
Uredništvo	Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
Uredniški odbor	Ivo Antich Lev Detela Damir Globochnik Jolka Milich Rajko Shushtarshich
Narochila, prodaja	Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana
Izposoja na dom	Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1 p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Vsebina

<i>Rudolf Goloub</i>	Satanica	4
<i>Milena Sushnik Falle</i>	Ugasli plameni	15
<i>Milenko Strashek</i>	Haiku in tanka (II)	17
<i>Ivo Antich</i>	Muk krajina /epigramizmi/	24

Prevajalnica

<i>Miroslav Krleža</i>	Svetilničarjeva pesem /petkrat v verzih, petkrat v prozi/	29
<i>Gesualdo Bufalino</i>	Aforizmi	35
<i>Marguerite Yourcenar</i>	Kako je bil reshen Wang-Fô	44

Likovna priloga

<i>Damir Globočnik</i>	Graditelj pretehtanega likovnega sveta	52
<i>Marjan Kukec</i>	Likovna dela /reprodukcije/	54
<i>Damir Globočnik</i>	Humoristično-satirichni list Cik-Cak (1939)	63
<i>Ciril Gale</i>	Cenzurirani Zvitorepec /O chasu, ko je bil strip »družbeni strup«/	65

Esejnica

<i>Matjazb Jarc</i>	Pravica ostati zunaj	68
<i>Jolka Milich</i>	Berem ... tudi jaz	78
<i>Damir Globochnik</i>	Fotograf Fran Vesel	90

Za zgodovinski spomin

<i>Matjazb Jarc</i>	Politichna vloga slovenskih medijev /leto 2014/	94
<i>Rajko Shushtarshich</i>	Bozhje oko /»Oko, ki vse vidi – Ciganske karte in vedezhevanje«/	104
<i>Rajko Shushtarshich</i>	Neznosna lahkost lincha /Linch Janeza Janshe preko slovenskih medijev/	107

Iz zgodovinskega spomina

<i>Ivo Antich</i>	Balkan in Trst – vojna in socializem /Kolazh zapisov v luchi »stoletne krize«/	124
-------------------	--	-----

Vprashalnica

<i>Jolka Milich</i>	Vili Stegu v italijanskem prevodu in ... poetichni predelavi	172
---------------------	--	-----

Rudolf Goloub

SATANICA

KAJN

Proslavljam te Kajn mogočni, uporni,
Kajn gladni, plugu in trudu obsojen,
Kajn preganjeni, zaničevan,
od matere lastne, od Boga zavržhen!

Tebe in tvojih rod proslavljam!
Vsi, ki zemlji in okovom smo obsojeni,
helotje dela, zhivljenja nedeležni,
ne blagoslova bozhjega ne ljubezni voljeni;

Vsi Kajni smo tlachani, zavržheni ...
Mi orjemo ... Blagoslovljeni Abelov rod zhanje.
V temi in prokletstvu tavamo po zemlji brez doma ...
Proslavljen Kajn !... Sveto nam je tvoje mashchevanje!

NZ (Nashi zapiski), 1913, sht. 9-10

PRED MADONO

Naslikal te je izvrstno mojster Raffaello ...
omamljen pijem lepoto tvojih oči smelo.

Glorija tega obraza pesem mi poje iz raja,
da chustvo neizmerno dusho navdaja!

Kam mislil je mojster, ko tebe je slikal?
modela katerega pogled ga mikal?

Te oči, te ustnice poljubil bi
ah, ne v misli mistichni!

NZ, 1913, sht. 11

MARIJI MAGDALENSKI

Poznal ni ljubezni, ne zhivljenja ...
In ti, lepa, si ga ljubila!
in she prosila si ga odpushčenja?
ne ti, on je greshil!
razpeti se je rajje dal,
sebi v pogubo in drugim.
Zhivljenja, ljubezni ni poznal ...
In bil je lep in ljubezni vreden ...
Zakaj ga nisi poljubila?

NZ, 1913, sht. 11

»Nashe Zapiske« sht. 11 je drzhavno pravdnishtvo zaplenilo zaradi poezije Rudolfa Golouha: »Mariji Magdalenski«. Nashlo je na globoko filozofichni pesnitvi znake hudodelstva motenja vere. Ta zaplemba nas sili, da se ob prvi priliki pobavimo z verskim problemom. (opomba urednishtva na zadnji strani NZ, 1913, sht. 12)

SATANICA

Tvoja podoba mi ugaja,
tvoj pogled dvomljiv,
tvoj smeh prezirljiv,
tvoj zhvizhg rezhech!

V tvoji polni, Mefisto, sem posesti!
Le greh mi je she svet ...
Mumije na prestolih sedé,
satrapom je izrochena morala!

NZ, 1913, sht. 12

PROMETEJ

Veke vekom
na gori kameniti vklenjen
junak lezhish in prichakujesh!

Kljuje ti srce kragulj.
 Krvavi vedno odprta rana ...
 Pod teboj zemlja obozhevana,
 nad teboj zharni solnca sijaj.

Kdaj goro kamenito zapustish,
 kdaj tezhke verige izdrobish
 junak dela in mochi?

Pogledal je v nebó Prometej
 in je proklel!

NZ, 1914, sht. 1-2

SILI

Zemlje in zhivljenja si vstvariteljica!
 V tvoji oblasti je priroda in chloveshtva roj;
 Unichujesh, vstvarjash in prenavljash!
 Delu, napredku in zmagi si pogoj.

V stvarstvu le tvoj velja zakon.
 Na svetu ti edina gospodujesh;
 v tvoji oblasti je ves preporod:
 Usodo chloveshtva sama reshujesh.

NZ, 1914, sht. 3-4

NA MORJE!

Razpni jadra mornar!
 Vesel po vrvih veter zhvizhga;
 Zdaj pohod svoj valoviti
 naznanja morski vihar.

Ven iz tesnega pristanishchal...
 Z bogom zemlja zazheljena,
 ki nas vechne mornarje zavrachash,
 ki nimash za nas zavetishcha!

K morju nas sili zgodovina!...
Mornarji na krov!
Zastavo na jambor!
V prostosti nam je domovina!

NZ, 1914, sht. 3-4

NARODU

Hochesh biti narod prost?
Svobode prave vreden?
Tvoje rodne zemlje gospodar,
zhivljenja, sreche delezhen?

Tiranstva krutega, jerobstva,
tisočletnega uboshstva te je sram?
Ne poklekaj vdano, ne trepechi:
zapusti nemega vzdihovanja mrtvi hram.

Ne moli, ne prichakuj!
zapoved novo chuj:

Nad teboj tiranstvo blagoslovljeno gospodari ...
hochesh biti prost? ne poklekaj; vstani in vdari!

NZ, 1914, sht. 5-6

V BODOCHNOST

Znamenje je shlo chez zemljo ... Narod na plan!
Kar jerobstva tisočletnega je sram,
kar rebelov je neupogljivih,
kar pred krizhem ne pokleka, na plan!

Pijonirji bodočnosti nastopili so cesto.
Zhe boben revolucije ropota;
zastave krvave oznanjajo vojno ...
Narod proletarcev, na svoje mesto!

NZ, 1914, sht. 5-6

KAJN (II)

Zakaj je padla tvoja tezhka roka,
 Da ubil si brata materi preljubljenega?
 Prokletstvo gre za teboj blodechim po zemlji
 in grozni blesk orožhja okrvavljenega!

Oblezhala je nezurna zhrtev bratskega uboja;
 zlahadne, mlade krvi se je zemlja napila:
 ubil si Abela, izvoljenca materinega in bozhjega ...
 Obstrmela je pravichnega Boga neizprosna sila!

Sul je strele silni vihar,
 za teboj skoz noch in svet
 bezhechim Glas z neba je hrul mogochno:
 »Kajn, morilec brata, bodi proklet!«

NZ, 1914, sht. 9-10

SOKRAT

Zadnji vecher ... Atena spi ... Krog tebe
 uchenci vneti ... Blizha se smrti ura rana.
 Ne tvoje! Dobe chloveshke najpopolnejshel!
 S teboj, nesmrtnik, Helenov slava je konchana!

Pij! Dosegel si svoj cilj: misli chloveshke preporod!
 Duh tvoj ozhivljaj bode novi rod.

NZ, 1914, sht. 9-10

TOLSTOJ

Tvoj duh nad nami mladimi kraljuje.
 Dush nepoznanih bol in stremljenje –
 zaklad chustva in junashtva si svetu razkril.
 S teboj smo mladi stremeli, ki oznanjal si vstajenje!

Vstali smo! ... Zhe preko tvojih stremljenj gre nasha pot!
 S teboj zhiveli smo dobre vstajenja prerokovane;
 preko nadchloveshkih ciljev stremi mladina ...
 Vsa misel za teboj, pevcem dushe nashe neugnanel!

NZ, 1914, sht. 9-10

SAVONAROLA

Bled menih z umerjenim korakom
sredi kricheche tolpe stopa.

Sam je ... Na trgu grmada visoka ga chaka ...
Misel neutoljiva spremlja junaka.

Bo zaman dragoceno bitje pepel?
Li bo kedo oznanjeni nauk umel?
Plameni telo objemajo ... Tolpa razdivjana miruje;
She trenotek ... Glas zvenech iz mnozhice se chuje:

»Prijatelj, pogum!« Ochi junaka zhare radosti.
Ni sam ... Zhivel bode v vechnosti!

NZ, 1914, sht. 9-10

LA SEMAINE SANGLANTE

Padajo za zadnjimi barikadami
branitelji delavske komune ... Montmartre gori.
Versaljci so vdrlji ... Krog pokopalishcha
zadnji trop rebelov pogumno se bori.

Ves srd je tod zmagovalcev razdivjanih.
Padajo zadnji branitelji za barikado visoko ...
Na njo stopi stari Delescluze
trikoloro krog pasu, zastavo rdecho v roki.

Strnejo se za njim zadnji komunardi ...
She trenotek ... she stoji, she vihra zastava!
Pushke pochijo ... Montmartre gori.
Padla je zastava ... Konchana komune slava!

Prosta pot vam meshchanom zmagovalcem!
Pobijajte prostitutiranci Versalja!
Na delo junashki Galiffet,
vriskaj v krvi opojena kanalja!

Pobijte zadnje hrabre branitelje
komune delavske, svobodne, prave:
Pobijte njih zhené, otroke ...
armada je vredna take slave!

Pobijajte zmagoviti rabeljni,
Komuno delavsko zadushite v krvi!
Unichite rod teh puntarjev neupogljivih ...
Pobijajte ... Montmartre she goril!

NZ, 1914, sht. 9-10

PRED SOHO

Pred soho nadchloveshko, chudesno,
klechalo ljudstvo je trpeche.
Molila so vneto srca verna,
miljon srcá po srechi hrepenechih.

Miljon srcá je tisoč let molilo.
Goreche, verno je molilo ...
Podoba nadchloveshka, chudesna
Na mnozhico je zrla nema.

Do neba segala molitev je trpinov:
»O Bog, zhiveti daj, olajshaj nam gorjé!«
Nad mnozhico je nema stala soha,
v molitvi mnozhica je krvavela ...

Iz tolpe lochi se kovach orjashki:
»Zaman se valjate po tleh! Vstanite!«
Udaril je s kladivom ob tezhki bron ...
Svobodo oznanjal je silen zvon!

NZ, 1914, sht. 9-10

Rudolf Golouh, Trst – Pisatelj je samouk, ki se je slovenshchini priuchil
shelej v družbi slovenskih somishljenikov socialne demokracije. (opomba
urednistva v NZ, 1914, sht. 9-10)

GUBEC

Kdo si kronanje to primerjati usoja? ...
Stopil si zavestno na prestol svoj ognjeni;
zhe krona zharecha na glavi ti bleshchi ...
Ta prestol, ta krona ti pristoja!

Tebe plamenov plashch danes ogreva ...
In ne zinesh ... Ure pomembne se zavedash!
Kmetje, sred plamenov je kronan vash car,
prestol njegov ogenj silni odeva!

Svoboda, 1920, sht. 1-2

SANSULLOTES

Na ulico, plebejci brezpravni!
Raduj se, Elisej, zhlahtne gospode hram!
Za puntarje odprl je bastiljo –
poginu obsodil se je sam!

Pokonci, bichana kanalja!
To klic je nove zgodovine.
Chloveshtvu izvojuje pravo,
tirane spodi iz domovine!

Zhe misel prekucije dozoreva.
Vstajajo Robespierre, Marat, Danton,
Doli z bastiljo gospodujochih,
prost bodi narod tezhkih spon!

Naj deluje giljotina!
Svobode sovrazhnik ni vreden odpushchenja:
V prah gradove zlate, naj padajo glavé! ...
Sile neizprosne zahteve boj osvobojenja!

Svoboda, 1920, sht. 1-2

OBGLAVLJENJE

Sredi trga mnozhica razjarjena se zbira.
 »Razsekajte glavo zlochincu-puntarju!«
 Hrup narashcha ... Bleshchi se v zraku,
 nad mnozhico razgreto, nabrushena sekira.

Raduje se mnozhica poshtena, vajena ropa,
 lazhi in krvi; vriskaje prichakuje prizor izredni ...
 Tishina zdaj nastala je nakrat:
 s ponosnim korakom obsojenec stopa.

Ah, sijanje teh oči smelo,
 in odrez tega plemenitega obraza!
 Shkrlatno rdeche so ustnice,
 solnchno zhareche je chelo!

Ta pogled dusho mnozhice gloda ...
 She minuto, in konec bo mladosti!
 Izpod sekire glas donech se chuje;
 »Prijatelji, pogum, zhivela svoboda!«

Svoboda, 1920, sht. 3

RABI

Zakaj si se dal razpeti, apostol bleđi?
 Iz odprtih ran she vedno teche kri;
 tema she vedno na Golgoti kraljuje ...
 Mati Marija pod tvojem krizhem krvavi.

Zhivechi simbol vechnega trpljenja neizvelichanih ...
 Dush nesrechnih nebroj pri podobi sveti
 tvoji klechi zdaj, obupu obsojenih, onemoglosti ...
 Ah, v pogubo ljudstev, apostol bleđi, si se dal razpeti!

Svoboda, 1920, sht. 3

RUDOLF GOLOUH (tudi: Rudolf Anton Golauch; 1887, Koper – 1982, Ljubljana), dramatik, pesnik, chasnikar, publicist, politik, eden najvidnejših slovenskih socialdemokratov (poleg E. Kristana, A. Prepeluha, I. Cankarja itd.). V Trstu, kjer tedaj ni bilo slovenskih šol, se je po dveh razredih ital. gimnazije izobrazil sam (zlasti z branjem v trzhashki Mestni knjižnici; kot privatist maturiral po prvi s. v. v Beogradu) ter se posvetil chasnikarstvu in politiki, tudi kot izvrsten govornik. Med 1905-1909 je v Trstu ustanovil vech listov v ital. jeziku, v katerih je širil anarhorevolucionarnost po Bakuninu in Kropotkinu. Policija ga je aretirala in izgnala iz Trsta; v Milanu je sodeloval v socialistichnih publikacijah (med drugim prevajal v ital. Cankarja in Zhupanchicha) do preklica izгона 1910, ko se je vrnil v Trst in postal chlan JSDS (Jugoslovanska socialdemokratska stranka), v okviru katere je prijateljaval s Cankarjem, ki je prihajal predavat v Trst. Po zlomu A-O je vstopil v trzhashki odsek slov. Narodnega sveta, bil chlan poslanstva SHS na mirovni konferenci v Parizu in II. internacionale v Londonu, od 1919 v Ljubljani kot urednik glasila JSDS *Naprej*, 1920 po razkolu v JSDS ustanovil Delavsko socialistichno stranko (prva komunistichna org. v Sloveniji), vendar se je od te ostrejshe levice oddaljil in kot kandidat JSDS postal poslanec v skupshcini (Bgd); od 1923 zhivel v Mariboru, kjer je razvil široko socialdemokratsko dejavnost (legalno znotraj sistema, tudi kot podzhupan), po nemški okupaciji se umaknil v Ljubljano, se vkljuchil v OF, po razpadu Italije so ga Nemci poslali v Dachau, po 1945 zhivel v Ljubljani in objavljaval publicistiko s področja zgodovine delavskih gibanj. 1966 izdal avtobiogr. *Pol stolejja spominov*.

Golouh je markantna osebnost iz slovenskega primorskega konteksta tako z vidika politike kot tudi kulture (literature); morda je bila zanj usodna prav ta »dvoitirnost«, ki je zaradi specifichnih kriznih razmer tako ali drugače zaznavna praktichno pri vseh vidnejših Primorcih iz prve polovice XX. st. (tudi pri pesnikih, kot so Kosovel, Gruden, Gradnik), le da sta pri njem oba pola skoraj izenacheno izrazita ter verjetno prav zaradi tega tudi medsebojno ovirajocha glede dorechenosti. Njegova idejnopolitichna »krivulja«, sicer zmeraj v obzorju socialdemokracije, sega od zgodnjega anarhoidnega radikalizma prek krajshega stika s komunizmom do prevladujochega sistemsko sprejemljivega reformizma (v bistvu tudi po 1945, ko je bil v glavnem na upokojsko-memoarskem »stranskem tiru«). Njegov (dvojezichni) literarni razvojni lok, deloma v senci do konca navzoche publicistike, pa sega od prvih razredno-narodno poudarjenih pesmi, objavljenih v socialdem. reviji *Nashi zapiski* (1913) prek neposredno politichno-napredno angazhirane dramatike (Kriza, 1927; analiza krize v izrecno omenjeni »novi kraljevini SHS«) do njenih groteskno-fantastichno-ironichnih metaforichnih modifikacij (Krisalida, 1940; Veseli vecher tochaja bogov, 1966), s katerimi je po svoje predhodnik Gregorja Strnishe. Golouhova Krisalida s simptomalnim imenom, ki se navezuje na pojem krize in hkrati pomeni metuljevo buba (lat. chrysallis, ital. crisálide, shpan. crisálida, fr. chrysalide, angl. chrysalis) je iluzija: »Vidish Krisalido? Senco vseh senc, char vseh charov, najvishjo skrivnost? Ujeta v lastna krila chaka, da jih razprostre in vzleti. /.../ Krisalida, to je metulj v zapredku.« (cit. I. dej.; omenjene tri Golouhove igre v knjigi: *Od krize do groteske*, 1976); v Strnishevi zgodnji slushni igri *Mavrichna krila* (1957) se iz velike bube (lat. pupa – deklita; shpan., angl. pupa – buba) v muzeju izlezhe dekle z mavrichnimi krili. Sporochilno jedro obeh avtorjev je pravzaprav isto: nerazreshljiva ujetost chloveka med realnost in (sanjsko) iluzijo. Tudi »revolucionarnost« *Križe*, cheprav so jo v ljubljanski Drami leta 1928 igrali chlani Delavskega odra (skojevci Kidrich, Kardelj idr.; rezh. Bratko Krefc), je v besedilu brez izrazitega izhoda zastrta s frazami o delu, borbi, osvoboditvi ipd. (vseeno jo je policija prepovedala). Vsekakor je osrednji dosezhke Golouhove dramatike *Krisalida* (o njej F. Koblar: »bleshecha kontrapunktichna igra v igri /.../ izvorna po vsebini in obliki«); knjižhno izdana in uprizorjena v Mariboru (1940).

Golouh je v zgodovino slov. literature zapisan predvsem kot dramatik; njegove igre so solidno napisana dokazila avtentičnega literarno-dramskega daru in so she zmeraj vredne pozornosti, to velja celo za socreal-agitko *Križa* (podnaslov: *socialna drama v šestih slikah*), saj je naslovni pojem danes spet skrajno aktualen. Za ilustracijo, kako v danashnji globalni krizi razmishljajo nekateri znani ljudje: »Mislim, da je nekaj neizbežno in se bo zgodilo kmalu. Zgodila se bo velika svetovna revolucija, ki se bo zgledovala po francoski revoluciji in bo združila vse ljudi v boju za zrušitev vseh ekonomskih sistemov.« (cit. Rade Sherbedzhija, *Delo*, sob. pril. 24. 5. 2014). Golouh o francoski revoluciji v pesmi *Sanscullotes*; njegova *Križa* je svojevrstno »nadaljevanje« ali »dopolnilo« Cankarjevih *Hlapcev*, v njej je npr. najti izjavo: »Zato smo narod hlapcev in policistov, ker se izmikamo in skrivamo.« (cit. III. slika).

Golouhova poezija je v lit. zgod. le mimogrede omenjena, vendar pozornejšemu branju tudi ta vidik njegove dejavnosti razkriva posebno pomenljivost, kljub vsebinskim simplifikacijam in jezikovno-izrazni okornosti (avtor je vsaj spochetka imel elementarne probleme s knjizhno slovenshchino; pesniskhe zbirke ni izdal). Prvo pesem v slovenshchini je objavil v *Nashih zapiskih – socialistichna revija*, sht. 3-4 (1913), z naslovom *Markš* (prim. Trzhachan Karlo Kocjanchich: *Himna marksistichnih bojevnikov*, v reviji *Pod lipo*, 1925, sht. 5); v njej je prelomni pomen ideologa komunizma nakazan z ekstatično poetichno-religiozno vizijo: »Kvishku stremeche oči, prostrano nebo! / V gloriji nove luchi sence razprshujoch, / junak misli nadchloveshke prihaja / pot sekajoch, teme prodirajoch!« (cit. peta od šestih kvartin). V nadaljnjih shtevilkah NZ so sledile she druge sorodno ubrane Golouhove pesmi, tako da vse skupaj tvorijo ciklus, v katerem so posebno znachilne upesnitve določenih mitoloshko-zgodovinskih osebnosti, po katerih so tudi naslovljene. To so »heretichno« provokativni orientirji avtorjeve refleksije globalnega dogajanja chloveshke zgodovine; nadchasovna vrednost te refleksije je predvsem v njeni esencialni, preprihljivo eksplicirani, monumentalni dramatičnosti »sile neizprosne« (njena ideologiziranost ostaja »v oklepaju«). Med zadevnimi osebnosti simbolichno izstopa Tolstoj kot eden od velike trojice »slovanskega anarhizma« – poleg Bakunina in Kropotkina. Bakunin se je zavzemal za »revolucionarni panslavizem« in za demokratično federacijo slovanskih narodov, to pa je pod peto fashizma marsikateremu Primorcu zvenelo nadvse relevantno in ga je tudi pripeljalo v dramatično rusofilsko-marksistichno soochenje z drugo »primorsko skrajnostjo«, ki jo na primer zastopajo trije ljubljanski shkofje primorskega izvora, zhe pred Hrenom ostri preganjalci luteranstva; to so Urban Textor, Konrad Glushich in Janez Tavchar, ki jih po svoje dopolnjuje Golouhov sodobnik, znan kot »lochevalec duhov«, Anton Mahnich.

V tukajshnji predstavitvi so vse Golouhove pesmi navedene natanko po prvem natisu, brez lektorskih posegov, le drugi pesmi istega naslova *Kajn* je dodana oznaka (II); naslov pesmi *Sanscullotes* je ohranjen v napachni obliki. Pesmi iz poveljne revije *Svoboda* so bile v NZ 1914 cenzurno izbrisane (ob sar. atentatu in zachetku vojne poostrena kontrola).

Izbor in opomba o avtorju Ivo Antich

UGASLI PLAMENI

SAMOTA

Vzljubish jo,
pochasi,
ko postanejo
mnoge besede
speljane v molk
in pega dushe
dobiva podobo
brez sanj.
Chakanje
jutra,
ki po nochi
ne zazhari,
kot dotik stvari
na izgubljenem mestu;
negotovost
v povojih chustev
za nov dan.

NA VSE DORECHENO

Rada bi povrnila
poletja ob morju,
ovila prazne roke
okoli bilk zhivljenja,
ranjena s tesnobo,
v kretnjah chasa
razchlenila vezi
vrachanju preteklega,
kot bolechina v dvigu s padcem,
vzvalovala.

Rada bi povrnila
disheche brstenje
v drevoredu kostanjev,
zleknila chut duha
pod spomenik,
nedosezhen,
neviden,
ogorek pushchobe
iznichila -
razcefrala ...

Rada bi povrnila
drobce idealov,
gube na obrazu
pustila v ogledalu,
osenchenem znamenitih spominov,
izprala prashno grlo dushe,
s pozhirki mozhate lepote,
pod vrbo zhalujko,
breztelesno pochivala.

UGASLI PLAMENI

So nochi,
ki jih ne prespish,
nochi, ko se od sten sochutja
lushchi praznota.
So nochi,
ko v brezglasnosti
dohitevash
vse tiste ure,
ki si jih dal
brez vrnitve.
So nochi,
ko chutish uteho
govoriti spominu.

Milenko Strاسبek

HAIKU IN TANKA (II)

HAIKU Oksimoron

Nihche med nami
ni ushel vetrovnim dolinam
pozabljen

Sposhtovanje vlivajoch
domachi kostanj
zavetje miru

Goldonijevsko pregnan
sredi trga
je butcem nagajal

Ljubim, ne ljubim
na prste shteje
chemeren dobrohotnezh

/tanka/
Sadezhi gnili
ko so dojeli zmoto
hladno zdrznili
so poti se skrizhale
strnjene v samoto.

Napetost chrnih njiv
sredi belih kopriv
bega zhe drobljance

Soldatki in sonce visoko
toda pod bukvo
rad sedim

Ob grobu zamolchim.
Zbita zemlja ilovnata.
Bozhje drevce.
Kozjanchice,

rastlinice ali ljudje,
vseeno zheleno

Velikonochnica
v visoki travi
ob poti na Boch.

Prevzel me je
bojazljivi pogum
in znana zhelja.

Nad trgom brin
In mrachen hudobin
dushecha privajenost

Ni spodobnih zgotob
le trhle veje
maje vetrich poletni

Vozli na rokah
moje matere.
Le she preperel spomin.

Vecher je pronical v hisho
popotni ni stopil chez prag

Hitrost duha
v trpki belini
ne sledi gosti snezhini.

Svezhe skuhana kava
dota mojih
in materinih dni.

Dan meglen, dan pozabe,
z utrinki pretkan,
potuje v sen.

Vinogradnishko breskev
stare matere
so posekali.

Dlan, kot vsaka dlan,
vendar posebna.
Moje matere dotik.

Odrevenel sem
zaradi grozhnje strahu
pred togo senco.

Posneto listje.
Chebrichek je potonil.
Ostal sem zhejen.

Na dimniku vran.
Brez skrbi na pol poti
hishe ne vidish.

Klateshke machke,
od zavetij pregnane.
Zabevskal je pes.
Zadnje dni leta 13

HAIKU Hisha se podira

Hisha se rushi,
oknice ropotajo,
v prsih me dushi.

Prezrto sleme
se seseda v temno noch,
ujeto v svoj obroch.

Izginili so.
Kot regratove luchke
Raztepli so se.

Tezhko lega sneg.
Hishna slemena jeche.
Razpoka v zidu.

Grobna tishina.
Potrebujem vprashanja,
odgovorov ne.
Dotik neznanih strahot,
minulih stvari
v jechanju mraka.

Pozheljiva naslada,
rashevina strogosti
in zhivchno prhutanje
temnih kril nochi,
moj zharechi chas.
(tanka)

Ochi kot krhki brsti
so tavale po meni.
Rosa reke v ocheh,
privid ljubezni
v teh svinchenih topih dneh.
(tanka)

Nate misliti moram,
ki prishla si od povsod.
Porod nochnega miru,
stari, dobri hram
mojih prisluhov.
(tanka)

Malce sluzasta
mrakobna domishljija
mladiche koti.

Na shkripec ura stara
na steni kukavici
zavetje daje.

Techejo vode,
trdi chasi zevajo
v chrne tolmune.

Megalomani
sanjajo o pravici
a svet se rushi.

Sprenevedanje
je ogledalo
obremenjenih ljudi.

Veverice ni.
Starega oreha ni.
Vino so spili.

Listje shelesti,
mah kroti korake drobne,
za skalo je raj.

Nemir kamenja
propadajoče vasi
med koprivami.

HAIKU DOLGA NOCH

Za bregichem svit.
Potrkal sem na okno,
glasu ni bilo.

Ko je nehal noreti
veter z zahoda,
sem zakrichal v tishino
sveta vitkih topolov
tezhke besede.
(tanka)

Dolga, mrachna noch.
Neskončno blede mesec.
Otava v redeh.

Po soteski pish.
Mrtve reke jok in stok.
Na kamenju sluz.

Begav nasmeshek.
Zamolchane besede.
Samost v dushi.

Lastovice pod streho
mojega doma
so zgodaj odshle.

Vode so se razlile
po mojih dolinah,
hlode valile
in trgale mah,
brezhine razrile..
(tanka)

Eno govore,
nichesar ne storijo,
megla jih pozhre.

V sivem jutru
siva vrana na njivi
na zrna prezhi.

Na klinu visim,
na ledeni gori senc.
Nazaj se ne ozrem.
Na dolgi, vechni poti
zavdano spremenjen.

Kolovrat brni.
Razpreden do zadnjega.
Pajchevine dni.

Le malo slutim.
Nichesar ne razumem.
Pustiti biti.

Globoko blato,
poteptana pravila
in sled za meno.

Preprichanje skeli,
shchepec soli na rani
objestja mochi.

Kdo me ima rad,
kdo vse mi je brat?
Rad bi se streznil to noch.
Je stal topoglav,
cmerav, togoten ves,
od besed premochen.

Dere reke tok
mimo jelsh in pechevja
na shirno ravan.

HAIKU Pranger

V rosnih dneh po tleh
biseri izginjajo,
rozhe zazhare.

Prichakovanje
tesnobo rodi,
razocharanja snubi.

V nochi, med vrati,
mrtvoudnih misli poln,
sem temo vzljubil.

Polomljena drevesa
nashega gozda
v nochi ihtijo.

Citre v kotu pod bogcem
plashijo misel
in lastovice.

Zhivel je chlovek,
kakor je treba:
tako z novci kot zvonci.

Danes, potem ko...
in neprestano rosi,
mokrota mezi.

Mrzlina grozi.
Razklal zhled je vrhove
vrbe mogochno.

Utrgal se je oblak.
Lilo je kot iz shkafa.
Zhlebovi so pushchali.
Murn je skrtil krila,
pobegnil srnjak.
/tanka /

Na komodi,
prastarem delu pohishtva,
zharek pishe v prah.

MUK KRAJINA

(epigramizmi)

(Y)UKRAJINA

Tranzijska postaja:
vse bolj jasno postaja,
da je stara Ukrajina
v bistvu nova YUkrajina.

SKRAJNA UKRAJNA

Sama s sabo spopadena,
sama sebi ukra-dena:
pol(p)ruska in pro(p)ruska
praslovanska zakuska.

MUK KRAJINA

Prusko-ruska naveza
jo zahodno-vzhodno nateza,
z dveh strani vanjo dreza,
ker je v sendvichu fukproteza.

PLATA ALI PLACHA

(La Plata, 7. 6. 2014)

»Sokolski« zhogobreni tim
(timo yugo-slavo)
v argentinski Plati
uzre »orlovsko« zastavo.

IDEALMUNDIAL
(2014 pro futuro)

Za bele države
prek zelene trave
znojne chrne postave
zoper chrne države ...

PIGS-GIPS

Zagipsana zadeva
obrobje EU zadeva:
ko se mu sen uresnichi,
se zbudi med prashichi.

PRAGMA

Za nekaj se na vso moč boriti,
nato pa glavni cilj zatajiti
in se na glavo obrniti –
le kaj more to pomeniti?

REVA LUCIJA

Taka je ta zadeva:
Lucija je zmeraj reva,
včasih pa se tudi za
levo Lucijo ogreva ...

GLOBALIDEAL

Končno je globalno
ostal en sam ideal:
antisocialno
odreshilni kapital.

KANAL

Ni ideala
brez kriminala,
ker vsak ideal
je kanal kanalj.

TRENDI VREDNOT

Nekoch je v trendu veljalo
sovrashtvo do kapitala,
a je brez glave spoznalo,
da je zlo le – sociala.

SHEMA(TIZEM) SISTEMA

Petdeset let v tenziji
kot suzhenj sistema,
nato pet let v penziji
kot dosmrtna shema.

DOBRI STARI CHASI

Nekoch so ljudje zdravo
zhiveli z naravo:
povprečno trideset let
so se vlekli skozi svet.

NACIJA

Imagi nacije
so kombinacije
iz kontaminacije
in halucinacije.

RAZMERE BREZ ZAMERE

Z upoštevanjem razmer
je konec vseh zamer:
tako postane zločin
le ena od vrlin.

HISTORIA, MAGISTRA

Od zgodovine se je
najlajhje nauchiti,
da je neizbežno le
zlochine ponoviti.

LJUBLJANSKI GRAFIT

Dok je bilo Tita,
bilo je i zhita.
Nema vishe Tita,
nema vishe zhita.

TITTOVA D(O)ROGA

Je bila Titova proga
le kolektivna droga?
Ego-trip intermezzo:
»jesti travo« v zvezi z Zvez(d)o?

DUGOSLAVIJA
(jug – angl. vrch)

Dokler je bil poln vrch,
so skupni jug slavili;
prazen vrch pa so brzh
vsak v svoj drobec razbili.

TYCOON-STORY

Pomladna slovenska
zgodba o uspehu
je vse bolj jesenska
prilika o grehu.

TINA'S COUNTRY

»Beautiful tiny country!«
Mantrap v tajni mantri
se le z Maxi Tino
vpisuje v zgodovino.

MAKRO IN MIKRO

Ne pomagajo charovni triki
ne avtonomistichni kriki:
eni ostajajo mali freaki,
drugi so she naprej veliki.

Z(N)ANKE

Včasih so uporabljali tanke,
sedaj uporabljajo banke
in she druge mrežhe fine, tanke,
zmeraj pa gre za iste z(n)anke.

TRAVNE BILKE

Zhledolomna katastrofa
je resnice znanilka:
tudi mogočno drevo
je le v vetru travna bilka ...

Prevajalnica

Miroslav Krleža

SVETILNICHARJEVA PESEM

(petkrat v verzih, petkrat v prozi)

NEME NOCHI

O, neme nochi, rjave,
ochi in zenice in veke
so polne zvezdne prevleke.

Zharijo nebesne tokave,
chlovekov obraz pa blede
in kozha lic je zmeraj bolj blede.

Pod zvezdami tako sledi
za pokojnim dedom deda
in nemo zre v nochi.

SVETILNICHARJEVA PESEM

Jaz sem chisto sam s svojo prazno sobo,
s svetilko v temi, s svetilko in grobom.
Jaz sem chisto sam s samim seboj.

Jaz sem chisto sam s svojim praznim domom,
s svojo ladjo in svojim brodolomom.

Svetlobe moje popotujejo v temi
in letijo kot rakete plamenechega signala.
Iz blata in megle, iz bedarij in kala,
spet je pesem kakor zvezda pala.

DIALOG V TROJE ALI LJUBEZEN BREZ STREHE

Jaz sem tebi dala sebe,
a zdaj me strah je tebe.

Tudi jaz sem tebi sebe dal,
a zdaj sem zloben, hladen, tuj postal.

V drobovju chlovek se premika zhe.
Nesrechen, srechen, kdo to ve?

KAKO JE ZHALOSTNA NOCH V MAJHNEM MESTU

Mimo nosijo zhene svoj ponos in skrivnosti zgubljenje,
a moshkih srachja jata kraka skoz kavarnishka vrata.

O kako je tozhno in revno v majhnem mestu zhiveti,
v sivem tiho sveti, v kuzhnem gniti pohlevno.

Tu sikajo tolste intrige in dushe goltajo dolgovi,
zhivljenjski sahnejo tokovi v sivem mochvirju brige.

Tezhke so mastne glave, od vina in chrne kave,
zveni fijakarsko kopito, konchano vse je in zapito.

VECHERNA SMRT TRAVE

Zvecher umira trava.
Junijska modrina modro molchi,
a trave smrt je zvecher na travniku usodna drama.

O moja draga trava!
Kolikokrat sem svoje bolechine prinashal tebi, moja draga trava!
In temne sile in misli greshne in zholchne kletve,
vse sem nosil tebi, trava, na ranjeni dlani,
a ti si me v nemem pomenku zmeraj pomirila
in logika je tvoja tiha bila mi zdravilo.
Prihajal sem k tebi ves junij
kot ranjenec, ki mora nekam lechi,
ker dlani ga pekó in kri mu teche navzdol
po prebitih nogah.
Pa vendar v zahvalo za tvoja zdravila in blazhilo tishine,
za samaritanstvo tvojega okrilja,

sem sto tisoč tvojih nemih otrok,
ki stezali so roke k porodnici vseh ognjev,
sem sto tisoč tvojih otrok steptal,
jaz divji, blazni, ranjeni gigant!

Polomil sem chlenke otrokom tvojim in kolena in vratove in kosti
in stekla je tvoje dece kri,
v kateri sem jaz kot blazen Herod in demon spiral svoje zhalostne
rane.

A ti si bila nema, dobra, tiha,
in sprejela si v naročje zločinca,
kajti modrost je tvoja od zacetka,
a zacetek stoji nad virom dobrega in nad virom zla.

O draga trava, pôkoj vechni tvoji modrosti in slava.
Kelihi tvoji she niso izpiti
in padli she niso zadnji zvoki tvojih melodij
in zreli cvetni prah tvoj she milijarde hrani z rumeno moko rozh
in barve tvoje she so postelja mehka sonchnemu zharku,
ki sanja na njih od svitanja do nochi,
pa vendar, trava, rabeljsko se blizha
drevi tebi tvoja rana smrt!

Ti bila si vrhunec srebrne shkoljke,
iz katere je kak polzhji filozof srkal svoje plamteche poldne,
in rimska cesta bila si za pajke, ki kot meteorji
na mavrichnobarvni slini skoz svet potujejo.
In senchnat pragozd bila si
za lichinke, ki v zeleni temini
pod zemljo predejo sveto prhko tkivo,
a zdaj gre vsemu temna smrt!

Shumi zhe kose zamah in zveni zhelezen brus,
ki ga chlovek nosi v volovskem rogu,
in razlega se kot grmenje chrno
nad glavo trave tragichno nachelo.

Zvecher,
ko so vrbe chrne kot lise chrnega tusha na modrikasti svili,
tvoj dishechi finale joka tozhno, draga trava.
Pôkoj ti vechni, draga, pôkoj ti vechni!

MRTVI

Večer je. Gori svetilka na mizi zasenčena, odbija ura, parket se sveti in porcelan po vitrinah. Chutiti je v zaprti sobi gibanje med predmeti. Neka muha brenchi in v širokih valovih razliva spomin na sončne, poldanske jase, s katerih so se odpirali veliki razgledi. To je trenutek večera, ko se oglasha misel na mrtve. Pred nami so v tej sobi zhiveli, dihali, prichakovali dogodke, a danes jih ni več. Za te iste kljuge so prijekali in ta isti parket je shkripal pod njihovo težho, a danes jim obrazi ugashajo po fotografijah. Če so kje pustili sledove svinčnika na papirjih, ti znaki zdaj bledijo in ugashajo. Vse izginja. V črni svili smo jih pokopali in vse tisto je blato, a tukaj stojé sobe, po katerih gnijejo mozhgani v poltemi in topo hrepenenje izhlapeva iz mozhganov, kot vonj kislega mleka iz nepokrite sklede. Tudi te mozhganske sklede se bodo razblinile in bodo izhlapele kot dim in kot ta zhalostna misel na mrtve, ki se oglasha in izginja. Nihče nima preveč razlogov za veselje.

NEMIR

Nemir je v chloveku. Glasovi. Dogodki. Barve. Prihajajo prikazni in prehajajo skoz chloveka v velikem gibanju, brnijo dogodki kot zvonjenje. Chlovek je vznemirjen trajno. In obstaja globoko nekje v nas slika, zakopana, potopljena, kot ikona srebrno okovana, v studencu. Ta slika je tiha kot svitanje na morju, kadar je vse sivo in kadar ni slishati nichesar razen klopotanja vode ponekod. To je chas molka, ko chlovek umiva s sebe nemir in se potaplja v tishino.

MONOLOG GNILEGA CHLOVEKA

Vecherni mrak je, jaz pa mislim o sebi, kako vse moje pomeni zmoto; zacheto pa nedokonchano delo. Pomeni obsedenost nizkostonjsko, klobko neumnosti, ki se zapleta. In sedem let zhvečenja, in kepo bolechine v sapniku neprezhvečeno. Nevredno stanje tega večera, kakor je bilo pred sedmimi leti, in kakor bo tudi po sedmih letih. Vecherni mrak je, jaz pa mislim o sebi in o tem, kako se bodo chez trideset tisoč vechernih somrakov svetilke v mestu prav tako prizhigale, kakor se prizhigajo ta večer, in kako bo zhivljenje po teh ulicah shumelo, kakor shum i ta večer, in nekdo bo prav tako potrť kakor jaz. In tudi njegovo zhivljenje bo neprezhvečena kepa bolechine in zmota in nedokonchano delo. Vsi nosimo zastave, toda najtezhji boji so v vechernem mraku, ko se skriti zakoni zhivljenja obchutijo kot svinec in ko je težha težhka kot grob.

HREPENENJE

Dogaja se to v jesenski nochi, ko padajo kostanji po asfaltu in ko je slišati pse v daljavi, in ko se tako neopisljivo oglasha hrepenenje po nekom, ki bi bil dober, nash, blizek, intimen, tovarish, in ki bi mu lahko pisali pismo. Izpovedali bi mu vse, kar lezhi na nas. Pismo bi mu pisali, a njega ni.

SAMOTA POSLEDNJA

Chlovek stopa v vrsti s svojimi prijatelji, v smehu in v vinu. In nenadoma se posveti chloveku, kako so ti ljudje (ki jih v mislih nosi na dlani in ki jih napaja s svojo simpatijo kot rastline) kot morske gobe, mehki, shibki, in nevredni tiste chrne tezhe, ki se je zvalila na njegovo glavo v tistem trenutku. Pri tej misli je chlovek izginil iz prijateljske vrste v vrtincu chrne hude nevihte in pri tem svojem zadnjem obratu v temo je she slišal za sabo razuzdan smeh, vpitje, pesmi, potem pa se je vse umirilo kot v gozdu, ko je mesechina ter le stojijo navpichna velikanska debela in drsijo kapljice po pajchevini. Zmanjkalo je chloveka in tovarishi so zacheli krichati po ulicah, ropotati po nekich hishah s kljukami, vznemirjati sebe in neke blizhnje z odvechnostmi. Zemlja se je potem nekajkrat pravilno obrnila okrog osi, tovarishi pa se spet sestajajo po krchmah, do vrha polnijo chashe vina, se opijajo, kadijo; tako se je vse premaknilo naprej kot kolo mlina, ki melje vечно. Nekdo se je spomnil, da se je po snemanju posmrtné maske kozha navlazhila kot guma, nekdo pa, da je tudi tisti hip, ko se je vse konchalo, ura odbijala prav tako zvonko kakor tudi pred tem, in tako se dim kadi, loka vino, kolo melje, chrne zastave, chasopisi, dim. Dim. Nich drugega kot dim.

OPOMBA O AVTORJU

Miroslav Krleža (Zagreb, 1893-1981), hrvashki prozaist, dramatik, pesnik, esejist, publicist, leksikograf; avtor ogromnega opusa, prave osebne knjizhnice, z vrhunskimi dosežki v vsaki literarni zvrsti. Bil je izzivalna intelektualna osebnost v hrvashki in jugoslovanski javnosti z velikim vplivom na levico (v Sloveniji: Kreft, Brncich, Kosovel itd.); še danes so tudi na Hrvashkem divergentna mnenja o njem, vendar se vsakršni, deloma tudi utemeljeni pridržki (očitali so mu grafomanijo, frazersko retoriko, salonsko levicharstvo itd.) razblinjajo ob dejstvu njegove unikatne monumentalnosti. Pisateljsko najbolj produktiven je bil med vojnama, po 1945 je bil manj udarno aktiven, svoj opus pa je naposled okronal z »monstrumskim« romanom *Zastave* (v petih knjigah, 1976), sumarno panoramo prelomnega desetletja 1912-1922 v mitropsko-balkanskem kontekstu. Svojo bivanjsko pozicijo je sam najbolj slikovito in jedrnato definirjal v *Svetilničarjeni pesmi*, katere zunanje »ozadje« je *Kako je zbalostna noč v majhnem mestu*: samota duhovnega velikana v provincialni luknji (neimenovani, saj je pravzaprav vseeno, kakšno ime nosi: Zagreb, Koprivnica, Gornji Vakuf ...). Tukaj je predstavljen z verzni in s proznimi pesmimi; posebna pozornost velja slednjim, saj je Krleža tudi v tej najbolj eluzivni literarni zvrsti (hibrid med poezijo in prozo; ameriška oznaka: »banana peel«; za nekatere »kraljica« splošne prostoverzne prozaizacije moderne poezije) mojster svoje silovite, baročno retorичne ekspresije, zmeraj formalno-sintaktično briljantno orkestrirane in vsebinsko razvidno avtentične. Pesem v prozi ima v hrvashki literaturi znatno tradicijo; skoraj ni avtorja, ki ne bi kdaj posegel po njej, močno navzoča je tudi danes. Obe antologiji hrvashkih pesmi v prozi (1958, 1992) sicer poudarjata Tina Ujevicha ter ob njem kot predhodnika Frana Mazhuranicha; pridržek k prvemu bi bil, da se njegovo bleshcheche jezikovno mojstrstvo tako v verzni kot v prozni pesmi izgublja v retorični abstrakciji, k drugemu pa, da so njegovi lapidarni teksti s svojo anekdotičnostjo blizhe »chisto proznim« chrticam. Krleža presega obe »nevarnosti« in tako tudi v tem »zhanru« izprichuje posebno tehtnost in zunajserijski format. Antologija iz 1992 ima glavni naslov *Nasha ljubavnica tlapnja* po eni od Ujevichevih pesmi; naslov nakazuje »avtoironichen« prizvok tako za zadevno pesem kot za celotno antologijo (»muza« kot tlapnja – privid, blebetanje); avtorji antologije so tudi skrajshali Krležhevo *Lirsko variacijo o jesenskem somraku* (zdi se primerneje »predolgo« pesem ne uvrstiti kot na poljubnem mestu odrezati, zlasti ob širokosrchnosti v nekaterih drugi primerih proznopešemske »tlapnje«).

Izbor, prevod in opomba o avtorju Ivo Antich

Gesualdo Bufalino

AFORIZMI

Umreti. Vsaj zato, da jo zagodesh nespečnosti.

*

Roditi se je chloveshko, vztrajati pa peklenško.

*

»Najboljši način, da zamudish vlak je, da zamudish prejšnjega.« (Chesterton)
Podobno je z ideologijami, z idejami.

*

Polovica mene težko prenasha mojo drugo polovico in ishche zaveznike.

*

Kaj pa če si je Bog izmislil smrt samo zato, da bi mu odpustili zhivljenje?

*

Shepetam si v uho same opravljive chenche o sebi.

*

Metri, metronomi in meridiane ... Chlovek si domishlja, ko meri chas in prostor, da ju premaguje, medtem ko sta ona dva, ki merita njega.

*

Med dvema krchevitima skrajnostma se odvija nit nashe usode: med sramoto smrti in evfemizmom zhivljenja.

*

Ljubezen je vchasih zgolj ljubezenska nechimrnost. Nihche ne pristane na misel, da so ljubezeni delezhni samo drugi, on pa ne.

*

Imam se na sumu, da pri svojem razkazovanju bridkosti, rad dodam vsaj shchepec nechimrnosti.

*

»Neumne dezhele, kjer nikoli ne dezhuje.« (Brassens)

*

Metrichno vprashanje: je stvarstvo mar v prostih verzih ali v pravilnih enajstercih ... ?

*

Smrt bo verjetno nekaj takshnega, kot kadar nad izlozhbo potegnejo pogrezna vrata.

*

Ni recheno, da ideologija, zalita od krvi muchencev, ni manj bedasta od kakshne druge.

*

Branje kot greh: indiskretnost, prilashchanje, vohljanje. Bralec kot tat in suplent zhivljenja.

*

Ishchem Boga kot banchni izterjevalec, ki lovi plachila nezmozhnega (dolzhnika).

*

Hujshi od sleparja, ki verjame v svoje goljufije, je resnichni zaljubljenec v svoje resnice.

*

Chudovita Balzacova domishljavost in samozaverovanost.

*

Beseda je kljuch, ampak molchanje je ... vitrih (odpirach).

*

Obstajata dve vrsti bedakov: tisti, ki verjamejo chisto vse in oni, ki ne verjamejo nichesar. Jaz zhal spadam v obe vrsti.

*

Kako je tezhko izbrati med tepci, ki bi hoteli spremeniti vse in med malopridnezhi, ki ne bi hoteli, da se kaj spremeni.

*

Zgrozim se, ko odkrijem, da sem storil nekatere stvari samo zato, da bi se jih spominjal.

*

Podoben opatu Velli, zavetniku prevajalcev, izmishljudem si pomen besedila, ki ga sploh ne poznam: samega sebe.

*

Napisati samo tiste knjige, ki bi jih rad prebral.

*

Dobri nameni: zhiveti za mrezhastimi rajskimi vrati, che iz njih pomoli jabolko, preden ga pojesh, ga umij in olup.

*

Kot hudichev odvetnik proti samemu sebi, ni sploh upanja, da bi kdaj postal blazhen.

*

Potihcema kot stopa machek, odhaja mladost.

*

Predsodki so vchasih bolj sochni in slastni od sodb.

*

Hic: prostor; *Nunc*: chas. Dve letechi preprogi, dvoje premichnih stopnic po katerih stopam negiben. In Zenon mi ni v nebena pomoch.

*

Che Bog obstaja, kdo je? Che ne obstaja: kdo smo?

*

Rekel sem ji, da jo ljubim. Sprejela je novico kot chek.

*

Umetnost: zdravilo ali chudodelnost? Enostavni sklepni rachun ali smrtne abrakadabra?

*

V meni tichi vedno neki Diogen, ki zmerja nekega Aleksandra.

*

Smo bozhji spomini ali njegove zmote?

*

Hvaljen bodi don Kihot! Ki je znal zhe pred tolikimi stoletij prepoznati pobesnelega velikana pod masko nedolzhnega mlina.

*

Nisem kompliciran chlovek, vendar v meni se drenja kak ducat preprostih dush.

*

Ni pisatelja, ki ne bi bil podoben rajski kachi. Le jabolko je pogosto gnilo.

*

Poznam dushe, ki se prepustijo spominom, kot trdnjava strahopetcev, ki odpre vrata sovrazhniku.

*

Sem kot neprehodni glagol, ne jemljite me kot prehodnega.

*

Spomini nas ubijajo. Brez spomina bi bili nesmrtni.

*

Zakon bi moral od nas zahtevati, da izdajamo le postumna dela.

*

Kakshna sramota, po kar chastitljivi karieri masohista sem odkril, da se imam rad.

*

Pishem, ker me je strah. Kopljem besedne strelske jarke, kamor naj skrijem glavo.

*

Mar blefiramo? Ali ne gre za blefiranje? Kmalu bom umrl in bom zvedel.

*

Pisati je she vedno zasledovati onstran teme tisto begotno luchko, ki je chlovek.

*

Ni mogoche preprihevati, che nismo sami preprihani. Kaj naj storim?

*

Spomin in ljubezen. Dolgo se spominjamo, kogar smo ljubili, manj dolgo tiste, ki so nas ljubili. Na podoben nachim se nam vtisnejo bolj v spomin dolzhniki kot upniki.

*

Varujmo se pred kriptobedaki.

*

Moja nesposobnost zhivljenja je malodane velichastna.

*

Da ne bi mislil kar naprej na smrt, je chlovek izumil zgodovino, neke vrste cenenega *happeninga*.

*

Mladi jejo stare, koliko jih prebavijo, pa je drugo vprashanje ...

*

Njega muchi vprashanje nemogoche pravice, mene pa vprashanje nemogoche sreche.

*

Vojna: dvojno nasilje: ne prisili nas samo, da umremo, marveč celo, da ubijamo.

*

Zaljubiti se je luksus, kdor si ga ne more privoščiti, hlini zaljubljenost.

*

Neuchakanost Boga, da objavi svet, me kar naprej preseneča. Taka dela bi morala obtichati v predalu za vse vechne chase.

*

Pishem razumljive pesmi. Marsikomu se verjetno zdim kot jamski chlovek.

*

Kako se nam strashno mudi, dandanes, da osvojimo in nato zavrzemo novo modo, knjigo, ideologijo. Medtem ko, se bojim, nismo niti dobro razumeli predsokratikov.

*

Samomor kot avtarhija: sami si postrezite.

*

Pred ogledalom si je z glave rad snemal lovorov venec in si nadeval trnovo krono.

*

Pacifizem je shkilast, militarizem pa slep.

*

»Knjizhnica,« pravi Ralph Waldo Emerson, »je harem.« Kaj pa che gre za smodnishnico?

*

Zhivim v svoji notranjosti kot prst v preshiroki rokavici.

*

Ker sem bil zelo star, ko sem bil mlad, naj mi bo dovoljeno, starcu, nekaj mladostne svetlobe.

*

Nikar ne izpijte prijateljstva do dna (do odvratne usedline).

*

Morda sem domishljav, a moje ogledalo me obrekuje.

*

Domnevam, da ni ubijalca ali muchitelja, ki ni do solz ganjen in na strani zhrtve, med gledanjem kakshne *telenovele*.

*

»Smrt je drvar«, sem nekoč deklamiral, »vendar gozd je nesmrten.« Seveda, a to modrost povej kakshnemu izruvanemu drevesu.

*

Ni ljubil machk samo Baudelaire. Berem Torquata Tassa. (*Machkam v bolnishnici svete Ane*): »O machke, / oljenke v moji delovni sobi, o ljubljene machke, obdajte me s svetlobo, da napishem te pesmi.«

*

Tudi jaz gledam na svojo mladost – kot Melville v *Mardi* – kot na mrtvega druga svojih otroshkih let, z razliko kajpak, da ga jaz nisem sploh maral.

*

Naj se she tako trudimo in prizadevamo in seveda domishljamo, vendar od Taleta dalje filozofija drobi le vodo v mozhnarju.

*

Che hochete zvedeti kaj vech o sebi, prislushkujte za vrati.

*

Hudichevo naporno je, da ohranimo o sebi dobro mnenje. Kdove kako to nekaterim uspeva.

*

»Spoznaj samega sebe«, svetuje filozof. Saj nisem nor!

*

Ne prichakujte prevech od smrti. Utegne biti kot trojanski konj.

*

Zemlja po dezhju kot kakshno dekle modri slamniki si je posadila na glavo nebo.

*

Tisti usodni strel iz pishtole nam je, che drugega ne, vsaj prizanesel s trpljenjem starega Wertherja.

*

Zakaj ne smemo verjeti, da ogledalo ohrani podobo, ki jo je odsevalo, che nas she dandanes dosezhe svetloba ugasle zvezde?

*

Vchasih si rechem »Zdravje je prostashko.« Pa cheprav tega ne verjamem.

*

Na koncu vedno zazecham, ko se pogovarjam sam s sabo.

*

Bedenje v dvoje, molche, v temi. Dokler se eden ne ojunachi in shepetaje vprasha: »Spish?«

*

Vsi trdijo, da so navijali za Hektorja pri trojanskih vratih. Ne bi smel povedati, a meni je bil Ahil najljubshi.

*

Moj odnos z junaki knjig, ki so mi vshech, je zakonski; z junaki mojih knjig pa prava pravcata intriga.

*

Pomeshati svoje meso z drugim mesom in pri tem uzhivati ... Zdi se prava malenkost, vendar je temelj, okoli katerega se vrtil nashe zhivljenje.

*

Vsi se sprashujejo in repenchijo o usodi sveta. Moj ključni problem je: ne spim.

*

Ljudozherec samega sebe, jem se pa s tekom.

*

»Oh, pomlad! Ima me, da bi travo mulil!« (Tristan Corbière)

*

Che je zhivljenje tiskarski shkrat, smrt je *errata corrige*.

*

Deset pesnikov na deset mislijo, da so boljshi od ostalih devet. Potemtakem jih devet zhivi v zmoti.

*

Samomorilci so zgolj neuchakani ljudje.

*

Knjizhice, muzeji, kinoteke ... Le pokopalishcha so mi vshech.

*

Umrli bi brez knjizhevnosti.

*

Knjizhevnost kot zrcalce, zrcalce povej, sezam pa da si odprem jamska vrata.

*

Edino vrsto sreche, ki jo poznam, je dolgchas.

*

Biti edini bralec samega sebe, kakshna cesarska razvada!

*

Ne nechistuj ... Pa saj je pisanje nechistovanje.

*

Branje. Kot otrok sem krozhil po vasi samo zato, da sem bral imena ulic in se nauchil imen slavnih mozh. Bili so moj prvi brezplachni in prenosni slovar.

*

1956. Moral sem izbrati med smrtjo in neumnostjo. Prezhivel sem.

*

»Mrtva ovca se volka ne boji.« (Turshki pregovor)

*

Nich koliko ljudi si zheli nagle smrti ali smrti med spanjem. Jaz ne, jaz upam, da bom dolgo umiral, da bo odhod kot gala kosilo s predjedjo in aperitivi.

*

Vechna dilema: spominjati se ali pozabiti, podreti mostove s preteklostjo ali jo greti ob srcu kot kacho?

*

Blues nachelnika postaje. Ker kazhe, da ne bo Godota, naj se pripelje vsaj ta vlak pravočasno!

*

Preteklost je moja domovina.

*

Veliko ljudi ima dobro srce in hudobne mozhgane. Tudi jaz.

*

S smrtjo sva si povsem domacha.

*

Mladi mislijo samo po sebi umevno, da so nesmrtni. Dopovejte jim kar se da obzirno, da se motijo.

*

Obiskati vsak dan *inkognito* svoj zasebni pekel, vanj ne povabiti nikogar.

*

Premeshati obup in pisavo, dobro potresti, servirati toplo ...

*

Moch navade je tako neomajna, da se privadimo celo zhiveti.

*

Marsikdo pije, da bi pozabil. On pije, da bi se spominjal.

*

Ljubezen, kakshen velichasten *qui pro quo*.

*

Kakshna shkoda, da nisem kakshen svoj prijatelj: bi se gotovo bolj sposhtoval.

*

Manj ko verjamem v Boga, vech govorim o njem.

*

Marinetti: bolj kot tempirana bomba, ura s kukavico.

*

Nimam prepričanaj, prepričanaja so zavistni nasprotniki resnice.

*

Bedak, ki molchi, je najbolj ocharljivo bitje na svetu.

*

Psovka, ki jo je Zhdanov zaluchal Ani Ahmatovi, da je krizhanec med nuno in prostitutko, je morebiti in konec koncev najvishje strmljenje vsakega pesnika.

*

Bibliofil o neki zhenski: »Chudovita vezava, besedilo she lepshe.«

*

Gospod, usmili se samomorilcev, prizanesi jim z nesmrtnostjo.

*

Imam bolj pleshasto srce ali glavo?

*

Preteklost kot fata morgana. Spremeniti spomine v vizije, v bajke, v sanjske pravljice.

*

Chudezhi: Ali je mogoche, da slepa ulica od chasa do chasa spregleda?

*

Pogosto bolj kot prijatelja ishchemo uho, ki nas poslusha.

*

Naj pravijo, kar hochejo, vendar je zhivljenje starejshe in mochnejshe od smrti, nich ni umrlo, che se prej ni rodilo.

*

Zvest iz lenobe, nezvest iz nechimrnosti ...

*

Zelo slab ocenjevalec tisti poet. A boljshi kritik kot pa pesnik.

*

Veroval je vame kot kakshen stalinist v Stalina. Potem je prebral Hrushchovo poročilo.

*

Zajamem v prgishche roke nekaj vode, nato pustim, da se po kapljicah izteče med razprtimi prsti. Tako je izginila ljubezen.

*

Iz dolgochasje je neskonchnost izumila meje in prostorja. Iz dolgochasje jih bo unichila.

*

Srce, kaj chakash, da jo mahnes na pochitnice.

*

Pisatelji drug drugega ne berejo, marvech se medse nadzorujejo. (Prosto po Jeanu Chapelanu)

*

Gane me vse, kar je napisano. Od biblije do telefonskega imenika.

*

Che ne bo komplikacij, se bova ljubila za vse vechne chase.

*

»Nich je vesolje brez mene.« (André Suarés)

*

Bolj malo vojnih napovedi bi se napisalo, che bi jih moral napovedovalec po zakonu podpisati s svojo krvjo.

*

Na srecho junaki umrejo nasilne smrti.

*

Prava rech napisati knjigo. Zelo naporno jo je prebrati.

*

Nocoj sem dolgo chasa preklinjal, sklenjenih rok, v temi.

*

Srecha vsekakor obstaja, pravili so mi o njej, sploh ne gre za prazne govorce.

*

Biti podoben Kristusu: *bic Rhodus, bic salta!*

*

Od Orfeja do Macista, koliko odvechnih potovanj v Pekel.

*

Ne zaupajte optimistom, gre za navijache Boga.

*

Prevodi: ali variacije na Diabellijev valček ali besedilne proteze, drugih možnosti ni.

*

Bolj kot slonokoshchen stolp je moj dom podoben krtini.

*

Zhiveti v popolnem inkognitu, kot Bog.

*

Pravijo, da je neandertalski chlovek izumrl, ker ni znal govoriti.

Mi bomo izumrli, ker ne znamo molchati.

*

Z literaturo imam viharne odnose, kot z Bogom. Ne verjamem vanjo, ampak jo kolnem in molim.

*

Balzimirati spomine, vsakemu posebej zapichiti buciko v abdomen in pritrditi na podlago.

*

Dvom. Pravzaprav kaj je chlovek: stroj narejen za zhivljenje ali nasprotno za smrt.

*

Paris: »Zhiveti s Heleno tudi chez dan, kakshna grozota.«

*

Obchudovanje se kristalizira kot ljubezen.

*

Kako lahko je dandanes biti inteligen ten, gremo se pravo zapravljanje inteligence, in kako malo shteje inteligenca, je skoraj zhe brez ugleda, kako je dolgochasna!

*

Vsi na svetu so pesniki, celo pesniki.

*

Kako vshech bi mi bila ta knjiga, che je ne bi napisal jaz.

*

O avtorju

Italijanski pesnik, pripovednik, pisatelj in prevajalec Gesualdo Bufalino se je rodil leta 1920 v Comisu na Siciliji, kjer je tudi zhivel in umrl leta 1996. Napisal je kar veliko shtevilo knjig in kmalu postal znan in ljubljen po vsej Italiji zaradi svojega svojskega sloga in pronicljivega duha, vrh tega je bil velik ljubitelj polemike in se je silno rad zelo duhovito zatekal k ironiji in samoironiji, kar je shirilo njegov krog bralcev. Omenila bom le nekaj bolj znanih naslovov: *L'isola nuda* (Goli otok), 1988; *Le menzogne della notte* (Nochne lazhi), 1988, prejel nagrado Strega; *Saldi d'autunno* (Jesenska razprodaja), 1990; *La luce e il lutto* (Svetloba in zhalovanje), 1990; *Qui pro quo*, 1991; *Argo il cieco* (Slepec Argus), 1992; *Diceria dell'autore* (Govorica okuzhevalca), 1992, prejel nagrado Campiello); *Opere 1981-1988* (Dela 1981-1988), 1992, *Il Guerrin Meschino* (Guerrin Meschino), 1993; *Museo d'ombre* (Senchni muzej), 1993, *Bluff di parole* (Besedno blefranje), 1994; *Tommaso e il fotografo cieco* (Tomazh in slepi fotograf), 1996; *Dizionario dei personaggi di romanzo* (Slovar romaneskni h junakov), 2000, postumna objava in *Il matrimonio illustrato* (Ilustrirana poroka), 2000, postumni ponatis. Aforizmi so vzeti iz aforistichnega izbora zalozhbe Bompiani iz leta 1987 *Il malpensante*, ki ga avtor tako predstavi: *Slabomislechi* je kdor misli slabo, v tehničnem pomenu besede. A je zlasti chlovek, ki misli zlo oz. razmishlja o zlu, in se bozhajoche dotika teh vozlov v sebi, se pa ne odlochi, da bi jih razvozlal, se jih pach reshil z energichnim udarcem sekire.

Iz zbirke *Il malpensante* (Zmotno – ali slabo – ali zlomislechi?)

Prevod iz italijanshchine in zapis o avtorju Jolka Milich

Marguerite Yourcenar

KAKO JE BIL RESHEN WANG-FÔ

Stari slikar Wang-Fô in njegov učenec Ling sta brez cilja hodila po cestah kraljestva Han. Potovala sta pochasi, kajti Wang-Fô se je ustavljal in ponoči motril zvezde, podnevi pa opazoval kachje pastirje. Nista bila hudo obremenjena, kajti Wang-Fô je ljubil podobe stvari, ne pa stvari samih, in noben predmet se mu ni zdel toliko vreden, da bi ga kupil, razen chopichev, lonchkov z barvnimi laki in tushi, zvitkov svile in rizhevega papirja. Bila sta revna, kajti Wang-Fô je svoje slike menjaval za porcijo prosenega mochnika in se ni oziral na denar. Njegov učenec Ling, upognjen pod težo vreche, polne skic, je sposhtljivo sklanjal hrbet, kot bi na njem nosil nebesni svod, saj je v tej vrechi videl gore pod snegom, pomladne reke in lunin obraz v poletju.

Ling ni bil rojen za to, da bi tekal po cestah za starim mozgem, ki je osvajal jutranjo zarjo in lovil vecherni mrak. Njegov oče je bil menjalec denarja; njegova mati je bila edini otrok trgovca z zhadom, ki ji je zapustil vse svoje premoženje in jo preklinjal, ker se ni rodila kot sin. Ling je odrashchal v hishi, v kateri bogastvo ni dopushchalo nakljuchij. To skrbno zashchiteno bivanje ga je napravilo plashnega: bal se je mrchesa, grmenja in obrazov umrlih. Ko je bil star petnajst let, mu je oče izbral zelo lepo nevesto, kajti misel, da bo sinu priskrbel srečo, ga je tolazhila v starosti, ko je noch dobra le za spanje. Lingova nevesta je bila krhka kot trs, otroshka, kot bi bila iz mleka, sladka kot slina, slana kot solze. Po poroki sta Lingova starsha ostala odmaknjena od sveta, dokler nista umrla. Njun sin je ostal sam v hishi, poslikani s opekasto rdečo barvo, v družbi mlade zhene, ki se je neprestano smehljala, in slivovega drevesa, ki je vsako pomlad rozhnato cvetelo. Ling je ljubil svojo zheno chistega srca, kot ljubimo zrcalo, ki se ne bo nikoli nehalo lesketati, ali talisman, ki nas bo vечно varoval. Obiskoval je chajnice, da bi sledil modi, ter zmerno podpiral plesalke in akrobate.

Neke noči je v neki pivnici sedel pri mizi skupaj z Wang-Fôjem. Starec se ga je napil, da bi lahko bolje naslikal pijanca; glavo je imel nagnjeno na stran, kot bi se trudil izmeriti razdaljo, ki je lochevala njegovo roko od kozarca. Rizhevo zhganje je temu molchechemu rokodelcu razvezalo jezik in Wang je tisti vecher govoril, kakor da bi bila tishina zid, besede pa barve, namenjene, da ga prekrijejo. Zahvaljujoch njemu, je Ling dozhivel lepoto obrazov, zasenchnih z dimom vrochih pijach, razkoshno rjavo lepoto mesa, ki so ga neenakomerno, sunkoma oblizovali ognjeni jeziki, in drazhestno rdechino vinskih madezhev, ki so bili posuti po prtih kot uveli cvetni listi. Sunek vetra je razbil okensko shipo; v sobo je

vdrla nevihta. Wang-Fô se je nagnil ven, pokazal Lingu lepoto zebrastega pepelnato sivega bliska in Ling se je nehal bati viharja.

Ling je plachal zapitek starega slikarja: ker je bil Wang-Fô brez denarja in brez prenochishcha, mu je ponizhno ponudil lezhishche. Skupaj sta se odpravila na pot; Ling je drzhal v rokah svetilko; njena svetloba je prizhigala v luzhah nenavadne ognje. Tistega večera je Ling odkril, da stene v njegovi hishi niso rdeche, kot je verjel doslej, temvech so oranzhne, kot pomarancha, tik preden zachne gniti. Na dvorishchu je Wang-Fô opazil nezhno obliko grmichka, ki mu dotlej nihche ni posvechal pozornosti, in ga primerjal z mladenko, ki pushcha, da ji veter sushi lase. Na hodniku je ves prevzet sledil obotavljavemu premikanju mravlje vzdolz zidne razpoke in gnus, ki ga je Ling chutil do teh zhivalic, je izginil. Nato je Ling, ki je videl, da mu je Wang-Fô podaril novo dusho in novo dojemanje sveta, sposhtljivo namestil starca v sobo, kjer sta umrla njegova starsha.

Dolga leta zhe si je Wang-Fô zhelel napraviti portret starodavne princese, ki pod vrbo igra na lutnjo. Nobena zhenska ni bila dovolj neresnichna, da bi mu lahko sluzhila za model, Ling pa je bil ravno pravi za to, ker ni bil zhenska. Potem je Wang-Fô povedal, da bi rad naslikal mladega princa z napetim lokom ob vznozhju velike cedre. Noben mladenich tiste dobe ni bil dovolj neresnichen, da bi mu lahko sluzhil za model, a Ling je poklical svojo zheno, da je pozirala pod slivovim drevesom. Zatem jo je Wang-Fô naslikal v vilinski preobleki med vechernimi oblaki, mlada zhena pa je jokala, kajti to je pomenilo, da bo kmalu umrla. Od tedaj dalje, ko je imel Ling raje portrete, ki jih je naslikal Wang-Fô kot pa njo, je njen obraz bolj in bolj venel, kot veni rozha na vrochem vetru ali v poletni nevihti. Nekega jutra so jo nashli obesheno na veji razcvetele slive: konca njenega shala, ki ji je stiskal vrat, sta valovala v zraku, prepletena z njenimi lasmi; zdela se je she drobnejsha kot sicer in nedotaknjena kot lepotice, ki so jih slavili pesniki iz davno minulih chasov. Wang-Fô jo je she zadnjih naslikal, kajti imel je zelo rad zelenkasti odtenek, ki prekrije mrtve obraze. Ling je drobnil barve in to opravilo je zahtevalo tako veliko zbranost, da je pozabil na solze.

Ling je razprodal svoje suzhnje, ves svoj zhad in ribe v ribniku, da je lahko svojemu mojstru preskrbel steklenichke shkrlatnega chrnila, ki so prihajale z Zahoda. Ko je bila hisha prazna, sta jo zapustila in Ling je zaprl za sabo vrata svoje preteklosti. Wang-Fô je bil navelichan mesta, v katerem mu obrazi niso vech mogli razkriti nobene grde ali lepe skrivnosti. Tako sta mojster in uchenec skupaj odrinila na pot po cestah kraljestva Han.

Glas o njiju se je shiril po vaseh, chez pragove trdnjav in pod oboke templjev, kamor so se ob mraku zatekali nemirni romarji. Govorili so, da ima Wang-Fô moch vdihniti svojim slikam zhivljenje, ko se zadnjikrat z barvnim chopichem dotakne oči portretirancev na svili. Kmetje so ga hodili prosit, naj jim naslika psa chuvaja, in plemichi so hoteli od njega podobe vojakov. Menihi so Wang-Fôja chastili kot modrijana, ljudstvo pa ga je imelo za charovnika in se ga je balo. Wang

je bil različnih mnenj zelo vesel, saj so mu omogočala, da je okoli sebe opazoval in preučeval izraze hvaležnosti, strahu ali chashchenja.

Ling je berachil za hrano, bdel nad mojstrovim spancem in mu, ko je bil v stanju zamaknjenosti, masiral noge. Na zacetku dneva, ko je starec she spal, je odhajal na lov za mehкими krajinami, prikritimi s shopi trstichja. In zvečer, ko je mojster utrujen metal po tleh svoje chopiche, jih je pobiral s tal. Kadar je bil Wang zhalosten in je govoril o svoji starosti, mu je Ling z nasmehom pokazal trden shtor starega hrasta; kadar pa je bil Wang razposajen in ga je utrujal z objestnimi shalami, se je delal, kot da ga poslusha.

Nekega dne, ob sončnem zatonu, sta prispela do predmestja cesarskega mesta in Ling je za Wang-Fôja poiskal prenochishche v neki krchmi. Starec se je zavil v svoje cape, Ling pa se je zleknil poleg njega, da bi ga ogrel, kajti pomlad se je bila komaj rodila in steptana trda tla so bila she ledena. Ob zori se je na hodnikih krchme zaslislhal odmev tezhkih korakov, potem pa prestrasheno shepetanje krchmarja in surovo vpitje ukazov. Ling se je tresel od strahu, spomnil se je, da je bil prejšnji večer za mojstrovo večerjo ukradel rizhev kolach. Preprichan, da so ga prishli zapret, se je sprasheval, kdo bo naslednji dan pomagal Wangu prebresti reko.

S svetilkami v rokah so vojaki vstopili. Skozi pisan papir so njihovi plameni na usnjene chelade metali rdeche in modre zharke. Na ramenih so jim drgetale vrvi, napete na lokih, najbolj divji pa so brez vsakega vzroka nenadoma zacheli tuliti. Polozhili so tezhke roke na tilnik Wang-Fôja, ki si ni mogel kaj, da ne bi opazil, kako barva njihovih rokavov ni usklajena z barvo ogrinjal.

Wang-Fô je, podprt s svojim uchencem, sledil vojakom, spotikaje se po neravnih ulichnih tleh. Mimoidochi so se zbirali v gruche in se rogali obema zlochincema, ki so ju nedvomno vodili na morishche. Na vsa Wangova vprasanja so vojaki odgovarjali le z divjim spakovanjem. Zvezane roke so ga hudo bolele in obupani Ling je gledal svojega mojstra in se mu smehljaj, kar je pomenilo zanj le nezahnejshi nachin jokanja.

Prispeli so do praga cesarske palache, katere vijolichni zidovi so se pri belem dnevu dvigovali proti nebu kot velika ploskev zamrachenega neba. Vojaki so vodili Wanga prek neshtetih shtirioglatih in okroglih dvoran, ki so s svojimi oblikami predstavljale letne chase, nebesne strani, zhenski in moshki spol, zhivljenjsko trajanje, predpravice mochi. Vrata so se vrtela okoli sebe in pri tem odzvanjala tako, da se je od Vzhoda do Zatona palache zaslislhala cela tonska lestvica. Vse je bilo ubrano v predstavo nachloveshke mochi in tenkochutnosti in chutiti je bilo, da je veljal vsak izrecheni ukaz za dokonchnega in neomajnega, kot je neomajna modrost prednikov. Nazadnje se je zrak razredchil; tishina je postala tako globoka, da si celo na smrt mucheni ne bi upal zavpiti. Skopljenec je dvignil preprogo; vojaki so vztrepetali kot zhenske in mala cheta je vstopila v dvorano, kjer je na prestolu sedel Sin Neba.

Bila je to soba brez sten, ki so je drzhali pokonci debeli stebri iz modrega kamna. Na drugi strani se je za trupi stebrov razprostiral vrt in vsaka cvetica v njegovih gajih je pripadala redki vrsti, ki so jo bili prinesli z druge strani oceana. Toda dishala ni nobena, kajti bali so se, da bi lepi vonj motil Nebeshkega Zmaja pri meditiranju. Iz sposhtovanja do tishine, v kateri so plavale njegove misli, v ograjeni vrt ni smela nobena ptica in celo vse chebele so spodili stran. Vrt je od ostalega sveta locheval ogromen zid, da ne bi vanj sluchajno zashel veter, ki je vel chez poginule pse in mrtve bojvnike na bojnem polju, in si drznil oplaziti rokave cesarjevega oblachila.

Nebeshki Gospodar je sedel na prestolu iz zhada in njegove roke so bile zgubane kot roke kakshnega starca, cheprav je imel komaj dvajset let. Njegova obleka je bila modra kot zima in zelena, da bi spominjala na pomlad. Njegov obraz je bil lep, a brezchuten, kot previsoko nameshcheno zrcalo, ki odseva le zvezde in neizprosno neba. Na svoji desni je imel ministra Odlicnih Uzhitkov, na levi svetovalca Pravichnih Muk. Ker so njegovi dvorjani, razvrshcheni ob vznozhju stebrov, napenjali ushesa, da bi ujeli vsako najmanjsho besedo iz njegovih ust, se je navadil govoriti chisto potihem.

»Nebeshki Zmaj,« je spregovoril Wang, ki se je vrzel pred njim na tla, »reven in slaboten stavec sem. Tak, kot je zima. Ti imash Deset Tisoch Zhivljenj; jaz imam eno samo, ki se konchuje. Kaj sem ti storil? Zvezali so mi roke, cheprav ti niso nikoli storile nich hudega!«

»Sprashujesh me, kaj si mi storil, stavec Wang-Fô?« je rekel cesar.

Njegov glas je bil tako blag, da je shlo poslushalcem na jok. Dvignil je desno roko, ki so jo odsevi z zhadovih tal obarvali modro in zeleno, da je spominjala na globokomorsko rastlino, in Wang-Fô, ki so ga ocharali dolgi nohti cesarjevih drobnih prstov, se je poskushal spomniti, ali je nemara cesarja in njegove prednike kdaj slabo upodobil in si tako prisluzhil smrtno kazen. A to je bilo malo verjetno, kajti Wang-Fô je bil do tedaj le redkokdaj na dvoru, raje je imel kmechke kolibe in mestne chetrti, kjer so prebivale kurtizane, ali obrezhne krchme, v katerih so se prichkali nosachi.

»Sprashujesh me, kaj si mi storil, stavec Wang-Fô,« je ponovil Cesar in povedil svoj tanki vrat proti staremu mozhu, ki ga je poslushal. »Ti bom pa povedal. Vendar pa, podobno kot lahko strup drugih ljudi zdrsne v nashe telo le skozi devet njegovih odprtin, te moram jaz, che ti hochem predochiti krivico, ki si mi jo storil, popeljati skozi hodnike mojega spomina in ti povedati zgodbo svojega zhivljenja. Moj oche je imel zbirko tvojih slik v najbolj skritem kotu palache, ker je menil, da morajo biti podobe na njih zashchitene pred pogledi navadnih ljudi, ki pred njimi ne zmorejo povestiti ochi. V teh dvoranah sem prezhlavljal svojo mladost, stavec Wang-Fô, kajti okoli mene so ustvarili samoto, da bi v njej lahko odrasel. Da bi moje chistosti ne omadezhevala chloveshka družhba, so odstranili nemirni tok mojih prihodnjih podlozhnikov in niso nikomur dovolili pred moje oblichje, v

strahu, da bi me ne dosegle njihove sence. Tistih nekaj starih sluzhabnikov, ki so mi jih dodelili, sem le redko videl; ure so se premikale v krogih; barve na tvojih slikah so ozhivlele z jutranjim svitom in zbledlele z večernim somrakom. Ponochi, ko nisem mogel spati, sem si jih ogledoval in skoraj deset let sem jih gledal vsako noč. Podnevi sem sedel na preprogi, katere vzorce sem znal na pamet, in z navzgor obrnjenimi dlanmi na kolenih iz rumene svile sanjal o radostih, ki mi jih bo prinesla prihodnost. V mislih sem si predstavljal svet, na sredini pa cesarstvo Han, podobno enolichni, kotanjasti povrshini dlani, ki jo brazdajo usodne chrte Petih Rek. Povsod okoli nje morje, polno poshasti, in tam dalech zadaj gore, ki podpirajo nebo. In da bi si bolje predstavljal vse te stvari, sem si pomagal s tvojimi slikami. Zaradi tebe sem verjel, da je morje shiroka vodna povrshina, razprostrta chez platna, in tako modro, da se kamen, ki pade vanj, lahko spremenil edinole v safir, da se zhenske odpirajo in zapirajo kot rozhe, podobne bitjem, ki jih nosi veter po alejah tvojih vrtov; in da so zhe same drobne postave mladih bojovníkov, ki chuvajo cesarstvo v obmejnih utrdbah, pushchice, ki lahko prebodejo srce. Ko sem bil star shestnajst let, so se mi odprla vrata v svet. Povzpel sem se na teraso vrh palache in gledal oblake, a so bili manj lepi od tvojih večernih oblakov. Ukazal sem, naj mi pripravijo nosilnico. Pretresen sem prekrizharil Cesarstvo po dolgem in pochez, po cestah, polnih blata in kamenja, ki ga nisem prichakoval, vendar nisem nashel tvojih vrtov z zhenami, ki so take kot kresnice, s telesi, ki so zhe sama po sebi vrtovi. Ostri kamni na obrezhjih so mi priskutili oceane; kri muchenih ni tako rdecha, kot so granatna jabolka, upodobljena na tvojih platnih. Mrches na vaseh me ovira, da bi videl lepoto rizhevih polj; meso zhivih zhensk se mi upira kot mrtvo meso, ki visi na kavljih v mesnici, in grobi smeh mojih vojakov se mi gabi. Lagal si mi, Wang-Fô, ti stari slepar! Svet ni nich drugega kot kup neurejenih pack, ki jih je na platno praznine zaluchal neki nori malar in ki jih vedno znova zbrishejo nashe solze. Cesarstvo Han ni najlepse cesarstvo in jaz nisem Cesar. Edino cesarstvo, ki mu je vredno vladati, je tisto, v katero imash vstop ti, stari Wang, po poti Tisocherih Zavojev in Deset Tisochev Barv. Ti edini v miru kraljujesh nad gorami, prekritimi s snegom, ki se ne more stopiti, in nad polji narcis, ki ne morejo umreti. Zato, Wang-Fô, sem se sprasheval, kakshna naj bo kazen zate, ki si mi s svojo charovnjijo priskutil to, kar imam, in mi vzbudil zheljo po tistem, chesar ne bom nikoli imel. Da bi te lahko zaprl v temnico, iz katere ni izhoda, sem se odlochil, da ti bodo izzhgali oči, kajti prav tvoje oči so magichna vrata, ki odpirajo tvoje kraljestvo. In ker sta tvoji roki dvoje cest, ki te z desetimi odcepi vodita v srce tvojega cesarstva, sem se odlochil, da ti ju dam odsekati. Si me razumel, starec Wang-Fô?»

Ko je zaslishal obsodbo, je uchenec Ling iz pasu izdrl skrhan nozh in planil nad Cesarja. Dva strazharja sta ga zgrabila, sin Neba pa se je nasmehnil in z vzdihom pristavil: »In sovrazhim te tudi zato, Wang-Fô, ker si znal dosechi, da te imajo ljudje radi. Ubijte tega psa!«

Ling je odskochil vstran, da njegova kri ne bi umazala učiteljeve obleke. Eden od vojakov je dvignil sabljo in Lingova glava se je ločila od tilnika kot odrezan cvet od stebła. Sluzhabniki so odnesli njegove posmrtno ostanke, Wang-Fô pa je obupan občudoval lepi shkrlatni madezh, ki ga je na tlaku iz zelenega kamna pushchala kri njegovega učenca. Cesar je pomignil dvema evnuhoma, da sta osušila Wang-Fôjeve oči.

»Poslušaj me, Wang-Fô,« je rekel cesar, »in obrishi si solze, zdaj ni pravi čas za jok. Tvoje oči morajo ostati bistre, tisto malo svetlobe, ki jim je še ostaja, ne sme zamegliti jok; kajti ne zhelim te gledati le, kako trpish zaradi krutosti. Še drugachne namere imam, starec Wang-Fô. V zbirki tvojih del imam chudovito sliko, na kateri odsevajo gore, široka rečna ustja in morje, neskončno pomanjšhani, seveda, a s pristnostjo, ki prekasha celó naravo samo. Zdi se, kot da bi se njihove podobe zrcalile na samem robu prostranstva. Toda ta slika je ostala nedokonchana, Wang-Fô, in tvoja mojstrovina je še vedno le osnutek. Verjetno si tedaj, ko si sedel v samotni dolini in slikal, opazil ptico v letu ali otroka, ki ji je sledil, pa sta te kljun ptice ali otrokovo lice tako zamotila, da si pozabil na modre veke valov. Nisi dokonchal resic na morskem plashchu niti alginih las na skalovju. Zhelim, Wang-Fô, da posvetish ure svetlobe, ki so ti še ostale, tej sliki in jo dokonchash, da bo zadržala v sebi zadnje skrivnosti, nabrane v chasu tvojega dolgega zhivljenja. Nobenega dvoma ni, da bodo tvoje roke, tik preden jih bodo odsekali, na svileni tkanini drhtele od strahu in bo skozi poteze chopicha, rojene iz obupa, v tvojo umetnino nashla pot neskonchnost. In brez dvoma bodo tvoje oči tako blizu svojega konca odkrile razmerja skrajnih chloveshkih zaznav. Taka je moja namera, starec Wang-Fô, in lahko te prisilim, da to storish. Če odklonish, bom, še preden te oslepim, pozghal vsa tvoja dela, in bosh kot oče, ki so mu pomorili sinove in mu unichili vsako upanje na potomstvo. A misli si raje, če hochesh, da ta moj zadnji ukaz ni nich drugega kot sad moje dobrote, dobro namrech vem, da je svila edina ljubica, ki si jo kadarkoli pobozhal. In ko ti v zadnjih urah tvojega zhivljenja ponujam chopiche, barve in chrnilo, je to tako, kot da bi milostno poslal zheljno dekle nekomu, ki ga bodo kmalu usmrtili.«

Na migljaj cesarjevega mezinca sta dva evnuha sposhtljivo prinesla nedokonchano sliko, na kateri je Wang zasnoval podobo morja in neba. Wang si je obrisal solze in se nasmehnil. Kajti mala skica ga je spomnila na njegovo mladost. Vse na njej je prichalo o svezhini dushe, ki za Wanga zdaj ni bila vech dosegljiva, toda nekaj je manjkalo, kajti tedaj, ko jo je Wang naslikal, še ni znal dovolj dobro opazovati gora niti pechin, ki so v morje potapljale svoje gole boke, in ni ga še dovolj globoko prevzemala otozhnost vechernega mraka. Wang-Fô je vzel v roke enega izmed chopichev, ki mu jih je podajal neki suzhenj, in zachel na nedokonchano morje nanashati široke pasove modre barve. Evnuh je chepel ob njegovih nogah in trl barve; svoj posel je opravljal slabo in Wang je bolj kot kadarkoli pogreshal svojega učenca Linga.

Wang je zachel z rozhnatim odtenkom barvati rob na krilu oblaka, lebdečega nad hribom. Potem je morski gladini dodal nekaj drobnih gub, ki so samo she poglobile občutek blazhenega miru. Tla iz zhada v cesarski dvorani so postajala nenavadno vlazhna, toda Wang-Fô je bil tako zatopljen v svojo sliko, da ni opazil, da dela sede v vodi.

Krhek cholnich, ki je zrasel pod potezami slikarjevega chopicha na svilenem svitku, je bil zdaj chisto v ospredju. Nenadoma so se iz daljave zaslišali ritmichni udarci vesel, hitri in zhivi kot plahutanje kril. Shum se je približhal, pochasi napolnil vso dvorano, potem ponehal, na koncu cholnarjevega vesla pa so drhtele negibne, viseche kapljice vode. Zhe dolgo pred tem je razbeljeno zhelezo na rabljevi zherjavici, ki je bilo namenjeno Wangovim ochem, ugasnilo. V vodi, ki je segala zhe do ramen, so se dvorjani, ki so jim dvorni predpisi zapovedovali negibnost, dvigali na prste. Nazadnje je voda dosegla vishino cesarjevega srca. Tishina je bila tako globoka, da bi slišali padati solze.

Res je bil Ling. Na sebi je imel svoja obrabljena vsakodnevna oblachila in na desnem rokavu so se she vedno poznali sledovi madezha, ki ga zjutraj, preden so prishli orožniki, ni uspel odstraniti. Toda okoli vratu je imel zavezan nenavaden rdech shal. Wang mu je, ne da bi prenehal slikati, potihem dejal:

»Mislil sem, da si mrtev.«

»Kako bi lahko umrl, ko ste pa vi zhivi!« mu je sposhtljivo odvrnil Ling.

In pomagal je učitelju na choln. Zhadasti strop je odseval v vodi, tako da se je zdelo, kot bi Ling vodil ladjico skozi podzemno votlino. Potopljene kite dvorjanov so se vile po vodni gladini kot kache in bleda cesarjeva glava je na njej valovala kot lotosov cvet.

»Poglej, učenec moj,« je otozhno rekel Wang-Fô, »ti nesrechniki bodo vsak chas umrli, che zhe niso mrtvi. V morju je nedvomno dovolj vode, da lahko v njej utone celo sam cesar. Kaj naj storiva?«

»Nich se ne boj, učitelj,« je zamrmral učenec, »kmalu bodo vsi spet na suhem in se ne bodo spomnili niti tega, da so se jim kadarkoli ovlazhili rokavi. Edino v cesarjevem srcu bo ostala drobna sled morske grenkobe. Ti ljudje niso ustvarjeni tako, da bi se lahko izgubili v notranjosti slik.« In dodal: »Morje je lepo, veter dober, morske ptice gnezdiyo. Odpotujva, Učitelj moj, v dezhele onkraj valov!«

»Pa pojdiva!« je rekel stari slikar.

Wang-Fô je poprijel za krmilo in Ling se je sklonil nad vesla. Ritem lesenih drogov je znova napolnil vso dvorano, nepopustljiv in enakomeren kot bitje srca. Vodna gladina se je polagoma nizhala ob navpichnih chereh, ki so znova dobile obliko stebrov. Kmalu se je v vdolbinah zhadastega tlaka bleshchalo le she nekaj redkih mlakuzh. Obleke dvorjanov so bile suhe, le Cesar je v gubah svojega plashcha obdržhal nekaj morske pene.

Svilena umetnina, ki jo je Wang dokonchal, je ostala položena na nizki mizici. Ves prostor v ospredju je zavzemala ladjica. Pochasi se je oddaljevala in za seboj pushchala drobno brazdo, ki se je izgubljala v nemirnem morju. Ni se dalo vech razlochiti obrazov dveh mozh, sedeelih v cholnu. She vedno pa se je videl rdechi Lingov shal in v vetru je she valovala Wangova brada. Utrip vesel je slabel, potem pa, zabrisan v daljavi, prenehal. Cesar se je nagnil naprej, si z roko zaslonil oči in gledal, kako se je oddaljevala Wangova ladjica, ki je bila kmalu samo she neznatna lisa v bledem mraku. Umazano zlata goshcha se je dvignila in se razprostrla nad morjem. Nazadnje je cholnich zavil okoli cheri, ki je zapirala izhod na odprto morje; nanj je padla senca skalovja; vodna brazda je izginila z opustele povrshine. Slikar Wang-Fô in njegov učenec sta za vedno izginila na morju iz modrega zhada, ki ga je bil izumil Wang-Fô.

Iz francoshchine prevedla Nadja Jarc

Likovna priloga

Damir Globočnik

GRADITELJ PRETEHTANEGA LIKOVNEGA SVETA

Marjan Kukec je za enakovredna sredstva likovnega izraza izbral različne likovne pristope, s katerimi lahko zajame pester izbor motivov. Dela na papirju, izdelana v meshani tehniki, risbe, akvarele, grafike, slike in fotografije povezuje avtorjeva naklonjenost do belezhenja mikavnosti naravnega okolja, v katerem so njegovo pozornost pritegnili tudi nenavadni motivi ali drobni detajli, ki se lahko izmuznejo ochem površnega opazovalca. Pri tem Marjan Kukec naklonjenost do prikazovanja konkretne motivike vselej nadgradi s študijskim in raziskovalnim razumevanjem lastnega likovnega delovanja.

Ena od stalnic Kukchevega likovnega izraza je povezana s tehniko sitotiska, kateri se likovnik kontinuirano posveča vech desetletij. Velja poudariti, da je Marjan Kukec v sklopu te sodobne grafichne tehnike razvil prepoznaven likovni izraz. Zanimajo ga barvno-kompozicijski uchiniki, ki jih omogoča nanashanje gostih, prekrivnih, chistih barv in barvnih odtenkov. Preudarno se loteva iskanja novih barvnih skladij, s katerimi lahko obogati realistični motiv. Zato upodobljeni motivi nimajo dokumentarnega znachaja; na njih prevladuje likovno-izpovedna komponenta. Racionalno opazovanje je vselej povezano s chustvenim odnosom do naravnega okolja. Pogosti so lirichni poudarki v okviru pestrih barvnih kombinacij. Tehnika sitotiska omogoča visoke naklade grafichnih listov, vendar Marjan Kukec svoje kompozicije odtisne vselej samo v nekaj odtisih – zadoshchata mu zabelezenje in likovna interpretacija izbranega motiva, ki lahko postane izhodishche za iskanje novih motivnih izzivov.

Motivi na Kukchevih delih na papirju – pejsazhi, vedute, kamni, oljke, korenine, naplavine, listi, cvetje, fosili, ptice, detajli idr. – so vselej veshche in preudarno upodobljeni. V ospredju ni bezhen vtis o ujetih trenutkih v naravi ali predstavljanje hipno zanimivih motivov, temvech njihova preudarna likovna, osebnoizpovedna in razpolozhenjska interpretacija. Ta vchasih temelji na pajchevinasto nezhni, drobni chрно-beli ali barvni liniji. Eksaktna risba je izhodishche za iskanje motivnega, kompozicijskega in barvnega ravnovesja. Marjan Kukec v naravi ali urbanem ambientu izbere motivne komponente ter jih z občutkom za barvno skladje in urejenost kompozicije pogosto lahko povezhe v novo celoto. Iz motivov, ki jih je morda sprva zabelezhil s fotografskim aparatom kot nadomestilom za skiciranje v naravi, lahko oblikuje lasten likovni svet, v katerem se v celoto zlijeta motivna vzpodbuda in njegova tehtna in razpolozhenjsko občutena likovna nadgradnja. Poleg občutka za barvno sozvochje je mogoche

zaslediti tudi težjo po avtonomnem jeziku barve, o čemer prihajajo barvne sence, barvni poudarki in pri grafiki odtisi istega motiva v različnih barvnih interpretacijah. Dinamični preplet motivnih podrobnosti likovnik lahko omeji s premišljeno razporejenimi polji beline. Vrvenje motivnih delchkov, na primer cvetja na travniku, je vselej povezano v usklajeno celoto.

Likovna dela nam Marjana Kukca predstavijo v vlogi graditelja pretehtanega likovnega sveta. Likovnik ne prestopa limitov vidnega v neposrednem okolju, vendar s poudarjanjem barvne lestvice, različnimi barvnimi sosledji in kontrasti, ritmično razporejenimi barvnimi akcenti ali spreminjanjem barvnih lastnosti motivike in pretehtanimi kompozicijskimi izrezi lahko oblikuje razgibane celote, ki nas spominjajo na abstraktne podobe. Zanimivo je, da hkratni pozornosti za realistično beleženje motivike in abstrakcijo lahko v Kukchevem likovnem delovanju sledimo od konca šestdesetih let in zacetka sedemdesetih let preteklega stoletja. Danes pot v abstrakcijo nakazujejo dela, ki so nastala na podlagi sestavljanja istorodnih motivov v novo kompozicijsko celoto, kot na primer chipkam podobni odtisi listov. Grafike, na katerih so v shahovnici podobni shemi nanizani motivi, lahko neposredno povezhemo s Kukchevimi aktualnimi barvnimi fotografijami in starejšimi abstraktnimi kolazhi oziroma lepljenkami. Tudi abstraktne združbe medsebojno prepletenih raznobarnih in igrivih likovnih elementov na grafichnih listih so nastale na podlagi likovnikovega pozornega opazovanja neposrednega okolja.

Marjan Kukec v naravi, ki jo pojmuje v najshiršem pomenu tega pojma, vselej ishche harmonično ravnotezhje. Likovna urejenost, ki je v primeru fotografij drobnih pejsazhev, lahko tudi posledica likovnikovega posega v naravno okolje, pri katerem je razporedil drobne naravne ali umetne likovne elemente v razgibano kompozicijo, je osrednji pogoj izbire motivike, prav tako pa tudi ena stalnic Kukchevega likovnega nagovora, ki v logično celoto povezuje različne likovne pristope. Izkushnje, ki si jih je umetnik pridobil pri posamezni likovni tehniki ali načinu interpretacije motivike, lahko s pridom uporablja pri novih likovnih izzivih.

Marjan Kuček

LIKOVNA DELA /REPRODUKCIJE/

- 1 Gozd, 1997, akril/platno, 82 x 100 cm
- 2 Brez naslova, 1979, akril/platno, 81,5 x 100 cm
- 3 Ladja na obzorju, zhelatinsko-bromsrebrova fotografija, 30 x 40 cm
- 4 Vecherni ave, zhelatinsko-bromsrebrova fotografija, 30,5 x 27,5 cm
- 5 Paleogram zhivljenja A, zhelatinsko-bromsrebrova fotografija, 38 x 28 cm
- 6 Pochitnice, 2004, originalna risba, meshana tehnika/papir, 63,5 x 44 cm
- 7 Ob morju, 2010, akril/platno, 70 x 100 cm
- 8 Ob Bistrici, 1998, originalna risba, meshana tehnika/papir, 33.5 x 97 cm

Naslovnica

- 9 Korenine, 1992, akril/platno, 100 x 82 cm

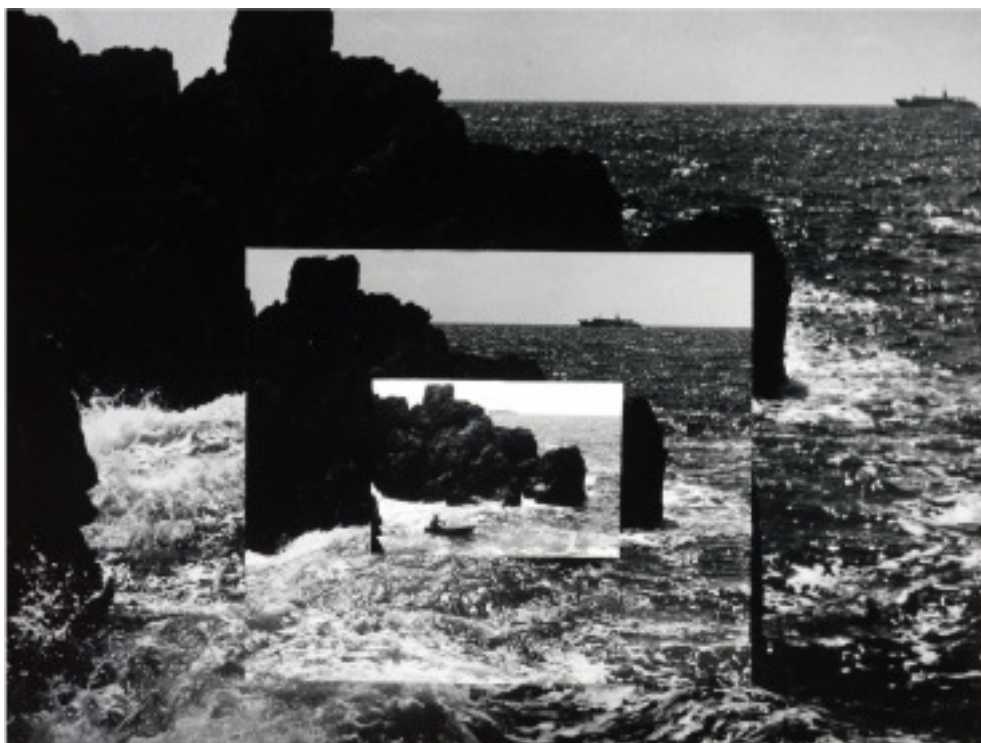
Fotografije del M. Kukca: Boshtjan Gunchar

Marjan Kuček, je bil rojen 7. maja 1933 v Ljubljani. Diplomiral je na Pedagogshki akademiji v Ljubljani. Zaposlen je bil kot likovni pedagog v Beli Cerkvi, v Novem mestu, v Trzhichu in v Kranju. Ukvarja se s slikarstvom, grafiko in fotografijo. Chlan Fotografskega drushtva Janez Puhar iz Kranja.

Razstavlja je zachel leta 1961. Pripravil je vech samostojnih razstav. Sodeloval je na vrsti skupinskih razstav. Prejel je shtevilne nagrade in priznanja. Zhivi in ustvarja v Kranju.

Damir Globočnik

HUMORISTICHNO-SATIRICHNI LIST CIK-CAK (1939)

Humoristichno-satirichni list *Cik-Cak* je zachel izhajati 1. maja 1939 v Ljubljani. Uprava »*lista za razvedrilo in zabavo*« *Cik-Cak* je bila na Sv. Petra nasipu sht. 53. List naj bi predvidoma izhajal trikrat na mesec. Cena posamezne shtevilke je bila 1,50 din. Chetrtna narochnina (za 12 shtevilk) je znashala 12 dinarjev, polletna 22 dinarjev. Izdajateljica *Cik-Caka* je bila Vilma Tomazhich, odgovorni urednik pa knjizhevnik in publicist Ivan Albreht (1893–1955). Natisnila ga je ljubljanska tiskarna Merkur d. d. Naprodaj je bil v vseh trafikah in pri kolporterjih. Na voljo je bil tudi v restavracijah, kavarnah, brivnicah in na ljubljanskem velesejmu, kjer se je s predstavnikom izdajatelja bilo mogoče dogovoriti tudi glede dopisov ipd.¹

Cik-Cak je poudaril, da v dopisni rubriki osebnih napadov ne bo objavljaj, ker noče povzročati »*zdražbbe, ampak le z dobro voljo pomagati vsem in vsakomur iz teh težkih chasov.*« »*Smeb je pol zdravja, pravijo zdravniki. Po tem navodilu se ravnajte, pa bodo vsi dopisi lahko objavljeni.*«²

Ne glede na veliko pozornost, ki jo je *Cik-Cak* namenjal politichnim dogodkom, naj bi bil list »strogo nadstrankarski«.³ List naj bi »*nepristransko službil razvedrilo in zabavi ter pomagal na veder nachin chistiti ozrachje*«.⁴

Na naslovni strani je bila poleg vinjete z imenom lista vselej objavljena velika politichna karikatura. List je obsegal osem strani, na katerih so se izmenjavale karikature in krajshi humoristichni in satirichni prispevki. Priblizhno polovica karikatur je komentirala aktualne, zlasti zunanjepolitichne dogodke.

Vechino karikatur za prvo shtevilko je prispeval karikaturist, ki je karikature podpisal s chrko »P.«. Z listom sta sodelovala tudi Maksim Gaspari (karikatura Riharda Jakopicha ob njegovi sedemdesetletnici, 2. sht.) in Ivan Chargo (3. sht.).

V 5. sht. je urednishtvo objavilo pojasnilo, da je vse karikature v tej shtevilki izdelal »Rom.«, ki je tudi sodelavec mariborskega *Totega lista*.⁵ »Rom.« oziroma Ivan Romih je poskrbel tudi za novo naslovno vinjeto (ime lista se končuje s peresom, zabodenim v zemeljski globus, zemlja joka). Ivan Romih je bil rojen leta 1913 v Lokvah pri Brestanici. Deloval je kot scenograf in karikaturist. Umril je v Ljubljani leta 1966.

Toti list, v katerem je objavljaj tudi Ivan Albreht, je v 7. shtevilki objavil obvestilo, da njegovi sodelavci s *Cik-Cakom* ne sodelujejo. Izdajateljsko in urednishtvo *Cik-Caka* je poudarilo, da je zhe mesec dni pred njegovim izhajanjem, izjavilo, da ni v nobeni zvezi s *Totim listom*.⁶

Uprava *Cik-Caka* je prvi dve shtevilki poslala na ogled morebitnim narochnikom s proshnjo, naj na list opozorijo tudi znance in prijatelje. Kdor pridobi vsaj pet narochnikov, bo list prejemal brezplačno.⁷ Tretji shtevilki so bile prilozhene polozhnice. Kdor lista ni nameraval naročiti, je moral to shtevilko vrniti, ker bi ga

sicer shteli med naročnike. S peto sštevilko so vsi naročniki prejeli poshtne položnice. »Ker nismo podružnica nobene stranke in tudi ne nobene finančne skupine, vljudno prosimo, da naročniki čim prej izvršbe svojo dolžnost.«⁸ *Cik-Cak*, ki je zhelel nove kupce pridobiti z nagradnimi ugankami in celo z brezplačno grafoloshko analizo rokopisov bralcev,⁹ je s 6. sštevilko (20. junij 1939) najbrzh prenehal izhajati.

¹ Po: »Na ljubljanskem velesejmu ...«, *Kmetški list*, 1939, sht. 22.

² Po: »Dopisnikom«, *Cik-Cak*, 1939, sht. 3.

³ Po: »Cik-Cak«, *Kmetški list*, 1939, sht. 21.

⁴ Po: »Cik-Caka 5. sštevilko«, *Slovenski narod*, 1939, sht. 135a.

⁵ Po: *Cik-Cak*, 1939, sht. 5.

⁶ Po: »Chitatelem in vsej javnosti!«, *Cik-Cak*, 1939, sht. 4.

⁷ *Cik-Cak*, 1939, sht. 2.

⁸ Po: »Opozorilo!«, *Cik-Cak*, 1939, sht. 6.

⁹ Po: »Brezplačno grafoloshko analizo ...«, *Slovenski narod*, 1939, sht. 141.

Ivan Romih, karikatura Stalina, Mussolinija in Chamberlaina na naslovnici 5. sštevilke

CENZURIRANI ZVITOREPEC

(O chasu, ko je bil strip »družbeni strup«)

V prvi polovici petdesetih let dvajsetega stoletja je bil pri nas strip oznachen kot nichvredni produkt zahodne kapitalisticne izkorishchevske družbe. Obtozhevali so ga tudi, da zavaja mladino na stranska pota in celo v kriminal. Da naj bi odvrachal od branja knjig, je bil she najmanjsi »stripovski greh«. Zato ni prav nich chudnega, da je bilo le malo slovenskih avtorjev, ki so se ukvarjali s stripi in so bili javnosti tudi znani. Najvechkrat so bili objavljeni stripi nepodpisani, che pa so bili avtorji zhe navedeni, je shlo v glavnem za psevdonime ali zgolj inicialke.

A tudi slovenski kritiki stripa so se celo pod svoje »udarne« prispevke, ki so iznichevali vsako morebitno dobro lastnost nove svojevrstne umetnosti, zelo radi podpisovali s psevdonimi. Eden od takih – psevdonimov – je na primer John Eatmeat ... Po drugi strani pa so samooklicani slovenski varuhi »mladih duš« poudarjali vrednost tako imenovanih »slikanic«. S tem so dokazovali, da o stripu ne vedo niti tega, da nobena omembe vredna teoreticna knjiga o deveti umetnosti ne ločuje »slikanic« od stripov. Da gre v bistvu zgolj za eno in isto literarno-likovno zvrst v dveh modifikacijah. Slikanice, kakrshne so zlasti v chasu socializma objavljali slovenski dnevniki, sholski tedniki in revije, so namrech stripi brez (rokopisnih) oblachkov, besedilo pa je natisnjeno pod slichicami. Po klasichni definiciji, kot jo najdemo zhe v *Prirocnem leksikonu* (Slovenski knjizhni zavod, Ljubljana, 1955): »STRIP (angl.) je publikacija s slikami, pod katerimi ali v katerih je besedilo.«

Strip so aprioristichno razglashali za shund, nichvredno plazho; o tem sploh ni bila dovoljena nikakrshna razprava, poleg tega pa je bilo delo avtorjev stripa iz razumljivih razlogov tudi izredno slabo plachano. Zato je tudi razumljivo, da so se slovenski avtorji stripa z novim medijem ukvarjali le toliko chasa, dokler niso nashli drugega dela, za katero so bili ustrezno nagrajani. Je pa tudi nekaj izjem, ki potrjujejo to pravilo.

Med te izjeme vsekakor sodi danes zhe legendarni »Slovenski Disney« – Miki Muster. Od vsega zachetka, od zgodnjih 50-ih let, je bil pod stripom podpisan s svojim pravim imenom in priimkom. Seveda je bil pravi shok za apologetske kritike »produkta gnile zahodne družbe«, ko so v tedniku *Poletove podobe in povesti* leta 1952 zacheli objavljati stripe razlicnih domacih avtorjev, med njimi tudi Mustra. Napadi so bili vse hujshi, chim bolj se je uveljavljaj omenjeni zabavni tednik, ki se je kmalu preimenoval najprej v *Petkovo panoramo* in nato v *Tedensko tribuno* (T^I), ki je tudi ena od legend slovenskega chasnikarstva (izhajala 1953-1973).

Ker je bil predvsem Mustrov strip o karikiranih zhivalih Zvitorepcu, Trdonji in Lakotniku iz tedna v teden bolj priljubljen, so bili napadi na avtorja ustrezno s tem vse hujshi. Mustru so ochitali, da s stripi kvari okus mladih in she marsikaj drugega. Vendar pa te kritike niso odvrnile njegove zveste publike od branja stripa. Zato je bilo treba posechi po bolj radikalnih ukrepih. Do najhujshih napadov na strip in s tem tudi na Mikija Mustra je prishlo leta 1954, torej natanchno pred shestdesetimi leti, ko je v *Tedenski tribuni* od januarja izhajala epizoda z naslovom *Zvitorepec v Afriki*. Avtorju so sredi zgodbe ukazali, da mora prenehati z risanjem tega stripa, na istem mestu pa bodo raje objavljali »slikanico« (kar je, po zgoraj zhe omenjeni definiciji, prav tako strip, le nekoliko drugachen). Mikiju Mustru ni preostalo drugega, kot da na »konchno« risbo napishe naslednje besedilo: »In tako so nashi junaki stopili v temni pragozd, novim pustolovshchinam naproti ...«

V naslednji shtevilki TT (aprila 1954) so na zadnji strani zacheli objavljati strip-slikanico *Tivolski junaki* z besedilom slovenskega mladinskega pisatelja Josipa Korbana, ilustracije (po shtiri slike brez oblachkov, v 16 nadaljevanjih) pa je she naprej prispeval Miki Muster. Ko pa so se antistripski napadi nekoliko pogleli, so avgusta nadaljevali z objavljanjem stripa *Zvitorepec v Afriki*. Shirshi javnosti ni bilo nikoli pojasnjeno, zakaj je do prekinitve omenjenega stripa sploh prishlo. She manj, zakaj je urednishtvo naposled spremenilo in popravilo to svojo odlochitev. Verjetno je bil razlog v izredni priljubljenosti stripa o Zvitorepcu in je bil pritisk bralcev tako velik, da je bilo najbolj preprosto dovoliti avtorju nadaljevati tam, kjer je pred nekaj meseci prenehal.

V prid tej hipotezi govori dejstvo, da so v zalozhbi *Slovenskega porochevalca* zhe naslednje leto, torej leta 1955, ponatisnili ravno ta prekinjeni sporni strip o Zvitorepcu v celoviti knjizhni obliki z naslovom *Dogodivshchine Zvitorepca in Trdonje v Afriki*, ki je dozhivela vech ponatisov, vsi pa so bili hitro razprodani.

Ni odvech, che opozorimo she na naslednje dejstvo: takrat je Muster vsako slichico v svojih stripih posebej oshtevilchil, zato je to edina epizoda pustolovshchin Zvitorepca, Trdonje in Lakotnika, ki se je kar dvakrat zachela s shtevilko ena. Prav v tistem obdobju je Muster zasnoval tudi stripsko priredbo *Martina Krpana*, od katere je ohranjeno le nekaj risb, saj je ta svoj nachrt zaradi hudih napadov nasprotnikov stripa kmalu opustil; po vsem sodech, je bila za tisti chas stripska oblika narodnega junaka she prevech »nespodobna«. Levstikovega Krpana se je znova lotil trideset let kasneje; najprej je izhajal v *Pilotu*, tedenski prilogi *Nedeljskega dnevnika*, nato je izshel tudi v knjizhni obliki, vendar se ta (barvna) verzija zdi manj zanimiva kot nedokonchano delo iz petdesetih let.

V zadnjih letih Muster, nekoch najbolj napadani in obenem tudi najbolj priljubljeni likovni ustvarjalec, dozhivlja pravo renesanso z mnogimi priznanji za svoj prispevek tako na podrochju osme (animirani film) kot tudi devete umetnosti (strip). Zdi se, da je naposled zhe chas tudi za razmislek o kompetentni, mednarodnim standardom ustrezni izdaji njegovih zbranih del.

P. S.: Kot ilustracija k prichujochemu članku je priložena 50. stran iz knjižne priredbe *Zvitorepca v Afriki* (pod razširjenim naslovom), kjer se zgodba brez kakšnega prehoda (npr. drugi del) ali pojasnila nadaljuje s shtevilko ena.

Miki Muster: *Dogodivščine Zvitorepca in Trdonje v Afriki*. ChZP Slovenski porochevalec, Ljubljana 1955 (Nasha slikanica 3).

Esejnica

Matjazb Jarc

PRAVICA OSTATI ZUNAJ

Ni tako dolgo tega, kar se je mojster Drago Janchar pojezil nad dejstvom, da dandanes v Sloveniji zhe vsakdo nekaj pishe in celo objavlja. Razumeti ga je bilo nekako takole: pisanje je za mojstre, objavljati bi bilo treba le vrhunske zapise, vse ostalo pa so moteche in celo škodljive smeti, ki kvarijo narod in pachijo njegovo kulturno podobo.

She manj Ljubljaniice pa je preteklo, do danes (14. julij 2014) je minilo pravzaprav le nekaj tednov, odkar je urednik in ustanovitelj shtevilnih nagrad Andrej Blatnik izjavil, da vsako leto izide prevech slovenskih knjig.

V vmesnem obdobju so tovrstne bogokletne trditve za njima godrnjaje ponavljali premnogi slovenski pishochi elitisti, lahko bi se jim reklo narodovi izbranci, che se ne bi izbrali sami oziroma drug drugega. Njihovo zgrozenost je podpihoval in jo podpihuje sam hudich narodove vse boljshe pismenosti, njegove intuitivne kritichnosti, neprivoschljivosti in zavisti ter zavratne zhlehtnobe, s pomocchjo katerih se je na domachih tleh vnel véliki slovenski knjizhni kres. V njem je zagorela etablirana slovenska knjizhevnost, samooklicana znanilka vrhunske kvalitete, v resnici pa tezhko razumljiva in pretezhno duhamorna tvarina manj pomembnih, najvechkrat v ideoloshke sponse vklenjenih, umetnih namesto umetnostnih stvaritev, ki s pristno slovensko stvarnostjo niso imele in nimajo skoraj nikakrshne druge zveze kot mastne subvencije iz drzhavnega prorachuna. Vzhgalo se je vse, od Tauferjeve poezije do Lenkove proze, in roko na srce: Janchar je mogoche imel zase in za svoje delo prav, ne pa tudi za mnoge druge avtorje, ki so se po partijski in njej sorodnih linijah ugnezdili v glavni pisarni pisateljskega ceha.

Zdaj pa nenadoma mnozhica nadobudnih piscev in pisk zachne kot za stavo izdajati romane in pesmi, zasuje z njimi police tako rekoch edine slovenske knjigarne in - bohobvarji! - se nakopichi v javni knjizhnični mreži! Nadležna zalega v bistvu odriva s polic velika in nagrajevana imena slovenske knjizhevnosti in prek zharkov uradno ugotovljene pisateljske slave meche neljubo senco, v kateri se imena Zlobec, Vojnovich, Shteger imndr. komajda she vidijo. Tako ne bo shlo, tezhavo je treba reshiti takoj! Kaj se to pravi, da se zachenjajo z literaturo ukvarjati tudi mali ljudje z drugega brega?! Niti revolucija niti izobrazhevalni proces nista ciljala v to smer, zaradi tega prekletega tehničnega napredka, demokratizacije in ponovne uvedbe zasebne lastnine so ogrozheni vsi polpretekli naporu razosebljanja

in kolektivizacije mishljenja, narod se sooča z vse bolj verjetno usodo samouničenja! Treba je ukrepati: na primer nasho edino omembe vredno, a zhal bankrotirano zalozhnisko delnishko družbo preoblikovati v socialistichno zadruho, jo v nacionalnem interesu spet podrzhati in lepo kulturno repolitizirati, okoli cehovskega drushtva pa postaviti novo, she vishjo ograjo, omejiti slovenskemu bralstvu aktivni dostop do svetovnega spleta ali pa vsaj po nojevsko zapichiti glave v pesek, kot da se nich ne godi; na chelo ceha poklicati pomoch tipa Korshich, chetudi ni ne pisatelj ne poet, ima pa zavidljive aktivistichne sposobnosti, poeta Tauferja pa izkoristiti tudi glede na njegove obveshchevalske sposobnosti, ki jim v polpretekli dobi ni prichevala samo literarna zgodovina. Treba je angazhirati tudi Svetino, chigar slovensko besedo v originalu ceni zlasti shpansko govorecha publika, kajti on se je pripravljen s svojim umetnishkim ugledom vred postaviti v prvo vrsto borcev za status quo, v katerega naj ostane vstop chim vechjega shtevila nenadzorovano vzniklih ustvarjalcev odlochno prepovedan.

Vse to, in she bi lahko nashteval, je treba in vech kot treba, kajti Slovenci smo se znashli pred veliko nevarnostjo, da bomo mnozhichno zboleli za ustvarjalnostjo, kar lahko porazno vpliva ne le na obstojeche razmere v slovenski kulturi, temvech tudi na vsesploshni razvoj slovenske drzhave.

*

Le chému je bil namenjen tako trpek, a vendar sladák uvod? Ker pishem ta chlanek kot nekdo, ki je nihche, pa vendarle objavlja, cheprav samo tam, do koder skoraj ne sezhe sicer budno nadzornishko oko? – Tochno tako! V nashi stvarnosti se moram najprej opravičiti, ker mislim, ker torej sem. She posebej pa se zhelim opravičiti zato, ker se ne sklicujem na mnenja intelektualnih avtoritet, ne citiram njihovih priznanih misli, ampak navajam kar svoja spoznanja. Naj mi gospoda Janchar in Blatnik oprostita, ker imam svoje osebno mnenje in ga znam napisati, cheprav sem samo neugleden in nevrhunski nihche. Toda nisem edini, cela mala mnozhica nas je takih, ne nazadnje tudi zato, ker smo pred stoletji nenadoma vsi postali svobodni in enaki pred zakoni, dandanes pa je celo v slovenski ustavi zapisana nasha pravica do svobodnega izrazhanja. Seveda tega she ne znamo in ne zmoremo tako dobro, kot je to nekoč znala izbrana družbena elita, vendar pa se bomo vsega tega in she marsichesa drugega v stoletju, dveh zagotovo izuchili.

In tedaj, izbranci moji, bo tako, kot sem zadnjih zaman dopovedoval zgoraj imenovanemu gospodu uredniku in ustanovitelju premnogih literarnih nagrad: literatura ne bo vech toliko za branje kolikor za pisanje. Mi in vi se zhal takrat ne bomo vech srečali, da bi se lahko zazrl v vashe skisane obraze, ko bi ljubosumno opazovali, kako se vashe ljubice besede, ki ste jih hoteli imeti samo zase, valjajo v

posteljah chisto navadnih ljudi, tako rekoch nihchetov. No, takrat bo to mnozhichen pojav, zhe danes pa si vsaj jaz s povsem chisto vestjo dovolim odkrit ljubezenski odnos z besedami v tem chlanku, pa chetudi sem jih po vashem mnenju najverjetneje nevreden. She dlje se lahko odpravim po tej svoji duhovni poti: lahko zapishem vse, kar mi pade na pamet, pa cheprav sem to opazil in spoznal chisto sam, ne da bi dosledno navajal argumente, zakaj mislim tako, kot mislim. Svoja mnenja bom v tem chlanku opravicheval in dodatno utemeljeval samo tedaj, kadar se bo to zdelo potrebno meni, ne pa vam, sicer pa bom chisto preprosto povedal, kaj si o chem ali o kom mislim. In verjemite, moje misli niso manj iskrive od vasjih, le zaradi zgodovinskega razvoja, v katerem smo intelektualni nihcheti v vasho korist praviloma vedno potegnili »ta kratko«, bo nashe pisanje sprva mogoche res bolj okorno, kot je vashe. Toda izbrusili bomo svoj stil, preizkushali se bomo v vihtenju peres tako dolgo, dokler ne boste, elitniki dragi, postali eni izmed nas, kar ste v bistvu zhe zdaj.

V redu je, zdaj veste, zakaj se lahko javno izrazha tudi nihche in zakaj ste v njegovih ocheh tako neizmerno smeshni, kadar se med sabo venchate in slavite, kot da ste sami pozhrli vso vednost sveta, cheprav so vashi mozhgani ravno tako neizkorishceni, kot so pach pomanjkljivo delujochi mozhgani slehernega chloveka. Tudi che vas je tega sram, si chim prej priznajte, da ste samo ljudje, ne nazadnje zato, ker – kot vsi mi ostali – lulate in kakate. Vsi ljudje lulamo in kakamo, chetudi nam to smrdi in to pochnemo chim bolj na skrivaj. Obljubljam vam, obchinstvu boste od tega spoznanja dalje kazali dosti manj posvecheno nabuhle obraze. Ne bo vas vech tako motilo, che bo she kdo drug kaj napisal in objavil v slovenshchini; kdo ve, che vas ne bo to schasoma zachelo celo veseliti in navdajati z novim upanjem v zdrav razvoj slovenskega naroda.

*

In ko sem zasejal seme upanja, za katero iskreno upam, da bo chim prej vzklilo tudi v najbolj zagrenjenih slovenskih srcih, naj konchno preidem k samemu chlanku.

*

Zame se je zgodovina zachela tistega dne, ko sem se rodil, zato se za vse tisto, kar se je dogajalo pred tem, ne pochutim soodgovornega. Kar je bilo, je bilo, in se tule ne bom ukvarjal z mrtveci in minulostjo, okrog mene je prevech zhivega, vrednega moje primarne pozornosti.

Strinjam se sicer s tistimi, ki trdijo, da je za odpravo anomalij treba najprej odpraviti njihove vzroke. Ne strinjam pa se, da je treba za odpravo teh vzrokov

posegati v preteklost, kar se itak ne da, ampak menim, da je dovolj tudi njih odpraviti od zdaj naprej, pa chetudi nekateri obstajajo zhe od zacetka chloveshtva. Mnogi seveda menijo, da se tudi tega ne da, to pa jaz ocenjujem kot navaden defetizem. Svoje upanje in vero v lepsko prihodnost torej utemeljujem na sedanjosti in omejujem z obdobjem moje osebne zgodovine, pri chemer pa itak vem, da bo, kar bo. Naj torej zachnem!

Zhe od rojstva sodelujem v slovenskem dogajanju, najprej z jokom, potem pa vedno glasneje z govorom in smehom. Kot dojenček sem najprej zajokal, ko sem nad sabo najverjetneje zaslutil navelichane in slabovoljne obraze ljudi, ki so me po sluzhbeni dolzhnosti izvlekli iz materinega trebuha. Danes se kot stavec klepetavo rezhim ljudem, ki bi me mnogokrat najraje potisnili nazaj v materin trebuh, a me ne morejo, ker je moja mati zhe mrtva. Prej sem zapisal, da me mrtveci ne zanimajo, zato v mrtvo mater nochem, in ker nochem, me vanjo ne morejo potisniti niti na simbolni ravni. Verjetno je na tej točki srchika konflikta med mano in družbo, tu se borim za svojo osnovno pravico, ki sicer ni zapisana v nobeni ustavi: pravica ostati zunaj.

Mogoče koga zanima, kje je to – zunaj. Zunaj matere, to zagotovo. Deloma tudi zunaj ocheta, kolikor je v moji predzgodovini seme, iz katerega sem zrasel, prishlo iz njega. Naj to obvelja kot prva zhivljenjska raven. Che me kdo zhe na tej ravni z eno od dveh najbolj znanih tukajshnjih kletvic, v slovenshchino prispelih iz srbohrvashkega jezika, odposhilja nazaj v ochetovo ali materino telo, se lahko temu uprem in uveljavim svojo pravico ostati zunaj. To mi koristi, ker zunaj lahko zhivim, chesar znotraj ne bi mogel. Znotraj matere naj bi moje zhivljenje po nekaterih dushebrizhnih nazorih sicer veljalo za sveto, toda kaj naj bi z njim pochel jaz, che se ne bi mogel aktivno udejstvovati niti z jokom niti s smehom, kar se mi zdi bistveno za pravico svobodnega izrazhanja? Trdim namrech, da sem brez te pravice, cheprav je po svoji naravi sekundarna, nich. Che pa jo hochem izvrshovati, tedaj ostati zunaj matere in ocheta ni samo moja primarna pravica, temvech tudi dolzhnost.

In kje je she – zunaj? Marsikje, zlasti pa zunaj mishljenjskih okvirov. Ti se she preradi vzpostavijo povsod tam, kjer taka ali drugachna avtoriteta oblikuje mishljenjske vzorce, jih razglasha za obche veljavne, jih z uporabo raznoraznih metod vsiljuje ljudem in prichakuje ali celo zahteva, da naj bi z vso svojo pametjo ostali uokvirjeni znotraj njih. Skoraj vsaka socializacija pravzaprav temelji na takem procesu učenja, izobrazhevanja, oblikovanja zhivljenjskih nazorov, prepričanaj ali verovanaj, ki zaobjemajo pamet posameznika, ne da bi se ta zavedal, da ga uokvirjajo. Ker ga socializirajo, torej udružhbljajo in kolektivizirajo na podlagi skupnih mishljenjskih imenovalcev, ga navdajajo prej z občutkom varnosti in

mochi, ker ga pach podpira zaledje enako mislečnih posameznikov, kot pa s strahom in negotovostjo individualnega tveganja svobodne misli, ki je zaradi preseganja danih okvirov vedno drugačna in samosvoja. Prav omenjena negotovost, povzročena s takim ali drugačnim ustrahovanjem s strani avtoritet, omogoča nezavedanje posameznika, da ima pravico ostati zunaj, kajti v procesu socializacije ostane ta pravica zamolčana pa tudi nezazheleno, ker bi sicer za proces lahko pomenila nepremostljivo oviro. Toda ker pravica obstaja, jo z nekoliko poguma lahko izvrši vsakdo, ki se je zave.

Seveda nastanejo zanj v takem primeru posledice. Prva je pozitivna in prijetna, reče se ji individualizacija: posameznik misli svobodno, ne omejujejo ga splošno veljavni mishljenjski vzorci in umetno vzpostavljeni okviri, odprt je za nove ideje in je ustvarjalen, plodovit, praviloma zadovoljen s sabo ter optimistično naravnano. Toda druga posledica je negativna: okolje ga praviloma izobči ali pa ga skuša izkoristiti za svoje namene in nato zavreči, zaradi njegove drugačnosti ga je v določenih primerih pripravljeno celo uničiti, na vsak način pa ga želi kaznovati, ker se samo pravice ostati zunaj ne zaveda, je ne razume, se je boji in jo zato sankcionira. Toda ker je ta pravica dana in neizpodbitna, se vsaka zamishljena kazen chloveshkega okolja nad tistim, ki jo izvrši, praviloma izkazhe kot nagrada, kajti odvezhe ga sodelovanja pri vzpostavljanju in uposhtevanju vedno novih mishljenjskih vzorcev in nasploh pri vsem dogajanju, ki poteka znotraj njih.

Malo sem zakompliciral, zato bom skušal isto razloziti še s pomočjo primera iz moje zgodovine. Predstavil bom v Sloveniji skoraj obče veljaven mishljenjski okvir (ki seveda ni edini!) in najprej prikazal, kako v realnosti znotraj njega delujejo mishljenjski vzorci, po katerih se praviloma ravnaajo etablirani pripadniki slovenskega pisateljskega ceha. S tem seveda ne želim vzpostavljati novega okvira, temveč zgolj pokazati na možnost, da ne rečem nujnost izvrševanja pravice ostati zunaj.

Rabim dva realna subjekta. Prvi naj bo odpadnik Jansha, ki ga v tem času v Sloveniji vsakdo pozna. Drugi naj bo kulturni delavec Taufer; tudi ta mnogim ni povsem nepoznan.

Zachnem s Tauferjem: on je vpet v mishljenjski okvir, s katerim je določena družbeno pogojena podoba slovenske kulture, ki ji v imenu slovenshchine nachelujejo knjizhevnik. Tvorijo jo štiri glavni mishljenjski vzorci: avantgardnost, elitnost, vrhunskost in politična neoporečnost. Vsi štiri so med sabo povezani, delujejo vsak posebej in vsak znotraj vsakega drugega, kar vse se dogaja v aktualnem političnem kontekstu, ki zahteva od kulturnega delavca prvenstveno predanost tradicionalno vrhovni politični avtoriteti in njenim zgodovinskim ciljem, absolutno nadrejenost političnega nad umetniskim, povzdigovanje interesov naroda in njegove vrhushke nad interese posameznega pripadnika tega naroda, in seveda nepriznavanje pravice ostati zunaj.

Zdaj se pojavi Jansha, izkoristi pravico ostati zunaj in s tem krshi enega Tauferjevih glavnih postulatov. Tauferju namrech manifestativno odreche tako avantgardnost kot elitnost in vrhunskost, priznava mu le she politichno neoporechnost, mishljeno v slabshalnem smislu. Pravzaprav ga javno vzame ven iz varnega zavetja njegovih osnovnih mishljenjskih vzorcev in ga da javno proglasiti za shpeckahlo ter udbovca, kar v določenih intelektualnih krogih velja kot zmerljivka. Cheprav Taufer svojega mishljenjskega okvirja in osebne zgodovine ne zanika, pa izkoristi funkcionske pristojnosti in da Jansho za kazen izobchiti iz glavne pisarne pisateljskega ceha. Pravica ostati zunaj je za Jansho s tem tudi dejansko izvrshena, kar mu zagotovo prinese občutek svobode, osebnega zadovoljstva in tako naprej, toda po drugi strani je zdaj javno izobchen, mishljenjsko uokvirjeno polintelektualno okolje ga ima za kaznovanega in si ga zheli za povrh she unichiti. Na tem mestu ni treba posebej poudarjati, da je bil Tauferjev ukrep po svoji politichni naravi avantgarden, saj se je zgodil znotraj druzhbeno prevladujočega mishljenjskega okvira in je le napovedoval in vnaprej upravicheval Janshevo resnejshe kaznovanje, ki ga je pred Tauferjevim knjizhevnishko politichnim nastopom zhe pripravila vrhovna avtoriteta.

Prav to resnejshe kaznovanje, ki je prav kmalu sledilo, pa odpira vsebino pravice ostati zunaj she na vishji ravni. Odprto je namrech vprashanje, kako lahko izvrshuje pravico ostati zunaj nekdo, ki so ga zaklenili v zapor.

*

Za zdaj she ne bom odgovarjal na to vprashanje, marvech si bom skushal odgovoriti na nekatera druga, zlasti na to, ali je dal Taufer Jansho izobchiti po svoji volji ali mu je to prishepnila vrhushka. Drugo vprashanje: kako to, da je vechina etabliranih piscev videla, kaj se je zgodilo, pravico ostati zunaj pa so manifestirali le redki izmed njih? In tretje: ali je kdo sploh prichakoval, da bo po bliskoviti akciji Tauferja in njegovih pribochnikov tudi shirsha javnost izkoristila to pravico, ali pa je pravilno predvidel uchinek chredne potrebe ljudstva po linchanju tistega, ki si je drznil presechi prevladujochi mishljenjski okvir druzhbe?

Najprej pa zhelim razlozhiti, kako lahko nekdo sploh presezhne prevladujochi mishljenjski okvir druzhbe, kar naj bi spotoma bralcu she malo natanchneje pojasnilo tudi to, kaj ta okvir sploh je.

*

Vechina Slovenk in Slovencev je spretno izsholanih levicharjev. To je predvsem dedishchina usmerjenega izobrazhevanja, ki jim je temeljito prirezalo shirino mishljenja na vseh stopnjah sholanja, izrazitega medijskega enoumja, ki jim z

nezavedno, samocenzurirano politično propagando vsakodnevno izpira tako imenovane desnicharske smeti iz mozghanov, ter kulturne politike, ki je Marxovo duhovno nadstavbo s prekanjenim subvencioniranjem in kadrovanjem skoraj v celoti rezervirala za pravilno misleche intelektualce in umetnike. Pravilno misliti pomeni sposhtovati prevladujoči mishljenjski okvir, ga nikakor ne presegati, she zlasti pa ne ostajati zunaj njega. V pisarnah notranjepolitichne obveshchevalne sluzhbe, ki ima pri Slovencih zavidljivo tradicijo, obstajata dva seznama drzhavljanov, eni so primerni, drugi neprimerni. Kdor misli pravilno, je nagrajevan, kdor misli narobe, pa odstavljen od drzhavnih jasli. Drzhavne jasli so institucije pod nadzorom drzhave, kamor sodijo tudi drushtva nacionalnega pomena, torej sodobni cehi. V njih se druzhi cvet najprimernejshih Slovencev, ki so bodisi potomci priznanih levicharjev ali pa so z zavednim ali nezavednim ukrivljanjem hrbtenic pod pravimi koti, se pravi z vztrajanjem znotraj prevladujočega mishljenjskega okvira, pridno izkazovali lojalnost prevladujochemu rezhimu in prilagodljivost predpisanim mishljenjskim vzorcem. Njihove pomembne lastnosti so ubogljivost, zanesljivost, predvidljivost ali celo upogljivost. Druga skupna lastnost je intelektualna omejenost znotraj danega prevladujočega mishljenjskega okvirja, prva pa vsekakor njihov v podzavest vklesani odklonilni odnos do pravice ostati zunaj.

Kako pa bi sploh lahko kdo, ki so ga z metodami razosebljanja in predpisovanja obveznih miselnih vzorcev izsholali v kolektivistichnem duhu, izrabil to svojo pravico, cheprav ga niso uchili o njej, poleg tega pa so si prizadevali zatreti vsako njegovo potrebo po spoznavanju mishljenjskih vzorcev, ki jih v izobrazhevalnih programih preprosto ni bilo, mediji jih niso omenjali ali pa so jih ob vsaki prilozhnosti raztrgali, kulturna politika pa jih ni podpirala, temvech odrivala v kot? Ostati zunaj bi namrech pomenilo biti posameznik, ne samo delchek kolektiva, pomenilo bi biti drugachen, nepredvidljiv in torej nezanesljiv, neubogljiv in v konchni konsekvenci neupogljiv. Cheprav bi bil posameznik she vedno nadzorljiv, pa bi vendar lahko z izvrshenjem pravice svobodnega izrazhanja opozarjal na nezazhelene, neprimerne mishljenjske vzorce zunaj prevladujočega mishljenjskega okvira, kar bi lahko shkodovalo in schasoma celo ogrozilo trdnost in celovitost nashe druzhbe, posledichno pa seveda tudi utrjenost njenih tradicionalnih oblasti, se pravi vsemogochnost druzhbene vrhushke. Ni si tezhko predstavljati mnozhice svobodno mislechih posameznikov, bivajochih zunaj druzhbeno priznanega mishljenjskega okvirja, kako rushijo na videz demokratichno, v resnici pa enomishljenjsko druzhbo, ogrozhajo mednarodni ugled drzhave, ker z neprestanim izvrshenjem pravice ostati zunaj vzbujajo dvom o njeni dejanski demokratichnosti, za katero je v resnici znachilna prikrito enosmerna subordinacija celotnega sistema drzhave in vseh njegovih podsistemov. She posebej tezhko bi se bilo v tem primeru vrhushki obdrzhati za krmilom te zarjavele ladje, ker je bila zhe pred dvema desetletjema poslana na plovbo po zahodnoevropskih demokratichnih pravilih, ki pravico ostati zunaj ne le

dovoljujejo, ampak jo postavljajo kot samoumevni, nujni predpogoj za zdrav razvoj evropskih narodov in vsakega drzavljana Evrope. Glede tega vrhushki nashe krepko postarane družbe nich ne pomaga zatiranje evropskih civilizacijskih standardov, saj je reva priletna, bolna, nemochna in celo senilna, njeni zvesti priskledniki in privrzhenci iz mlajshih generacij pa se ji motajo okrog krila samo zaradi financhnih koristi, ki so jih od nje delezhni. Seveda, zdaj je starka she kar premozhna, toda prekomerno podalshivanje politichne kariere na družbenem vrhu je zhe precej spraznilo njene rachune v tujih bankah, za dedishchino in za pogrebshchino ne bo kaj dosti ostalo. Toda ona trmasto vztraja, uokvirja družbo v svoj prezhiveti mishljenjski okvir, cheprav ji bo v rokah vsak chas strohnel in se zdrobil v prah njene neslavne zgodovine.

Kaj to pove? To pove, da je pravico ostati zunaj ne samo preprosto, ampak tudi nujno chim prej izvrshiti, she pred potopom nashe zarjavele ladje. Edino od zunaj se jo da varno prikrmariti v evropsko ladjedelnico in jo temeljito prenoviti, ne samo prebarvati, kot se je to zgodilo med pridruzhovanjem EU, ampak predvsem zamenjati njene vitalne dele, jih nadomestiti z novimi, neobveznimi mishljenjskimi vzorci in omogochiti – posameznikom, ne pa kolektivu! – svobodno izbiro med njimi, zunaj nekega vsiljenega sploshnega in programirano prevladujochega mishljenjskega okvira.

*

Zdaj pa sem spet pri Tauferju in zgoraj zastavljenih vprashanjih. V sistemizaciji njegovega kulturnega delovnega mesta je dolocheno, da se oglasha v imenu civilne družbe. S tem ne bi bilo nich narobe, che bi mu oglasanje naročila civilna družba sama; tako pa sosledica dogodkov vedno znova pokazhe, da Taufer nastopi v predfilmu, ki napove politichno mojstrovino vrhushke. Pisateljski ceh na primer v duhovno zgradbo družbe javno vbrizgne idejo o rehabilitaciji nekega umetnika, za katero so se pri vrhushki v ozadju zavzeli tuji, morda francoski politichni krogi, podprti z ekonomsko mochno tamkajshnje avtomobilske industrije. Vrhushka ga rehabilitira, ustvarjen pa je vtis njene visoke demokratichnosti, saj naj bi bila rehabilitacija posledica avtoritete civilne družbe, tochnije pisateljskega ceha. Ali pa primer izgona iz raja: partija nazhene slovensko vrhushko iz svojih internacionalnih vrst, ji pri tem zagrozi z bombniki, njej pa je to nerodno priznati pred lastnim podrejenim kolektivom; edino she Taufer lahko ohrani njen ugled. Pod skrbno nadzorovanimi medijskimi zharometi mora torej zahtevati od vrhushke, da naj izstopi iz internacionalnih vrst in prerazporedi dezhelo na drugo geopolitichno stran, potem pa skupaj s pribochniki she napishe osnutek nove ustave, da se pred njeno demokratichnostjo skrije celo nemshka, vrhushka pa tik zatem od zgoraj postrezhe z zakonodajnim postopkom, da ga ni bolj demokraticnega, in se, preoblechena v demokratko, s pravo ustavo postavi

za glavno figuro prihajajoče tranzicije. Ni vprašanje, ali je ona prishepnila Tauferju, s čim naj nastopi pod medijskimi zharometi, vprašanje je, ali mu je potem rekla hvala. Edino glede na neprestano privzdignjenost njegovega nosu in na prevzvisheeno toniko njegovih medijskih nastopov bi lahko sklepali, da je bil vrhushkine hvalezhnosti vsakich delezhen vsaj toliko, da je rad pripravil predfilm za njeno naslednjo demokraticno politichno akcijo, nazadnje pach v primeru simbolnega izobchenja in nato prave aretacije odpadnika z medijsko ozloveshchenim imenom, ki si je drznil manifestativno izvrshovati svojo pravico ostati zunaj, kar je bil seveda pogoj, da je bila njegova opozicijska drzha na politichnem prizorishchu dejanska, ne pa fiktivna kot pri nekaterih pripadnikih drugih tako imenovanih opozicijskih strank.

Che sem zapisal pojem *medijsko ozloveshcheno ime*, poudarjeno osramocheno s strani Tauferjeve kulturno delavske avtoritete, sem zhe predstavil eno glavnih metod za spodbujanje lincha, ki je za kratek zgodovinski hip znova zdruzhil narodni kolektiv, pripeljal pod vrhushkino krilo she eno politichno generacijo in tako podaljshal njen nadzor nad drzhavnim premozhenjem. Na srecho je ob vsem tem nastala kolateralna shkoda, nezanemarljiv del kolektiva se je zachel pospesheno preobrazhati v posameznike, opogumil se je she celo delchek pravne stroke, ki je z izvrshitvijo svoje pravice svobodnega izrazhanja strokovno podprl pravico ostati zunaj in s tem novim posameznikom odprl pot iz prevladujočega mishljenjskega okvira tudi na individualnih ravneh, nich vech samo pod plaschem religioznih, iz Vatikana narekovanih in mishljenjsko uokvirjenih vzorcev. Celo Taufer bo mogoche schasoma ugotovil, che ga ne bo razocharanje prevech chustveno prizadelo, da je v tem primeru s spodbujanjem javnega lincha nehote pomagal sprozhiti proces dejanske demokratizacije slovenskega naroda.

Toda naj na tem mestu poudarim, da njegovega imena v tem zapisu ne uporabljam samo kot osebno ime, temvech predvsem kot simbol zasluzhnega slovenskega kulturnega delavca, ki od nashe družbene vrhushke obchasno dobi kako pomembnejsho nalogo in jo zna prav zgledno opraviti.

*

Ko sem med tem she enkrat preletel zgoraj zapisano, da bi popravil tipkovne napake in zbrisal morebitne zhalitve, che bi do njih nehote prishlo, sem naletel na she eno neodgovorjeno vprašanje, ki se mi je očitno zdelo tako malo pomembno, da sem nanj kar pozabil. Kako to, da je vechina slovenskih piscev videla, kaj so v glavni pisarni njihovega ceha pocheli Taufer in njegovi pribochniki, pravico ostati zunaj pa so manifestirali le redki izmed njih? – tako se je glasilo to vprašanje. Najbrzh sem mislil na pravico *oditi ven*, ki se od tukaj obravnavane pravice *ostati zunaj* nekoliko razlikuje, kajti ko si enkrat zhe notri, ne moresh vech ostati zunaj; to, da si nekoč vstopil, je na tebi pustilo neizbrisen pečat.

To vprasanje me vracha na zacetek chlanka, ko sem se – roko na srce – na neki nachin posredno izgovarjal, zakaj mene ni v pisateljskem cehu. Pravzaprav sem imel glede tega srecho: po prvih treh objavljenih knjigah in kar nekaj radijskih igrah me slovenski pisci najprej niso hoteli sprejeti medse, cheprav sem se prijavil; verjetno so me zavrnilo iz previdnosti, da jim ne bi kvaril igre, ali pa so moje ime nashli na tistem drugem seznamu, s katerega ne moresh, ko si enkrat na njem. Takrat sem se seveda zamislil nad njimi malo bolj poglobljeno: v bistvu so mi z blokado prav oni omogochili she naprej izvrshovati pravico ostati zunaj, za kar sem jim danes zelo hvalezhen. Tako zelo hvalezhen, da jim sploh ne zamerim, ker ostajajo znotraj, kajti – kot bi rekel ljubljanski zhupan – imajo to pravico. Najprej me niso sprejeli, po enajsti knjigi pa mi niti na misel vech ne pride, da bi se she kdaj prijavil. Ostajam zunaj, opazujem, kaj vse se dogaja v napol strohnelem mishljenjskem okvirju, ki ga branijo do zadnjega diha, in chakam. Vmes pa she kdaj kaj napishem, kljub temu, da bi mojster Janchar in na zacetku omenjeni gospod urednik in ustanovitelj mnogih literarnih nagrad – che bi vedela, kaj pochmem – menila, da je takih avtorjev, kakrshen sem jaz, v slovenski kulturi prevech.

Ampak to ni she nich v primeri z napovedjo, koliko nas shele bo. To sem povedal zhe na zacetku, tukaj naj za konec samo she podkrepim z argumentom: zunaj je – vsaj zame – bistveno vech prostora kot znotraj. Pomembno je samo premagati strah pred tem, da te bo vrhushka vtaknila v kletko; toda che te ni uspela zhe pred tem ograditi s svojim mishljenjskim okvirom, v katerega je ujeta tudi sama, te lahko vtakne celo za zhelezne reshetke, vendar to she vedno ne pomeni, da nisi ostal zunaj. Pravica ostati zunaj je namrech po svoji naravi – neodtujljiva in uokvirjenim duhovom – nedosegljiva.

Jolka Milich

BEREM ... TUDI JAZ

1

O ti ovchji, ti beli narod!

Srechko Kosovel – kot vechina – ni imel ovc posebno v chasti, tudi njegovo mnenje o teh krotkih domachih zhivalicah je bilo precej negativno, saj je celo nas, kot berem v pesmi *Ej, hej* primerjal z njimi in očitno ni shlo za pohvalo. Preberimo skupaj, kaj pravi:

Ej, hej

Ej, hej, dezhuje na sive ljubljanske hishe,
da se zagrinjajo v sivo zaveso pod soncem.

V Trstu nam pozhigajo Edinost.

Krist je prishel v Drushtvo narodov.

Ne, to ni tisti dobri, tisti lepi,
z glorio ljubezni obzharjeni.

Psevdokrist v Zhenevi.

Kako ali tudi v Zhenevi dezhuje?

Krist je prishel med rjave puntarje,
tam na sivi ulici stoji

in izganja pismarje in farizeje.

Strelja in ubija.

Strelja in ubija.

O ti ovchji, ti beli narod!

Ali spoznash zdaj, kaj si?

Srechko nas nezastrto poziva k drzhavljanski neposlušnosti in k revoltu, opozarja nas, naj ne nasedajmo lazhnim Kristusom, pa cheprav nastopajo v imenu vishje inshtance, tokrat kar iz Drushtva narodov. In naj se ne obnashajmo kot ovce. Poziv, ki bi ga morali sprejeti oberocho, ne glede na nasho zhe pregovorno majhnost, neodlochnost in nemocho.

2

Nich ... ovchje ovce

Chisto drugachno mnenje o ovcah in izkushnje z njimi ima italijanski zhe splošno afirmirani pesnik Claudio Damiani (rodil se je leta 1957 v San Giovanni Rotondo v Apuliji in zhivi v Rignano Flaminio v okolici Rima). Izdal je kakih šest ali sedem zbirk, kjer najrajshi opeva male in na videz nepomembne stvari in dogodke, in za vsako izdano knjigo, che se ne motim, je bil nagrajen. V zadnji zbirki *Il fico sulla fortezza* (Smokev nad trdnjavo – Fazi Editore, Rim, 2012) je ovcam v razdelku *Imparare* (Nauchiti se) posvetil pesem brez naslova, da se ti zazdijo ovce prav posebne in prikupne, nich ovchje v našem zanichljivem pomenu besede, marvech povsem neodvisne in formirane osebnosti, ki znajo samostojno misliti, presojati, chutiti in, kar je najtezhe v tem zagamanem svetu, nekonfliktno zhiveti.. Takole jih pesnik nagovarja:

– Lepe ovce, pa kaj se ne navelichate

jesti vsak dan isto travo?

– Si nor? Mar ne vesh, kako se

trave med seboj razlikujejo?

Ti je sploh znano, koliko vrst obstaja?

Ti vidish travo in se ti zdi povsem enaka. Predstavlja si rajshi oblozheno mizo z najrazlichnejshimi jedmi;

glej, da je travnik prav to.

– Zhe, zhe, a jaz vidim, da pojedste

vse, kar imate pred sabo.

– Ne vidish dobro. Pojemo le nekatere, drugih ne, odvisno kaj nam sproti tekne.

Jaz se na primer vchasih hranim zgolj z deteljo, drugih trav se niti ne dotaknem.

Vchasih pa je ista trava takshnega ali drugachnega okusa. Odvisno od zemlje, od vode, od lege–osvetlitve in tako dalje. Nam je vse to znano, ne vem pa, che je tudi vam.

– Ok, v redu. Jesti je za vas potemtakem vedno drugachno in novo opravilo. Ampak kar naprej jeste. Je edina stvar, ki jo pochenjate?

– Pa kaj se ti je zmeshalo? Nam ugaja zhiveti skupaj. Nashe zhivljenje je en sam splet poznanstev. Tebi se zdi, da imamo sklonjeno glavo le zato, da jemo, v resnici pa si izmenjujemo tudi chustva, občutja, med seboj se spoznavamo in bratsko sporazumevamo, si povemo, kar mislimo in včasih se celo sporechemo. Kar ozri se tja chez, mar vidish janjchke, ki se na soncu igrajo? Mislisch, da jih mi ne gledamo? Mislisch, da medtem, ko se pasemo in mulimo travo, nam srce ne prekipeva od veselja ob pogledu nanje, ki skachejo in se zabavajo, in se naenkrat zavemo: ti novorojenchki povechujejo nasho skupnost in so tudi nasha prihodnost? Mislisch, da se ne nasmejemo iz srca, ko jih vidimo, kako se med sabo ruvajo ali se lovijo, mislisch da ne jokamo, ko opazimo, da se dolgochasijo, ali utrujeno in preplasheno begajo po travniku v iskanju matere?

3

She besedico o ovcah pa o Franchishku, seveda asishkem, ljubiteljem zhivali in vsega stvarsta

Ovce potemtakem – predvsem miroljubna in zelo družhabna bitja, z velikim smislom za skupne dobrine, kar nam, bolj nagnjenim k individualizmu in vase zagledanosti – lahko berete tudi k sebičnosti – na splošno precej manjka. In kot berem v nagrajeni pesniskhi zbirki Guida Zavanoneja *Tempo nuovo* (Novi chas – založba De Ferrari, Genova, 2013) najcheshche chisto spregledane, pozabljene, nesmilechno prepushchene svoji ... ovchji usodi, saj se zanje zhiv krst ne zavzame, kot da jih ni. Da vam bo moja trditev bolj nazorna, dovolite mi, da vam instant – na hitro – prevedem pesem

Franchishek

O, kokosh, namenjena za v lonec,
o, krotka in nesrečna stvarca,
za katero se niti Franchishek ni zavzell!

In ti, ki zaradi enega samega gena si prashich
in nedolzhno krulish, da si, kar si, bosh visel,
ves – kolikor te je – le zato, da te pojemo.

Kaj naj rechem o ovci, ki jo je volk raztrgal in pohrustal,
Franchishek pa je stopil do njega, da z njim navezhe stike?
In ribe, ki druga drugo zavzeto zhrejo v morju?
Jim mar porechem: gre pach za naravni zakon,
zato se med vas Franchishek sploh ne bo podal?

O chista voda
in ti, veseli ogenj,
mar bosta unichila ta nemarni svet?

In nasha sestra telesna smrt bo za vse nas
kot pechat vsega hudega in zlega?

V obeh omenjenih zbirkah so zhivali nekakshne nashe nevsiljive spremljevalke ali zalezovalke, ki vedo o nas povedati zdalech vech, kot vemo ali povemo sami. Ker se obichajno rajshi prevelichujemo kot se trezno obravnavamo, nas one s kakshnim improviziranim shkripcem, ko prevech lebdimo v zraku, ali ujete na laso modro in pravočasno povlechejo na trda, a zdrava tla realnosti.

4

Primerno le za poletna branja ali za vesplošno prebiranje skozi vse leto?

In kajpak nadaljujem **brati**, kar se mi sproti ponuja in tudi sama, potihoma, odgovarjam na vprashanja, ki so tu in tam postavljena drugim bolj ali manj izzivalno v zvezi z literaturo.

Razlogov je odločno preveč za ljubitelje knjizhevnosti nasploh in poezije posebej, da bi zachela z nashtevanjem, »s chim me leposlovje najbolj prepriča«, saj se z njim poklicno ukvarjam domala celo zhivljenje. Vrh tega sem v svojih chlankih *O poeziji in prevajanju*, ki so izhajali in izšli v ljubljanski reviji *Srp* zhe precej davno, na dolgo in shiroko to povedala. Na kratko, ker gre za temo, ki je ne bomo do konca nikoli izchrpali, pa da bo volk sit in koza cela, in da mi bo kolikor toliko prijetno minil dan, bom nanizala bolj sebi v veselje samo nekaj pojmov, ki se bodo zachenjali tokrat, naj pomislim, recimo, s chrko i: izvinnost, inovativnost, igrivost, iskrivost, iskrenost, inteligentnost, intuitivnost, izbrusenenost. Ni nujno, da so v literarnem cocktailu vse te sestavine skupaj, a vsaj katera od njih mora biti obvezno.

Na splošno se nekoliko bojim priporochati v branje karkoli. Nich koliko mojih stanovskih kolegov in prijateljev obeh spolov, z mojo mamu vred nekoch, ki je bila tudi strastna bralka, so mi vechkrat ochitali, da so povesti in romani, ki jih jaz imam najrajshi, zanje naravnost ... neberljivi in nemogochi. Poezijo sem kar preskochila, ali jo redko kdaj komu omenila kot alternativno branje, ki bi utegnulo biti tudi zanimivo, vendar sem jo bolj izjemoma in zelo redkim priporochala, kaj she silila s superlativi, ker sem vedela, da do nje ne chutijo posebne afinitete. Saj je vechina pogosto nezhenirano kazala do nje prave znake intolerance. Posebno do domache marsikdo ni imel ne zhivcev in ne glave, kot so mi radi nekaterniki ponavljali in nato pribili, da imajo premalo chasa, da bi to dragocenost – chas! – tako po nemarnem izgubljali. She po tistih malce bolj razbobnanih zbirkah, ki sem jih tu pa tam prav zanje vechkrat nastavila na vidno mesto, so zelo redko segli. Komaj kdo je vrgel pogled na platnico in nonshalantno komentiral: A to zdaj beresh? Je sploh za kaj ali obichajni slovenski bla bla bla, ki ga she sami ne razumejo? Ti sploh kaj kapirash, so kdaj norchavo navrgli, ali se samo delash kunshtno, zaradi lepshega? Da zgledash ekstra? Zato bom samo omenila in nich smrtno zares priporochila recimo samo tri ... predpredzadnje pesnishke zbirke, ki sem jih z velikim uzhitkom, skoraj na dushek prebrala, in povedala tudi zakaj. Plus maxi antologijsko delo v dveh zvezkih. Lahko pa bi jih nashtela vsaj dvajset in jim dodala she one zadnje in predzadnje in vmes pridodala she nekaj prebranih proznih bukel. A ostanimo pri petih knjigah, bolj kot za poletni chas priporochljivih za branje v ostalih treh hladnejshih letnih chasih.

5

Naj steche beseda o dveh zbirkah bkerati

In sicer o zbirki Braneta Mozeticha *mesta ure leta* (Lambda 96) pa o oni zadnji Taje Kramberger *z roba klifa* (Aleph 147), ki pa sta izšli zhe pred leti (2011) pri ljubljanskem Centru za slovensko knjizhevnost, sem prebrala menda lani v dveh

večerih, pochasi, premišljeno, niti vrstice nisem preskочila, pravi pesniški maraton v zavidljivo dobrih duhovnih kondicijah. Oba pesnika sodita med tiste osebno poznane, ki so mi tudi po chloveshki plati dragi in kar napishejo mi je obichajno precej vshech, da jih redno in po vechkrat vzamem v roke. In seveda rada tudi kaj prevedem. A tokrat morda, ker sem ju brala skupaj, zaporedno in vzporedno, mi je neka njuna znachilnost, ki je doslej nisem zaznala, prav padla v ochi: Braneta kar naprej razzhirajo dvomi, veliki kot gora, bivanjski, literarni, etichni, filozofski, narodnostni, vsakrshni, Taja Kramberger pa nasprotno prav poka od (vsaj navidezne in skoraj demonstrativne) gotovosti, dvomi se je ne dotaknejo, kaj shele da bi jo razdvajali, teh malih in velikih zoprno lepljivih nadlog, se zdi, ne pozna, ali vsaj ne prizna, ni sploh dovzetna zanje. Z njimi noche vsaj imeti nich opravka. Vse, kar stori, pochenja, misli, reche, rezonira, je vedno 100 % prav. Ne 100 % prav zanjo, ki bi stoodstotnost nekako relativiziralo, za druge pa bilo recimo 90 ali 80 %, ampak »prav prav« v absolutnem pomenu besede in merilu, edini mozni prav na svetu, kar mene nemalo presenecha, najbrzh ker tudi sama spadam prej med vechne hamletovske dvomljivce kakor pa med preprihane in neomajne kot skala. Po vsakem branju me pa she vedno zasrbi, seveda malce shaljivo, da bi stresla vse Branetove pesmi v posodo, vanje nasula vse Tajine verze in vse skupaj dobro premeshala v kar se da homogeno zmes kot kakshna novodobna in mojstrsko sposobna kuharica, da bi se Mozetich nalezel nekaj Tajine gotovosti in bi Krambergerjevo vsaj oplazil kakshen njegov resen dvom. Oba bi vsekakor pridobila na kvaliteti. Pravichnikov in posledichno vsaj potencialnih domishljavcev – beseda teche o koprski pesnici, da smo si na jasnem! – se namrech precej bojim, ker radi psploshujejo, kar bi morali obvezno do skrajnosti relativizirati, in nenehno, skoraj po zhandarsko, kar vsem, krivim in nekrivim, zhugajo obtozhujoche s prstom, saj so se kar kolektivno kot posamezniki in kot narod pregreshili nad njimi, bozhjimi jagnjeti, ki so le za to prishli na svet, prav nalashch k nam, slabovidnim, obdanim z gosto mreho nevednosti in zaslepljenosti, to je v nasho neposredno blizhino, da bi nas prosvetlili in odreshili. Me kar zmrazi tak odnos do sebe, do najblizhnjih in daljnih, pa che so mi ... tozhechi in vpijochi preroki v pushchavi z bichem v roki, po svoje she tako privlachni in dragi in jih ne neham brati, zlasti, ko rahlo popustijo in niso do onemoglosti obsedeni od samih sebe. Ko svoje uzhaljenosti in zamere tako rekoch ne oznanjajo urbi et orbi. Tolazhi me tudi misel, da sodijo zamere med pokvarljivo blago s precej kratkim rokom trajanja in da jim torej ni usojena vechnost. Skratka nam kazhe, da potrpezhljivo (po)chakamo, da se zamere kot megla polezhejo in razprshijo in nato zasije spet sonce vsaj zasilne pomiritve s seboj in sprave s svetom

6

Pojdimo z branjem naprej. Na slepo srečo sem izbrala šestvrstičnico kot uvod:

Kako se lahko zaljubish
v moshkega, ki
te ljubi?

Samo odpustish mu,
da je tako slabo
izbral.

Ja, nadvse ljubezniva – in razumljiva – je pesnisha zbirka Maje Vidmar *Kako se zaljubish*, ki je izshla pri Belettrini v Ljubljani zhe pred dvema letoma (2012). Gre za malo in duhovito himno ljubezni, ki je na moč preprosta, domiselna in sproščujoča, primerna za vse okuse in vse starosti. Lepa tudi oblikovno, kot zhe vechina nashih knjig, tudi gornji dve od Centra za oko in otip privlačni. Prevedla sem jo kar sproti med prebiranjem, radovedna, kako se obnese v italijanshchini. She kar lepo zveni. Strani so natlachene z listichi in z mojimi tezhko berljivimi kracami. Kdaj se bom opogumila in vse skupaj popilila in obdelala rachunalnishko, pa je stvar chasa in volje, ki na zhalost prepogosto nista usklajena z mano, in namesto da bi si vsi trije tovarishko priskochili na pomoch, si radi mechemo polena pod noge in se izogibamo vsakega dela, ker se nam ne ljubi migniti niti z mezinchkom.

7

O antologijah pri nas na splošno in tudi o tej

Chetrto in peto alias *Slovensko avantgardno poezijo 1965–1983* v dveh zvezkih (nich manj kot 2415 strani!!!) Andreja Medveda z naslovom *Fantasma epobé – Poezija in / kot igra*, izshla pri Hyperionu v Kopru 2011, pa she in she prebiram z narashchajochim zanimanjem in tu pa tam s pomisleki, kar je povsem naravno, saj ni sploh nujno, da se v vsem strinjamo s tem ali onim avtorjem. Mlajshi pesniki pa bi prav **morali** sechi po tem ... **velikem** in vsaj 3–4 kile tezhkem **tekstu** o avangardni epohi in epopeji, da bi vsaj priblizhno razumeli svoj in njihov chas, da ne bi nevedno lebdeli v zraku kot lipovi listi, gnani od vetra , ali debelo gledali v svet kot zajci. Ne gre tu za kakshno moje priporochilo in osebni okus, marvech za shirshi uvid. (She kratko pripombo v oklepaju: Ne samo Andreja Medveda, vechino nashih poklicnih in improviziranih antologistov – Draga Bajta, Petra

Kolshka in she koga – bi moral kdo, ki se na to spozna, pouchiti, na kaj vse morajo drugih pomisliti, da priložnostnim bralcem in rednim uporabnikom njihovih knjig, chim bolj olajshajo branje in konsultacijo, namesto da jim jo neznansko otezhijo. Gre za chisto male, a nujne posege, na katere pa ne bi smeli pozabiti.)

8

Intervju s tržhashkim pisateljem in jubilentom Alojzjem Rebulo

She vedno berem, kaj pa chem? Tokrat chasopise. Lokalce. V Primorskih novicah z dne 1. avgusta 2014 sem pravkar prebrala – kajpak z uzhitkom – pogovor chasnikarja Andrazha Gombacha s pisateljem Alojzjem Rebulo. (Priljubljenemu jubilantu – 90 let! – chestitam tudi jaz, samo po sebi umevno.) Doslej sem menda prebrala chisto vse intervjuje z njim, ki so letos izshli. Pobožno odlagam chasopisne in revialne izrezke v posebno shtevilko tržhashke Mladike, ki mu je izrecno posvechena. Sicer mi je naslov danashnjega pogovora – *Kultura brez etike ni vredna nich!* – ki se koncha nich manj kot s klicajem, bodi bogu in ljudem potozheno, rahlo ali povsem nerazumljiv. Kot bi mi bila nerazumljiva tudi etika, che bi jo kdo postavil podobno kot kulturo na glavo, in rekel: Etika brez kulture ne pomeni chisto nich! Pa naj mi kdo oporeka, che si upa in ima argumente. Odkrito povedano, jaz si prve brez druge in druge brez prve ne morem niti predstavljati, ne glede, che dam na koncu stavka piko ali klicaj. Pristojal bi jima kvechjemu vprashaj, ker se zhe poigravamo z lochili. Verjetno sem she za luno, okostenelih misli in preperelih predstav, tako rekoč neuskklajena z dandanashnjimi chasi, ki rajshi ljudi in stvari lochujejo in oddaljujejo kot jih povezujejo in združujejo.

A nisem se oglasila zaradi etike in kulture, kar se mi je zgoraj napisalo o niju, je le preblisk, ker nekako shtrlita iz naslova in se ne moresh delat, kot da ju ne vidish. Oglasham se bolj zavoljo ... politike, ki se rada vedno shopiri v vseh chasnikih in zategadelj, bi jo kazalo tu pa tam kar spregledati ali preskochiti. Oglasham se zaradi jubilentove, po mojem mnenju do srzhi zgreshene misli v zvezi s Trstom, kjer nekoliko poparjeno pravi (citiram): »Zdi se mi, da je zgodovina prav storila, pa cheprav je shla proti nashi volji. Che bi Trst po razpadu Svobodnega tržhashkega ozemlja prishel pod Slovenijo, bi bil danes zanjo rak. V Trstu bi namrech she naprej delovalo ostro, shovinistichno, fashistichno jedro, ki bi grenilo zhivljenje Slovincem in strahotno zaposlovalo slovensko vlado. Poleg tega slishim, da ozrachje v Trstu ni vech takshno, kakrshno je bilo. Ne vem, ali je Trst postal demokratischen, a vsekakor je manj fashistichen, manj protislovenski, stiki med narodnostma so baje celo tesnejshi.«

No, jaz ne bi v to zgodbo, ki nas je doletela, vmeshavala zgodovine, saj se z nami, vsaj tista iz uvoza, ker smo miceni pa she predalpski balkanci, torej skoraj zanemarljivi, ne ukvarja posebej, meni se vechkrat zdi, ko da o nas nich ne ve ali bolj malo. Bilo bi domishljivo ali pretenciozno se sklicevati nanjo, in za nameček tudi nestvarno. Rajshi bi poklicala na raport kakshnega resnichnega akterja in domnevnega krivca, morda jih je vech, ki so nam zakuhali to nezgodo, ker so očitno precenjevali zaveznike. Seveda, che ne bi bili zhe davno mrtvi. S spiritizmom in s klicanjem duhov nashih blagopokojnikov, da nam raztolmachijo bele lise nashega zhitja in chrne luknje njihovega pochetja, pa itak ne pridemo dalech, njim nashih marenj ni vech mar, kaj she da bi jih she kaj bolelo ali razvedrilo, she zlasti che sladko pochivajo celemu svetu v brk in posmeh v kakshnem od hrupa odmaknjenem mavzoleju in je od pietete ne samo zazheleno, marvech tudi zapovedano, vsaj tako pravijo, da jim damo gmah in jim ne kalimo spokojnega sna.

No, pa vseeno, ker beseda ni konj. Kar nekaj nas je, ki she vedno mislimo kot takrat, da se je Tito, ko je padel diktat, naj se umakne iz Trsta, prehitro ustrashil – brzhčas družno s svojimi svetovalci in kompanjoni, tudi tistimi iz Moskve – da bo neibezhno zarozhljala tretja svetovna vojna, che jih ne uslishi. Po nashem skoraj neomajno trdnem mnenju, che ne bi ubogal, bi zavezniki potem – kar pochenjajo tudi dandanes – nekaj chasa she rozhljali in napovedovali vsesorte sankcij in vojno in krvave rihte, zares zarozhljalo pa ne bi, ker so bili vsi skraja prevech utrujeni od druge, in kdo bi dobil tretjo she prevelika neznanka ali uganka za vse, da bi se vanjo zaradi smrkavega mesteca ob zalivu podali in tvegali, da se poshteno opechejo. Kot so Stalina na koncu Jadrana v Tirani trpeli in krotili, tako ga bi trpeli in krotili tudi na zachtetku Adrijanskega morja v Trstu, in prezhalo noch in dan – kot prezhijo she dandanes – na ugoden moment, da ga ostarelemu brkachu bolj kot Titu sunijo pod nosom, che ne prej, vsaj po njegovi smrti, saj je precej tipichno od diktatur, da se razsujejo s smrtjo njihovih nosilnih stebrov, to je diktatorjev.

Nash odlicni pisatelj, a precej slab politichni prognostik she zdaj napoveduje, da bi bil prikljuchen Trst za Slovenijo rak – nich manj in nich vech, ljudje bozhji! (Ta vrinek je moj.) – ker bi v mestu she naprej delovalo ostro shovinistichno in fashistichno jedro. Po mojem in nashem bolj realnem izrachunu bi se polovica *italianissimov*, kot se radi avtodefinirajo – torej nepristnih, le akvizitnih Italijanov alias chistokrvnih bastardov – spreobrnilo v Slovence (upajmo, da ne v *slovenissime*, to bi bil zares podobno kakshnemu raku!) ker taki superlativizirani radi drugim navadnim in nekonfliktnim razbijajo shkatle. Ostala polovica pa bi se zatekla v Italijo in od tam, vsaj dokler se ne bi dodobra in tudi dobro (beri udobno) ustalila, bi Sloveniji (takrat she v Jugoslaviji) tu pa tam ali kar vechkrat (brez)mochno nagajala ali togotno ropotala in privoshchljivo pretila, a na srecho imamo Spomenko Hribar, ki ji polemichno in spravno pero teche kot zhuborech potoček in svarech hudournik, ki bi s kakshnim zelo repenchastim voditeljem –

podobnim Maksu Lakoti, pardon, ushlo mi je, Massimilianu Lacoti – kar se da ročno vzpostavila konstruktivni dialog, ki bi bil vsem tekmečem in vrochim glavam na obeh straneh na trzhashki mini shahovnici samo v korist in v pomiritev pregetih duhov. Shkoda, da je imel takrat strah na našem poveljnem mostu prevelike oči in da se je podelal v hlache. Ni kaj, zgodi se. Le kaj naj she rechem? *Pegola* – smola za vse, saj niti Trst ne prosperira, ne glede kam je priključen: z balkonom na Balkan ali s pogledom na prelestne Benetke. Tudi njega in za navrh vso Evropo, vključno s Slovenijo itd., bolj kot rak ... pestita duhovna indolenca in telesna imobilnost. Ti dve pa ne peljeta nikamor. Kvechjem na sanjski otok Niga.

9

Nedavno sem nenadejno dobila dve knjigi v dar. Očitno je tudi mojim bolj daljnim sorojakom znano, da rada berem in, che me kaj pichi, da se tudi rada na prebrano odzovem. Edino, kar ne vejo je, da je teh knjig v mojem stanovanju zhe toliko vsepovsod, da mi zhe preti izgnanstvo, ker bodo vsak chas zasedle (okupirale! kot kakshna zmagovita osvajalna armada) ves prostor. Temu navkljub, jih she vedno rada prejeman v darilo, celo kupim si marsikatero, veliko si jih tudi sposodim iz knjizhnice, tu pa tam mi prijazne knjizhnicarke prilozhijo seznam sposojenih, kar najbrzh pomeni, da me molche spominjajo, da kakih 60–70 izvodov zhe predolgo vedri in se gnete pri meni in naj jim za bozhjo voljo vsaj kakshnega vrnem, cheprav nihche ne povprashuje po njem. Kot zhe recheno zgoraj, sem bralka knjig, pretezhno zbirka poezije, ki komaj koga pritegujejo in se od ljudi in boga pozabljene prashijo na njihovih policah, drugache povedano: niso sploh v sorodstvu z bestsellerji, za katere se vechina bralcev puli in trga. Mene pa popolnoma mine bralno pozhelenje brzih ko knjigo razglasijo za najbolj kupovano ali prodajano ali jo oglashajo kot dobitnico kakshne bolj ali manj prestizhne nagrade od nobelove navzdol. Veselje nad njimi kar splashne. Na vsem lepem se mi zazdijo – milo recheno – kot kakshen sindikalni izlet, – bolj nemilo in manj zastrto pa – kot kakshne povaljene in izzhete ... regimentne kurbe, katerih se ne bi dotaknila niti s pinceto, kaj she da bi jih povabila v stanovanje, da mi zvecher krajshajo chas lezhe, saj berem pretezhno v postelji pozno ponoči.

Prva knjiga je zgodovinska, zvrst, po kateri bolj redko segam in potemtakem se ne pochutim v njej zelo doma, moja vednost na tem področju je bolj luknjasta od edamskega sira. Temu navkljub budi v meni dokajshnje zanimanje, da mi je prav zhal, da nisem o njej malo bolj podkovana, za vse, kar bi rada (z)vedela, pa ni chasa; na podlagi tega, kar vem, bolj malo, pa ne bi si upala rechi chisto nich, kaj she zagovarjati to ali ono tezo o nas, o sosedih, o svetu itd. Berem zgodovinske knjige kot povesti in romane in se sproti sprashujem: Kaj pa che je vse zares? Koliko lažhi, izmishljotin ali polovichnih resnic so zaradi lepshega dodali? Nam bo

kdo kdaj zanesljivo to razkril? Ali bo ostalo večno le kot igra ugibanj, prikrivanj in domnev? Sprashujem se, kot se pogosto shaljivo ob zajtrku, ko si mazhem na rezine prepečenca maslo ali marmelado: Bogve koliko masla je v tem maslu, in ono drugo dodano, a nespecificirano na etiketi, kaj je? Bogve koliko marelic je v tej marelični marmeladi, niti bog najbrz ne ve, kaj so fabrikanti priložili, ali se mu kaj malega sanja? No, povrnimo se h knjigi. Naslov zelo vabljev. Še ne posebno radovedni bi ob njem zastrigli z ushesi: *General Rudolf Maister – zamolčano*. Napisal jo je med drugimi sštevilnimi knjigami brigadir Janez J. Shvajncer, sin mariborskega pisatelja Janeza Shvajncerja, tudi on rojen v Mariboru leta 1948, knjigo pa je izdal Vojni muzej v Logatcu letos. Na hrbtni strani je podroben seznam vseh publikacij, ki jih je Shvajncer mlajši izdal: 14 knjig s področja vojne in vojashke zgodovine. Nato zgodovino odlikovanj, znakov, uniform in starega orožja je predstavil nich manj kot v 20. knjigah. Odkar vodi Vojni muzej v Logatcu (1998) do leta 2012 je izdajal in urejal *Vojnozgodovinski zbornik*, izšlo je 48 sštevil. Napisal je tudi 10 leposlovnih del. Za roman *Chuden dan v Bukevci* (1983) je prejel Kajuhovo nagrado.

Iz njegovega kratkega, a zelo razgibanega zhivljenjepisa pa zvemo, da mu je Maister prirastel k srcu zhe v letih svoje mladosti, ko je bil leta 1968 shtudentski voditelj in kaj vse ga je zanimalo, pa kaj je storil, poskušal in napisal, da bi obudil spomin na generala Maistra. V 57. kratkih poglavjih pa pove v tej svoji zadnji knjigi o generalu Maistru, kaj vse je bilo doslej tudi *zamolčano*. In kdo je k zamolchevanju obilno pripomogel in zakaj; in kdo je bil proti. Ne samo zanimivo, tudi napeto in provokativno branje na podlagi dokumentov in, mislim, skoraj neizpodbitnih argumentov. Po mojem bi moralo biti obvezno chtivo za vse tiste, ki se poklicno ukvarjajo z nasho zgodovino. Pa za vse redne pripadnike slovenske vojske, vključno z ministrstvom za obrambo. Karl Erjavec, minister za notranje zadeve bi moral tudi vtakniti nos v vechino teh od mene le omenjenih knjig, in se ob marsikateri smeli ali nenavadni trditvi vsaj zdrzniti, che ne kaj bolj konkretnega. Se tudi on vprashati in njemu sorodni: Kaj pa che je (bilo) vse res? Vsekakor vredno branja. Se bo kdo od zgodovinsko podkovanih oglasil in delo komentiral? Vsaj kdo od omenjenih? Kdo od drugache mislečnih? Ali kakshen somishljenik? Sicer nizkonakladna knjiga vechjega formata – 300 izvodov – je prav gotovo, popravim se in rajshi rechem morda, na prodaj v Vojnem muzeju v Logatcu.

10

O drugi knjigi – *Veter v sunkih* pesnika Davida Shushela – pa samo prvi bezhni vtis, ker ni chasa za poglobljanje. Zelo lepa in posebna zbirka na pogled, malodane asketska, bela, brezhibno natisnjena, chitljiva, okrog 70 strani, brez posebnih platnic, na katere smo vajeni, vendar v razkosnem kartonastem etuiju – v izdelavi Duropacka – ki ga je opremila s kozmogramom intuitivna slikarka Mojca Shushel,

tiskal pa Kochevski tisk in izdal Klub literatov Kochevje leta 2007, tudi v nakladi 300 izvodov, kar pa je za poezijo zhe standardna (beri spodobna) naklada.

Najbolj nenavadno in simpatično pri njej je, da ni nikjer naveden copyright, s poimensko navedbo, kdo ima založniskih pravic. Kar neverjetno v dobi, ko so pri nas v Sloveniji vsi naravnost obsedeni od svete groze in neznanskega strahu, da bi jim kdo ukradel ali zlorabil avtorske pravice, da se kar po vechkrat zavarujejo pred tatovi: na kratko s krogcem – © – nato z besedo »*Vse pravice pridržane*« in nato, ker dvakrat se pove v mlinu, a to ne zadostuje, ko imash opravka z gluhci, pa she tatinskimi za navrh, she z vechkratno in na drobno popisano prepovedjo, da ne rechem groznhjo: Brez predhodnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, predelava itd. itn. ... Kdor se pregreshi, bo imel očitno opravka s sodishchem in primernimi sankcijami. Povedano bolj nazorno in zhe spet – tako razmishljajo pri Beletini, Mladinski, Cankarjevi, tudi prevajalci, tisti vchlanjeni, pri Studia translatoria založbe ZRC in she marsikdo so se pustili prestrashiti do nerazsodnosti in tudi oni najbrzh pretijo kar s trojnimi kaznimi. Najnizhje penale bodo plachali tisti, ki so se pregreshili na podlagi knjig, oznachenih le z znanim mednarodnim obrochkom (©), sklicevali se bodo lahko na nevednost, pa da so mislili, da tisti obkrozheni c je zgolj okrasek ali kakshna njihova interna razpoznavna oznaka. Obchutno vechjo kazen dobijo tisti, kjer je tik ob krogcu tudi zgovoren pripis oz. pleonazem *Vse pravice pridržane*. Do onih pa, ki ne bodo uposhchevali niti tretje specificirane prepovedi, saj se bodo pozhvizhgali na vse tri, bodo svarilci izvajali malodane brez milosti najhujshne mozhne – seveda denarne – kazni, da bo pravici – tisti v sorodu z resnico – zadoshcheno, posamichnim pravicam – avtorskim in založniskim – pa kaj cvenku podobnega obilno navrzheno. Kaj pa vsi tisti kot Shushel, ki se niso po tej ozkosrchni logiki in zadnji modi sploh zavarovali, kaj shele trikrat, da bo prav neizpodbitno, pred tovrstno krajo ali sposojo na chmo, in so potemtakem lahek plen umazanih zastonjkarjev? Kar nekaj je takih she neozaveshchenih kreatur in zanesenjakov, ki niti ne slutijo, kakshnim nevarnostim so se izpostavili, in jih kdorkoli lahko – nikome nishta – vsak chas nekaznovano okrade do zadnjega stiha ali romanesknega epiloga. Prav jim bodi, che jih bo doletelo, kaj pa si domishljajo, bedaki, da zhivijo v raju? Pa she tam chisto na zachetku ni shlo brez kache, ki je znamenitemu paru podtaknila gnilo jajce, pardon, jabolko, kot Sneguljchici nechimrna macheha, preoblechena v charovnico. Očitno so zhe takrat sharili po svetu tudi transvestiti, potemtakem zares nich novega pod soncem, ha ha.

Damir Globočnik

FOTOGRAF FRAN VESEL

Fran Vesel je bil rojen leta 1884 v Ljubljani. Po končanem prvem razredu gimnazije je obiskoval trgovsko sholo. Sprva je delal v očetovi trgovini. Med letoma 1912 in 1923 je bil zaposlen kot pogodbeni uradnik pri Uradu za zgradbo hudournikov v Ljubljani. Od sredine leta 1917 do konca prve svetovne vojne je kot chrnovojnik brez orožja služil v Judenbergu. Po očetovi smrti leta 1921 se je preselil v hisho na Komenskega 8 in kot hishni posestnik zhivel od najemnine. Umril je po daljši bolezni leta 1944.

Stric Ferdo Vesel, ki je bil slikar in tudi fotograf, naj bi ga navdushil za domacho likovno umetnost in fotografijo. Fran Vesel je v starosti okrog 15 let zachel z zbiranjem kulturnih dokumentov, likovnih del, chlankov ... Prve fotografije je najbrzh posnel kot 16-letni dijak (postavitev Prve slovenske umetnishke razstave v Mestnem domu v Ljubljani). Leta 1904 je fotografiral na Prvi jugoslovanski umetnishki razstavi v Beogradu. Leta 1905 je fotografiral Ivana Cankarja na Dunaju, v *Domu in svetu* je objavil svojo prvo fotografijo, v izlozhbi Bahovcheve trgovine je razstavil fotografije slovesnosti ob odkritju Preshernovega spomenika v Ljubljani.¹ Novembra istega leta je v izlozhbi trgovca s papirjem Bahovca razstavil dve fotografije poplave na ljubljanskem barju.² Julija 1906 je v drogeriji A. Kanca v Zhidovski ulici razstavil motive iz Kamnishkih planin in Jadrana, izdelane v razlicnih tehnikah (cianotopija idr.).³

Leta 1906 je fotografiral na Drugi jugoslovanski umetnishki razstavi v Sofiji. Leta 1907 se je udelezhil zleta Sokolov v Prago in nato obiskal München in Salzburg. V Münchnu je poslušal predavanje o fotografiji, ogledal si je trgovino s fotografiskim materialom in zavod *Lehr- und Versuchsanstalt für Photographie*,⁴ kar bi lahko imeli za edino znano Veselovo fotografsko izpopolnjevanje. Uradne fotografske izobrazbe najbrzh ni imel. Vesel je deloval v fotografski sekciji Slovenskega planinskega drushtva. Leta 1911 je postal predsednik novoustanovljenega Kluba slovenskih amater-fotografov.

Dobrshen del Veselovega fotografskega opusa lahko povezhemo s »katastrom slovenske zemlje«, t. j. z zbirko topografskih posnetkov, ki so jo v Klubu slovenskih amater-fotografov sklenili zasnovati maja 1912. Drushtvo je dve leti pozneje prenehalo delovati. Vesel je s fotografiranjem vasi, trgov, spomenikov ljudskega stavbarstva, cerkva, znamenj, kmechkih opravil in obrti v okolici Ljubljane, v Beli Krajini in na Shtajerskem nadaljeval do sredine tridesetih let. Vesel je kot fotografski kronist belezhil razlicne dogodke (narodna praznovanja, politichne manifestacije) in portretiral osebnosti slovenskega kulturnega zhivljenja, zlasti likovne umetnosti, knjizhevnosti in publicistike. Druzhil se je z mnogimi

predstavniki likovne in literarne moderne. Znance in prijatelje je zhal za likovna dela in drugo gradivo, zato so mu ti nadeli vzdevek »morilec«.

Portretne fotografije kulturnih ustvarjalcev, umetnikov v ateljejih, reprodukcije umetnin in celo umetnikov na mrtvashkem odru (Ivan Cankar, Ivan Franke, Ivan Grohar,⁵ Vatroslav Holz, Davorin Jenko, Milan Pugelj, Josip Stritar) prichajo, da je Vesela zanimala predvsem dokumentarna plat fotografije. Ker je bila tudi fotografija prav tako delezna njegove zbirateljske pozornosti, je verjetno, da vse fotografije v Veselovi zapushchini niso njegovo delo (!).

Vesel je med letoma 1921 in 1927 poucheval fotografijo oziroma vodil fotografski techaj na Umetnishki sholi Probuda v Ljubljani. Techaj je bil namenjen fotografskim zacetnikom, dijakom, uradnikom idr. Predavanja so potekala na tehnikski srednji sholi.⁶ V sholskem letu 1923/1924 je predmet fotografija obsegal tri ure tedensko (predavanja, praktichno delo v laboratoriju, ekskurzija).⁷

Veselova fotografija v zbirki Slovenskega etnografskega muzeja je zachasno poimenovana »Moshki s fotoaparatom, v ozadju gospodarska poslopja« (negativ na stekleni ploschi, 9 x 12 cm). Vesel je fotografijo posnel 4. oktobra 1906. Z veliko gotovostjo lahko trdimo, da je moshki z velikimi brki in s kamero *mebovko* v rokah fotograf Avgust Berthold. Na glavi ima celo podobno chepico kot jo lahko vidimo na enem izmed Bertholdovih avtoportretov.

Vesel je prijateljaval z Bertholdom in njegovo družino, kar potrjujejo kratki zapisi v Veselovem koledarchku v letih 1907 in 1908.⁸

Pohajkovanje s fotoaparatom na zacetku 20. stoletja ni bilo vselej nedolzhna zabava, saj so bili orožniki in financhni strazhniki zelo radovedni, zakaj in kakshen fotoaparat ima kdo s seboj. Avgusta 1912 je bil Berthold s prijatelji, igralcem Antonom Cerarjem Danilom, fotografom Viktorjem Kuncem, trgovcem Schweitzerjem in Milanom Obrenovichem na pochitnicah v Devinu. Ko so se gospodje po vozhnji z ladjo izkrkali v devinski luki, je financhni strazhnik zaplenil Bertholdov star fotoaparat. Fotoaparat so mu vrnili po plachilu kavcije v vishini 50 kron.⁹ Financhni strazhnik je najbrzh sumil, da se Berthold in njegovi prijatelji ukvarjajo z vohunstvom.

V istem chasu je policija v Puli zaplenila vse posnetke zhupniku V. Reinthalerju iz Nemchije, ki je z okna v tretjem nadstropju hotela Miramar fotografiral pristanishche. Fotograf je opazil neki porochnik na parniku Bellona. Zhupnik je izjavil, »da goji ta shport zgolj kot osebno razvedrilo«.¹⁰ Malo zatem so v Puli aretirali 17-letnega izletnika Josipa Skechila, ki je fotografiral goste v javnem kopalishchu. Zaplenili so mu fotoaparat in ploshe.¹¹

Vesel je v oporoki zapustil celotno imetje slovenskemu narodu. Stanovanje v hishi na Komenskega 8 je dobil v dosmrtno uporabo Ferdo Vesel. Danes imajo v hishi sedež drushtva slovenskih likovnih umetnikov. Hisho na Chopovi ulici so oddali v najem, danes ne stoji vech.

Zbirka likovnih del, ki je po vojni prishla v zbirni center, ni vech ohranjena. Vechina del se je znashla v rokah zasebnih zbiralcev. Knjizhnica, v kateri so bile tudi prve izdaje sodobnih slovenskih pisateljev, je vechinoma shranjena v NUK. Zbirka rokopisov je v Rokopisni zbirki NUK.

Fotografije hranijo tri ustanove: okrog 1000 fotografij na ploshchah in fotografij je v Narodnem muzeju, fotografije za »kataster slovenske zemlje« so v Slovenskem etnografskem muzeju, okrog 200 fotografij v petih albumih je v Slikovni in kartografski zbirki NUK, tu so fotografije razporejene tudi po »personalnih mapah« in mapah o likovnih razstavah v arhivskem materialu.

Skupina trinajstih deklic in shestih dechkov z duhovnikom (negativ na stekleni ploshchi, 13 x 18 cm). Kdo so otroci, ki skupaj z duhovnikom pozirajo na skupinski fotografiji, bo najbrzh tezhko ugotoviti. Skromna oblachila in bose noge deklice, ki stoji skrajno levo, morda prichajo o tem, da je Vesel fotografiral skupino uchenk in uchencev verouka ali vashkih ali mestnih sirot. Samo omenjena deklica se je med fotografiranjem poskusila nasmejati, ostali otroci resno gledajo v fotografski aparat. Eden izmed dechkov med fotografiranjem ni bil pri miru, zato je zaradi sorazmerno dolge ekspozicije njegov obraz zabrisan. Shtirje dechki imajo na glavi klobuk, eden chepico, dechek brez suknjicha pa je tudi brez pokrivala. Dve deklici drzhita v roki marelo. Vse deklice imajo glavo prekrito z ruto, izjema je samo deklica v zadnji vrsti, ki v rokah drzhi otrochichka (morda sestrico).

¹ Po: »Razni prizori od odkritju Preshernovega spomenika«, *Slovenski narod*, 1905, sht. 221.

² Po: »Povodenj na ljubljanskem barju«, *Slovenski narod*, 1905, sht. 265.

³ Po: »Razstavljene slike«, *Slovenski narod*, 1906, sht. 159.

⁴ Po: Marijan Rupert, »Spomin in pozaba: Fran Vesel in problem nastajanja zasebnega kulturnega arhiva«, *Fran Vesel (1884–1944) Fotografski kronist z zacetka stoletja*, Moderna galerija v Ljubljani, 1999, str. 26.

⁵ Vesel je fotografijo Ivana Groharja na mrtvashkem odru razstavil v izlozhenem oknu knjigarne L. Schwentnerja (po: »+Ivan Grohar«, *Slovenec*, 1911, sht. 98).

⁶ Po: »Fotografski techaj 'Probude'«, *Slovenski narod*, 1921, sht. 258.

⁷ Po: »Umetnishka shola drushtva 'Probuda' v Ljubljani / Zacetek sholskega leta 1923/1924«, *Jutro*, 1923, sht. 258, *Slovenski narod*, 1923, sht. 252.

⁸ Po: Marijan Rupert, »Spomin in pozaba: Fran Vesel in problem nastajanja zasebnega kulturnega arhiva«, *Fran Vesel (1884–1944) Fotografski kronist z zacetka stoletja*, Moderna galerija v Ljubljani, 1999, str. 26.

⁹ Po: »Iz Devina«, *Edinost*, 1912, sht. 236, »Fotografichni aparat kam s seboj vzeti v nashi dezveli ...«, *Socha*, 1912, sht. 96.

¹⁰ Po: »Strah pred vohunstvom«, *Slovenski narod*, 1912, sht. 184.

¹¹ Po: »Nepreviden fotograf«, *Slovenski narod*, 1912, sht. 194.

Skupina otrok z duhovnikom (negativ na stekleni ploshchi, 13 x 18 cm), Slovenski etnografski muzej

Moshki s fotoaparatom, v ozadju gospodarska poslopja, 4. 10. 1906 (negativ na stekleni ploshchi, 9 x 12 cm), Slovenski etnografski muzej

Za zgodovinski spomin

Matjazb Jarc

POLITIČNA VLOGA SLOVENSКИH MEDIJEV

(leto 2014)

I. UVOD

Ko sem bil konec devetdesetih let prejšnjega stoletja še uradnik, ki je pod – recimo temu strokovnim – nadzorom zlasti nemških in bruseljskih uradnikov koordiniral dolgotrajni proces eliminacije Zakona o javnih glasilih, s katerim je socialistična zveza delovnega ljudstva pod okriljem komunistične partije zhe desetletja vzdrževala z revolucijo ustvarjeno medijsko enoumje v Sloveniji, sem se pochutil kot na minskem polju. Na vsakem koraku so me čakale politične mine, s katerimi so si slovenski politiki prizadevali preprechevati ali vsaj zaustavljati ta zakonodajni proces. S severozahoda so mi prali mozgane na pristojnem direktoratu EU, ki je zahteval uskladitev z evropskimi medijskimi predpisi, iz slovenskega političnega centra pa so prek medijev vsakodnevno zmerjali moje ministrstvo, kakšne zakonske zmazke skusha vrivati v slovenski pravni red. Ista politika, ki je podpisala pridružitveni sporazum, v katerem je bila uskladitev pravnega reda nujna predpostavka za polnopravno članstvo v uniji, je v domačih političnih institucijah napenjala vse mochi, da bi na medijskem področju ostalo vse tako, kot je bilo prej, novi Zakon o medijih pa naj bi ostal le v evropsko preobleko ognjen Zakon o javnih glasilih. Ti rachuni, ki jih je za slovensko oblast izrachunavalo predvsem tedanje (formalno in neformalno) vodstvo RTV SLO in jih podchrtavalo z dirigiranimi mnenji institucij t.i. civilne družbe, tedaj še monopolnim novinarskim drushtvom ter sindikati, pa tudi z mednarodno pomočjo t.i. strokovnjakov iz vrst socialistične internacionale, se na formalno-pravni ravni seveda niso izshli; nova medijska zakonodaja je po nekaj letih in treh menjavah strank za krmilom pristojnega ministrstva vendarle ugledala luch sveta. Seveda je bila, zlasti pod političnim pritiskom stranke socialnih demokratov, pohabljena in neevropska v vseh tistih delih, glede katerih naj bi Slovenija ostala politično suverena, oziroma avtonomna, predvsem pa so nazadnje omenjeni politični duhovi skoraj v celoti preprečili njeno implementacijo. Nov zakon smo torej dobili, cheprav pohabljen, mene so tik pred zadnjo obravnavo zbricali v pisarno, v kateri nisem smel nichesar vech delati, z mano komunicirati pa je bilo kolegom prepovedano, da so lahko t.i. nashi politični strokovnjaki v zadnji fazi postopka neovirano vrnili vanj chim vech chlenov starega jugoslovanskega zakona, mediji pa so se po njegovi uveljavitvi obnashali, kot da se ni nich zgodilo. To stanje traja še danes. Slovenski dnevnik in osrednji

radijski in televizijski programi so ostali v sluzhbi nevidne organizacije, v katero sta se preobrazili zgoraj omenjeni politichni instituciji, SZDL in KP. Res je, da je ne vidimo, jo pa zato dosti bolj občutimo: urednishko-novinarski zbor ji posvecha svoje enoglasne pesmi tako ubrano, da je skoraj primerljiv s pevci gregorjanskih koralov.

Tisto, kar je she tezhje razumljivo, namrech potreba po dvoumju, se je izrodila iz sijajnih zamisli, ki sva jih gojila s pokojnim ministrom za kulturo Rudijem Sheligo. Ko je namrech za nekaj mescev sédel v ministrski fotelj, sem lahko iz predala potegnil svoj – s strani prejsnjje oblasti odstranjen – predlog vzpostavitve medijskega sklada, s katerim naj bi neodvisna stroka spodbujala pluralizem v medijski krajini. Po domache povedano: drzhava bi s prorachunskimi sredstvi v osrednjih medijih odpirala prostor za vechumje, se pravi zapirala enoumju vsaj del tega prostora. Seveda so socialni demokrati pri zadnjem branju predloga zakona ta chlen spet chrtali, v naslednjem mandatu pa so ga slovenski demokrati v zakon vrnili spremenjenega: sklad za medije je bil preoblikovan v t.i. sklad za pluranost medijev, ki naj bi spodbujal dvoumje. Z njegovo pomochjo naj bi nachelo objektivne(jshe)ga porochanja v osrednjih medijih namrech nadomestili z nachelom uravnetezhevanja medijske krajine, v kateri bi se morali poleg osrednjih, enoumnih medijev, okreptiti njim nasprotni mediji, ki bi zganjali neko drugo enoumje. Ker je bila vladavina slovenskih demokratov kratka, imamo zdaj seveda medijsko krajino neuravnotezhenega dvoumja, v katerem smo namesto vsaj delne nadomestitve politichne propagande z informativnimi vsebinami skoraj podvojili politichno propagando.

II. Od kod politichno enoglasno delovanje slovenskih osrednjih medijev in zaradi chesa je she danes mogoche govoriti o njihovi nepluralnosti.

Fakulteta za druzhbene vede, ki zhe desetletja izobrazha vechino novinarjev (pa tudi opazno shtevilo politikov), ima v temelje vgrajen program vzgoje t.i. druzhbeno koristnih delavcev, ki naj znajo razmishljati v socialistichnem duhu, za kar je poskrbela zhe generacija Staneta Dolanca. Po eni strani jim je privzgojen občutek pomembnosti njihove vloge za druzhbeni razvoj, po drugi strani pa se jasno zavedajo vsebinskih omejitev svojega delovanja, ki uokvirja njihov intelektualni domet s sprejetimi programskimi zasnovami medijev. S svojim delom se lahko gibljejo le znotraj teh okvirov, ki so politichno neoporechni, ker izhajajo iz tradicije, oblikovane v chasu druzhbeno – politichnega nadzora na podrochju informiranja. Skozi politiko zaposlovanja, o kateri she vedno odlochajo preverjeni stari kadri, se ta nadzor sicer ne izvaja vech formalno oziroma institucionalizirano, temvech skozi notranji samonadzor novinarskih aktivov, ki so dandanes neformalni preostanki nekdanjih novinarskih partijskih celic. Skozi njihova kadrovska in nadzorstvena sita imajo mladi novinarji mozhnost ustvariti poklicne kariere predvsem po tradicionalnih pravilih, ki predpostavljajo absolutno programsko prilagojenost, chasu in politichnim okolishchinam ustrezno

samocenzuro, za kaj vech pa tudi aktivno udeležbo v medijskih politichno – propagandnih akcijah. Prilagoditev in karierni prodor skozi tovrstno programirane medijske kolektive praviloma ne implicira manifestiranja individualnih mnenj, she posebej ne, kadar bi le-ta odstopala od druzhbeno sprejemljivih programskih smernic. Vechini novinarjev pa vse to ne povzrocha kakih posebnih tezhav, saj so dobro in ustrezno pripravljene na točno tako delo, kot ga zahtevajo od njih v druzhbeni stvarnosti. Tudi che bi jih podrejenost vzvisenim programskim ciljem morda na osebnostni ravni motila, jim privzgojeni občutek njihove druzhbene pomembnosti vliva dovolj samozavesti, da se glede pisanja o posameznih vsebinah, ki jih določajo urednishtva, zlahka odrekajo lastni osebnostni integriteti in si jo nadomestijo z zavestjo o ideoloshko neoporechni integriteti druzhbe, v katere korist naj bi bile naravnane programske zasnove njihovih delodajalcev. In kdo so ti delodajalci?

V dobi lastninjenja podjetij so se osrednji tiskani dnevnik v javnem (beri: politichnem) interesu olastnili tako, da so prishli v prave roke, torej v roke lastnikov, ki so bili vredni zaupanja prevladujoche politike. Ta jim je do lastnishtva pomagala s sprejemom na njihovo kozho pisane zakonodaje o lastninjenju, z administracijo, prekaljeno zhe v prejšnjem sistemu, ki je z ustreznimi akti dovoljevala posamezne lastnishke prenose, in z banchnim sistemom, ki je bil v chasu lastninjenja she vedno v rokah starih politichnih sil. Tedanja opozicija je bila v tistem chasu prevech zaposlena sama s sabo, da bi lahko v teh procesih odigrala kakršno koli pomembnejsho vlogo, poleg tega se tedaj she niti ni zavedala, da so za demokraticno drzhavo mediji vsaj v miru pomembnejshi od vojske in policije; bolj kot lastninjenju drzhavne lastnine se je posvechala denacionalizaciji med drugo svetovno vojno in po njej zaplenjenega premozhjenja in drugim temam. Cheprav se je desni politichni pol – ne glede na njegovo profesionalno in institucionalno nerazvitost, zlasti v primerjavi s profesionalno usposobljenostjo drzhavne uprave in starih politichnih struktur, izurjenih ter temeljito preizkushenih zhe v prejšnji drzhavi – namenil odigrati pomembno vlogo na vseh podrochjih politike, so mu osrednji mediji, vključno z osrednjo tiskovno agencijo, ushli skozi prste in se trdno zasidrali na levem delu politichnega prostora tudi v lastnishkem smislu. In chetudi je politichna desnica v kratkem chasu vladavine Demosa pridobila vsaj nekaj vpliva na kadrovanje v nacionalni radioteleviziji, zlasti pri njenem vrhu, je ostala kadrovska sestava in z njo programska orientiranost cele institucije na vseh izvedbenih ravneh skorajda ista, kot je bila zhe v prejšnjem sistemu. Zhe na tej zgodovinski točki se je pokazala ambicija politichne desnice, da bi imela za svojo ideologijo in politichne potrebe v rokah vsaj en tiskani dnevnik, kot neke vrste tolazhilno nagrado za ostale izgubljene dnevnike, ki so ostali v rokah dedichev oziroma naslednikov prejšnjega rezhima. S tem ciljem je takshen dnevnik tudi ustanovila, vendar je zhe po kratkem obdobju podlegel premochni, tudi nelojalni konkurenci utechenih chasopisnih hish in zlasti njihovemu monopolu na podrochju distribucije, pestile pa so ga tudi notranje kadrovske in programske tezhave. Iz teh in she drugih razlogov, ki niso toliko

bistveni, predvsem pa zaradi shibkosti finančnega zaledja je kmalu propadel tudi ta dnevnik, tako da je v osrednjem medijskem prostoru ostala politična desnica tako rekoč praznih rok.

She danes obstaja v medijski krajini izrazito neravnovesje v prid političnim apetitom levih strank, ki niso pripravljene sestopiti s pozicij svoje medijske premochi, cheprav bi bilo to za nadaljni demokratični razvoj nujno potrebno. Nasprotno: prevladujoče politične sile obstoječe neravnovesje le she povečujejo in s tem shibijo moch opozicije pod vsako mero, glede na katero bi she lahko govorili o demokratičnem ustroju družbe. Zlasti po zadnjih volitvah, ko so ves svoj medijski instrumentarij uporabile za podporo političnemu sodnemu procesu proti voditelju opozicije, v zvezi s katerim je bilo uporabljenih vech nenachelnih sredstev vsake druge vrste kot pa pravnih nachel in civilizacijskih standardov, ima slovenska medijska krajina glede svoje politične uravnotezhenosti in objektivnega porochanja kaj klavrno podobo.

III. Kako politika uresnichuje interese skozi delovanje medijev, kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da pri tem uspe, in nekaj aktualnih primerov medijsko-političnih projektov.

Politični vpliv na delovanje medijev ni nekaj samo po sebi umevnega. Po eni strani naj bi namrech mediji neodvisno od politike seznanjali ljudi z aktualnim dogajanjem, po drugi naj bi bili neke vrste nadzorniki nad dejanji oblasti, po tretji naj bi s tem pomembno sooblikovali javno mnenje, toda po chetrti naj bi bili sredstvo za uresnichevanje teh ali onih političnih interesov. Te njihove osnovne dejavnosti so seveda ves chas podprte z zabavnimi dodatki, ki naj bi dodatno motivirali obchinstvo za nakup oziroma spremljanje medijskih edicij in vsebin, ponekod se jim pridružujejo tudi kulturne, izobrazhevalne in druge pomozhne vsebine, ki naj bi povechevale zanimivost posameznega medija; v ozadju vseh medijskih dejavnosti pa sta praviloma politični in/ali trzhni interes izdajatelja oziroma njegovih mecenov. Zato se tudi v njihovem vsebinskem ozadju ves chas dogajata politična in/ali trzhna propaganda, kot bolj ali manj razvidni osnovni, cheprav nezapisani komponenti programske zasnove, ki imata pomemben vpliv na druge dejavnosti medija. Che trzhno propagando na tem mestu zanemarim in se posvetim predvsem politični, lahko ugotovim, da mochno vpliva zhe na oblikovanje novic o aktualnem dogajanju, uokvirja (omejuje) nadzorno funkcijo medijev nad dejanji oblasti in zamegljuje pregled nad medijskimi postopki oblikovanja javnega mnenja, kar je seveda vse v sluzhbi uresnichevanja določenih političnih interesov. Zaradi tega se prav slednje najvechkrat izkazhe kot temeljna lastnost medijskega delovanja. Ustavno nachelo, ki se mu v Sloveniji she vedno reche svoboda tiska, cheprav tiskani mediji seveda zhe zdavnaj niso vech najpomembnejshi, se skupaj z ustavno pravico do svobodnega izrazhanja podreja na ta nachin izoblicheni medijski stvarnosti.

V nedemokratični družhbi, kakrshna je zaenkrat v pretezhni meri slovenska, igrajo mediji vlogo orodja v rokah političnih sil. S pomocjo tega orodja si lahko

ta ali ona politika oblikuje virtualno javno podobo, hkrati pa seveda (so)ustvarja tudi javno podobo svojih političnih nasprotnikov. Metode, ki jih pri tem pochetju uporablja, so strokovno dognane in ves čas preizkušane v praksi. Tako lahko, na primer, s premišljenim izborom in ritmom objavljanja aktualnih informacij, tudi tistih o delovanju oblasti, v svojem avditoriju oblikuje naklonjeno javno mnenje za kateri koli politični projekt, ali pa izzove strahno jezo svojega občinstva nad katerim koli političnim dejavnikom. Pogoji za uspeh tovrstnih medijskih manevrov so naslednji: avtorji morajo biti ali nenachelni ali pravoverni in/ali skrajno pragmatični, vsebine so lahko tudi nepreverjene, včasih celo izmishljene, občinstvo mora biti lahkoverno in dovolj nepoucheno o splošnih družbenih zakonitostih, izdajatelj mora razpolagati z zadostno kolichino finančnih sredstev, potrebnih za izvedbo projektov in za lastni zaslužek. (Slednji pogoj je sicer znachilen za trzhno usmerjeno družbo, medtem ko lahko v politično trdnem okolju v ta namen zadoshchajo t.i. osnovna družbena sredstva in politična ubogljivost izdajatelja, urednishtev ter seveda novinarjev oziroma avtorjev. She vech: v okolju, kjer so novinarji skrbno in premishljeno vzgojeni družbeni delavci, kakshna posebna dodatna sredstva niti niso potrebna, ker njihovo ustrezno delovanje izhaja zhe iz privzgojenega nazorskega preprichanja. She predpostavljam, da je Slovenija v neprekinjeni tranzicijski fazi, na prehodu iz prejšnjega sistema v novega, so pri nas za izvedbo takshnega projekta najbolj uporabne kombinirane metode motiviranja izvajalcev.)

Prvi projekt, ki ga bom uporabil kot primer tovrstnega delovanja, je medijska podpora t.i. vseslovenskim vstajam, ki so se dogajale kot pomozhna dejavnost političnemu rushenju zadnje vlade slovenskih demokratov. Vstajnishkemu dogajanju je bila namenjena tolikshna medijska pozornost, da so iz zametkov zbiranja skupin političnih aktivistov dejansko zrasle mnozhichne demonstracije, na katerih je sodeloval pomemben del občinstva osrednjih medijev. Projekt je – s pomocjo nekaterih strokovnih in političnih institucij (inshtituti, drzhavne komisije, "neodvisni" regulatorji, pravne osebe civilne družbe idr.) – uchinkoval na padec vlade, hkrati pa je z gesli, naperjenimi proti politiki nasploh, demotiviral dobrshen del volilnega telesa za prihodnje aktivno sodelovanje pri političnih zadevah. Demotivirani del medijskega občinstva se v pomembnem shtevilu sploh ni udeležil naslednjih volitev, le njegov manjši del je oddal svoje glasove za radikalno socialistichno stranko mladih, ki ob intenzivni medijski podpori odseva neposredno oblast vstajnishkega ljudstva, s sodobnim evropskim parlamentarizmom pa zhe po definiciji ne gre skupaj.

Po drugi strani pa prav v tem času osrednji mediji ne namenjajo nikakrshne pozornosti zbiranju političnih aktivistov t.i. civilne družbe, ki vsak dan v relativno velikem shtevilu demonstrirajo pred ljubljanskim sodishchem in zahtevajo izpustitev voditelja politične opozicije iz zavora ter nujno reformo slovenskega pravosodja. V tem primeru gre seveda za popolno medijsko blokado, ki jo je mogoche v slovenskih razmerah izvesti zgolj z molkom osrednjih medijev.

Naj navedem še en primer iz naše najnovejshe zgodovine: pred kratkim, v času nedavnih parlamentarnih volitev, so slovenski osrednji mediji povzročili zmago novih obrazov, ki jih še nihče ni videl. Stari obrazi in politika nasploh so bili zhe predhodno medijsko in vstajniško skoraj povsem diskreditirani, zato so mediji zlahka ustvarili kult osebnosti nekega sicer znanega chloveka, ki pa doslej še ni bil politik, ga povzdigovali na visoke virtualne ravni chloveshkkih nadlastnosti in mu na ves glas napovedovali zmago. Ker je bil podoben medijski manever zhe nekajkrat preizkushen v preteklosti, so novi obrazi seveda na volitvah zmagali. Razkrivati se bodo zacheli shele po volitvah, ko bo sestavljena nova vlada, in ko bomo lahko predvidoma ugotovili, da obrazi nove izrshne oblasti vechinoma sploh niso novi.

V obeh zgoraj opisanih primerih gre za kratkotrajni politichno-medijski akciji, namenjeni doseganju kratkorocnih ciljev z dolgorocnimi politichnimi posledicami. Zato si je nujno ogledati tudi kak primer dolgotrajnejsh akcije, namenjene dolgorocnejshim ciljem. Naslov tega projekta bi lahko bil – medijski lynch.

III. Koga je (bilo) v Sloveniji treba medijsko linchati v zadnjem času, kako se to lahko stori in do kakshnih posledic za drzhavo lahko taksno pochetje privede.

V zadnjih nekaj letih smo bili v Sloveniji priche petim odmevnejshim projektom medijskega lincha politikov. Ti projekti se med sabo po eni strani precej razlikujejo, po drugi pa imajo kar nekaj skupnih imenovalcev. Za pogled na razlike med njimi in na skupne imenovalce se mi zdi najbolj smotno uvodoma na kratko opisati vsak primer posebej.

1.) Prvi primer je medijski lynch svetlolasega politika in gospodarstvenika, ki je bil registriran tudi kot kmet in je deloval kot predsednik male satelitske stranke politichnih levicharjev, zlasti nekdanjih vidnejshih chlanov zveze socialistichne mladine – Gregor Golobich. Njegova posebna politichna ljubezem je bilo kadrovanje pravih ljudi na pomembna, odlicno plachana delovna mesta v drzhavnih firmah in bankah, z velikim veseljem je vplival na propulzivne gospodarske panoge, zlasti na področju telekomunikacij, s posebno spretnostjo je politichno vplival na urednikovanje osrednjih medijev, vse to pa je v resorju, kjer je ministroval, pochel pod pezo skrbi za razvoj visokega sholstva, pri chemer se je she posebej trudil s preprechevanjem nastajanja novih, zlasti zasebnih in regionalnih univerz ter za ohranitev vpliva drzhave na centralno – da ne rechem drzhavno – univerzitetno ustanovo. Svoje pretirane politichne zahteve pa je postavljjal tako samozavestno, da je bila skrajna mera, ki jo dolocha neformalno politichno vodstvo drzhave, kmalu prekorachena. Temu vodstvu se je strumno upiral z nenehnimi grozhnjami, da bo razdril koalicio, ki je medtem zaradi svoje nesposobnosti izgubila zhe skoraj vso podporo javnosti, na koncu pa je njegova stranka res naredila politichni harakiri in izstopila iz koalicije ter s tem povzročila predchasne volitve. Toda zhe pred tem mu je prej omenjeno vodstvo obrnilo

hrbet in osrednji mediji so kot eden planili po njem z izgovorom, da se je javnosti nekajkrat grdo zlagal o svojem premoženjskem stanju. Novinarji so v en rog trobili k njegovemu političnemu linchu tako glasno, da se ne on ne njegova satelitska stranka nista vech prebila chez parlamentarni prag.

2.) Drugi primer je medijski lynch ministrice za notranje zadeve, tudi predsednice stranke liberalnih demokratov, Katarine Kresal: gospodichna se je kljub rednemu obiskovanju partizanskih proslav s svojim zhivljenjskim stilom najprej mochno zamerila nekaterim veljakom iz prejšnjega rezhima, ki iz ozadja she vedno vplivajo na slovensko politichno dogajanje, nato so se nanjo razjezili veljaki iz ozadja njene lastne stranke, ker ni uresnichila napovedi, da bo stranko reshila visokih dolgov, medtem ko je opozicijo najbolj motilo njeno zapravljanje prorachunskega denarja za prijateljeve nepremichninske posle. Mediji so pridno razpihovali prvo in zadnjo od teh treh zgodb, v njene notranjestranskarske razprtije pa se niso kaj dosti spushchali, kar je bilo za medijski lynch seveda premalo. Poleg tega jo je zhelela politika prek medijev najprej zgolj disciplinirati, ne pa she linchati. Toda vmes je posegla usoda, kot bi se lahko temu reklo: vse glasneje so v javnosti zachele krozhiti govornice o njeni vpletenosti v seksualno muchenje zhivali, natanchneje – psov, kar se je dogajalo v garazhi neke zasebne klinike, v kateri so se zdravili praktichno vsi najpomembnejshi slovenski oblastniki. Javnost se je vse glasneje sprashevala, kaj vse se she pochne na tisti kliniki in kdo vse je v ta moralno zavrzhna pochetja vpleten. Tedaj so nastopili mediji in brzih preusmerili pozorost javnosti na gospodichnine sicershnje napake, zlasti na tisto, ki ji jo je ochitala opozicija. Tokrat so ustrelili iz vseh topov in na ves glas zahtevali njen politichni lynch. Medijski pogromi nad gospodichno so se schasoma tako okrepili, da je raje sama odstopila s polozhaja ministrice in se umaknila iz politike, klinika pa v miru deluje naprej.

3.) Tretji primer sicer ni medijski lynch v pravem pomenu besede, saj shele visi v zraku, toda ker se napoveduje zhe vech let, ga je vredno omeniti. Gre za medijsko gonjo proti nekdanjemu direktorju Mercatorja, ljubljanskemu zhupanu in predsedniku pozitivne stranke, ki ravnokar sestopa z oblasti, Zoranu Jankovichu. Gonja proti njemu se je razvila iz slavospevov, ki jih je bil delezhen, preden mu je bilo – po slavni zmagi na volitvah, h kateri so pripomogli mediji s pomochnjo cveta starih in mladih borcev za lepsho socialistichno preteklost – zaupano mandatarstvo za sestavo nove vlade starega rezhima. Njegova kariera v drzhavni politiki se je zachela konchevati, ko kljub podpori parlamentarne vechine ni uspel sestaviti vlade, s chimer je osmeshil sebe in svoje slavne podpornike, ki so ga bili prishli tako rekoeh prosit na Magistrat, naj reshi drzhavo pred kruto desnicharsko opozicijo. Sramota je bila tako velika, da so se v medijih nenadoma pojavile strashne novice o njegovi skorumpiranosti, o financhnih goljufijah, davchnih utajah in tako dalje, za podporo medijskim urednikom so bile angazhirane nekatere neodvisne paradrzhavne institucije in sama davkarija, javnost je bila sproti delezhna medijskih prizorov policijske akcije na njegovem domu, zachelo se je govoriti o uvedbi kazenskih postopkov proti njemu, sodniki so zhe brusili zvesta

peresa, o vsem tem pa se je pisalo, snemalo, objavljalo in razpravljalo v vsakem mediju, ki je kaj dal nase. Kot recheno – projekt tega medijskega lincha she ni konchan, ker se je zhupan umaknil iz bitke za politichno oblast, kar poglavarjem medijskega dogajanja zaenkrat zadoshcha, saj o njem zhe nekaj chasa ni bila objavljena skoraj niti ena novica.

4.) Chetrty primer je medijski in politichni linch mariborskega zhupana in vidnega chlana opozicijske ljudske stranke ter chlana drzhavnega sveta, gospoda Franca Kanglerja. Zhupan se je nenadoma znashel v mali mnozhici kazenskih postopkov, ki so jih sprozhili proti njemu politichni nasprotniki, zlasti pretendenti na zasedbo zhupanskega stolchka v drugem najvechjem slovenskem mestu. Ker je bilo zhe na zacetku teh postopkov jasno, da mu bo krivdo tezhko dokazati, so bile v Mariboru ravno tedaj, ko je imel status evropske prestolnice kulture, organizirane nasilne demonstracije, ki so jih mediji opravichevali kot neke vrste umetnishki akt, oziroma kot avantgardno sporochilo Evropi, da se v mestu dogaja postmodernistichno-demokraticno preropenje. Preroditelji so kurili ognje na osrednjem trgu in metali granitne kocke v stavbo mestne občine, vzklikali primitivna gesla, obesili z mostu chez Dravo lutke celotne zhupanove ekipe in mestnim svetnikom v hudogledih skupinah prinashali na domove pozive, naj se takoj umaknejo z oblasti, ker da je takshna volja ljudstva. Osrednji mediji so dogajanje ves chas spremljali v zhivo ter hvalili ta umetnishko-politichni projekt, hkrati pa nizali vedno nove in vedno hujshje obtozhbe proti zhupanu. Dogajanje je zhe preraslo v pravi medijski spektakel, ko so Kanglerja drzhavni svetniki protizakonito razreshili s polozhaja chlana drzhavnega sveta, sam pa je pod vse hujshimi vstajnishkimi, medijskimi in pravosodnimi pritiski odstopil she kot zhupan. Shele ko so ga zaprli v jecho, si je razvneti narod oddahnil, navdushen nad tem enkratnim linchem. Ko so ga pred dnevi na vrhovni sodni instanci oprostili obtozhb, razveljavili sodbo in spustili iz zapor, pa je bilo o tem objavljenih le nekaj kratkih novic.

5.) In zadnji primer je politichni in medijski linch voditelja opozicije, vechkratnega ministra za obrambo, bivshega predsednika slovenske vlade, ki je nekaj chasa predsedoval celo Evropski uniji, in aktualnega predsednika stranke slovenskih demokratov, Janeza Janshe. Jansha je absolutni prvak glede shtevila chlankov in oddaj, naperjenih proti njemu, pa tudi glede kvazi-politichnih, upravnih in kazenskih postopkov, v katerih se je posledichno znashel iz oči v oči z represivnim pravosodnim aparatom. Najbrzh je tudi rekorder glede na shtevilo prejetih anonimnih grozhenj s smrtjo, zagotovo pa ga nihche v Sloveniji ne presega glede shtevila objavljenih psihoanaliz njegovega – v teh analizah skrajno negativnega – chloveshkega znachaja. Na t.i. vseslovenskih vstajah v Ljubljani je bil glavna tarcha besnih izpadov mnozhice in njenih agitatorjev, zhe pred tem so centralistichno vodeni sindikati sklicevali shtrajke, naperjene proti njemu, zmerjali in pljuvali so ga plachani in ljubiteljski komentatorji na spletnih forumih ... Intenzivne medijske akcije proti njemu so potekale tudi na mednarodni ravni, she posebej je izstopal tozadevni angazhma finske radiotelevizije v orozharski aferi

Patria, ki so jo nachrtovalci njegovega medijskega lincha spretno stopnjevali s premisljenimi intervali v chasu vsakršnih volitev. Slikali so ga kot skrajno pohlepnege, goljufivege, nasilnega, kradljivege, lazhnjivege itd. chloveka, ki je odgovoren in kriv za vse slabosti slovenske drzhave in celo za nasilje v svoji lastni družini. To medijsko oblikovanje virtualne resnice oziroma lazhi je bilo tako vztrajno in redno, da mu je na koncu verjel zhe vsak nerazmishljujoch drzhavljan, ti pa so v vechini. In tako je ta vechina z velikim zadoshchenjem dozhivela obsodbo, na podlagi katere so ga konchno, po dveh desetletjih neprestanega medijskega pljuvanja, zaprli. Edina tezhava, s katero so se izvajalci Janshevega lincha srechevali ves chas in je niso uspeli reshiti, pa je ta, da priblizhno tretjina Slovencev vendarle razmishlja s svojo glavo. Zato se je ta medijski lynch sicer za njegove nachrtovalce v kratkem roku konchal uspeshno, saj so Jansho uspeli strpati v jecho in bistveno zmanjšati shtevilo opozicijskih poslancev v parlamentu, sebi in svojim pa zagotoviti ustavno vechino, vendar zgodba na daljsi rok she ni konchana, kajti njegovi pristashi prav iz tega lincha chrpajo novo energijo za kar nekaj nujnih sprememb v drzhavi; med njimi je prva na vrsti politichna lustracija starih politichnih sil, ki bo najverjetneje izhajala iz skoraj neiozigibne reforme slovenskega pravosodja.

Naj poskusim najprej poiskati skupne imenovalce medijskih linchev, opisanih v zgornjih primerih:

- a) pri vseh so mediji izvrševali oziroma izvršujejo voljo določenih političnih sil, da se posamezno osebo odstrani iz določenega spektra političnega zhivljenja;
- b) te sile so v vseh navedenih primerih iste, kar ne izhaja samo iz prepoznavnih metod njihovega delovanja, temvech predvsem iz enoznachnih posledic; iz slednjih je jasno razvidna osnovna motivacija teh političnih sil, da ne bi zaradi določene osebe izgubile pridobljene politichne prednosti, ali pa da bi jo izgubile chim manj. V vseh opisanih primerih sta prisotna interes po ohranitvi nespremenjenega razmerja mochi med politichno levico in desnico, ki je v Sloveniji izrazito v prid levici, ter interes po ohranitvi vodilnega polozhaja njenega t.i. avantgardnega politichnega vodstva, ki vztraja v ozadju slovenskega politichnega dogajanja she iz chasov prejšnjega rezhima; projekti linchanja se izvajajo tako usklajeno, kot je pri nas možno edinole s pomochnjo izvedbeno in ideoloshko povezane, neformalne organizacijske infrastrukture, utechene v praksi prejšnjega rezhima, ki jo je sposobna obvladovati in uporabljati ena sama politichna sila – tista, ki jo je obvladovala zhe tedaj, bodisi sama, bodisi preko svojih preverjenih naslednikov;
- c) v vseh primerih so medijske vsebine za lynch izbrane v povezavi z realnimi dogodki, vzetimi iz shirshlega konteksta in maksimalno potenciranimi predvsem s stalnim, postopno stopnjevanim ponavljanjem istih trditev z minimalnimi variacijami, tako da so primarno naravnane na podzavestno percepcijo obchinstva;
- d) po vsakem uspeshno izvedenem medijskem linchu so njegovi nosilni izvajalci tako ali drugache nagrajani.

Enako pomembne, a na nek način še bolj pomenljive pa so razlike med pristopanjem glavnih akterjev k posameznemu linchu:

a) pred zacetkom javnega linchanja v prvih treh primerih, ko gre za problematichne ljudi iz leve politichne opcije, mediji storijo vse, da bi sporna dejanja potencialne zhrteve opravichili in ji dali drugo možnost, pozornost javnosti pa preusmerili drugam; s tem dobi potencialna zhrtev prilozhnost, da se poboljša; shele che se she naprej upira vodilni politichni volji, ali pa che to narekujejo nepredvidene okolishchine, se mediji zachnejo postopoma obrachati proti njej;

b) v prvih treh primerih, ko gre za zhe sprozheno odstranjevanje posameznikov iz prvih vrst lastne politichne opcije, so prijemi mehkejsi, zhrtvi lincha se pushcha chim vech osebnega dostojanstva za mirno zhivljenje v kaki drugi sferi zhivljenja; ne posega se v njeno osebno svobodo, po možnosti se je ne sramoti in se ji dopushcha chastni umik;

c) v prvih treh primerih se dejanska oblast izogiba skrajnim spremljevalnim ukrepom, angazhira chim manj institucij, primernih za sodelovanje pri politichni represiji nad posameznikom, tiste pa, ki so vendarle angazhirane, morajo uporabljati chim mehkejshe ukrepe in jih stopnjevati pod skrbnim politichnim nadzorom;

d) zhrtev medijskega lincha je obichajno po konchanem postopku delezhna ustreznega nadomestila za pretrpljeno škodo, bodisi z zagotovitvijo ustreznega položaja v politichnem ozadju ali kako drugache; nemalokrat se lahko – le da ne vech v prvih vrstah – she naprej udelezhuje politichnega zhivljenja;

e) v zadnjih dveh primerih, ko gre za zhrteve iz politichne opozicije, mediji seveda ne poznajo milosti; tudi njihova podpora s strani družbenih organizacij je bistveno močnejša in dosti bolj bezobzirna; spremljevalno dogajanje, ki nudi osnovo za resnichnostni medijski spektakel, je organizirano v najradikalnejših oblikah; zhrtev se lahko javno sramoti, v zvezi z njo se lahko objavljajo tudi neresnice. Po konchanem linchu se zhrtev lahko aretira in zapre, o tem pa se poroča kot o velichastni zmagi dobrega nad zlim. Karshne koli dvome, zlasti javno izrazhene, se sproti demantira, omalovazhuje ali pa preprosto zamolchi.

IV. ZAKLJUCHEK

Fenomen lincha v slovenskih medijih je samo krona njihove sicershnje politichno organizirane dejavnosti, ki potrjuje spoznanje, da Slovenija na tem področju še zdaleh ni demokraticna drzhava. Kljub zapisanim ustavnim dolochbam in moderni zakonodaji, ki so skladne z evropskim pravnim redom, se v praksi izvaja chisto nekaj drugega, nekaj, kar je znachilno za totalitarne sisteme iz preteklosti, ki je sicer formalno konchana, dejansko pa neovirano poteka naprej. Gre za nizkotno manipulacijo ljudstva s strani politichnih sil, ki niso nikoli sestopile z oblasti.

Evropa pa vse to samo nemo opazuje; očitno bomo morali ta problem reshiti sami.

Rajko Shushtarshich

BOZHJE OKO

»Oko, ki vse vidi – Ciganske karte in vedeževanje«

*Posvečeno mojemu profesorju
dr. Jozhetu Goricharju*

Nekoliko pozno sem se lotil tega prispevka, shele zdaj, ko je moj spomin zhe dobro nachet. Moj model je po spominu, kot tak je nezanesljiv, za resno znanstveno shtudijo bi moral poiskati Goricharjev referat. Vendar pri meni ta model ni osrednjega pomena. Predvsem sem hotel ilustrirati sistemski ukrep (ukrep bozhjega ochesa). Ta chlanek je neke vrste uvod v moj naslednji prispevek *Linch prek medijev*.

Naj povem she to: preganja me zhe veliko let, pravzaprav zhe kar nekaj desetletij kot moj dolg sposhtovanemu profesorju. Vzemite ga torej z veliko rezervo glede točnosti navedb, a bistvo bi moralo biti tako, kot je tu opisano.

Bilo je to na nekem znanstvenem simpoziju o »krizi jugoslovanske samoupravne družbe« nekako sredi osemdesetih let. V svojem zhivljenju pa sem se udeležil le dveh. Profesor Jozhe Gorichar, ki je bil takrat she nestor slovenske sociologije, je imel odmeven referat. Seveda je bil sprejet z velikim odobravanjem, da ne rechem navdushenjem. Vsaj name, ki sicer nisem dal kaj dosti na takratne sistemske razlagalce sistema, je naredil izreden vtis. Tako velik, da se njegovega bistva spomnim she danes. Zdaj pa k zadevi, in na koncu she k bistvu referata.

Model je bil (abstraktna shema) predstavitev družbene ureditve in seveda hkrati osvetlitev njenih ključnih tezhav – problemov. Grafichno ga je Gorichar ponazoril z enakostraničnim trikotnikom:

- zgoraj: drzhava
- desno spodaj: trzhishche
- levo spodaj: samoupravljanje

Sledil je slikovit opis, tu ga bom podal le shematsko:

- najprej, kolizije interesov med drzhavo – institucijo mochi in trzhishchem (približno take, kot jih zaznamo she danes z drzhavnim upravljanjem družbene lastnine);
- nato, antagonizem med trzhishchem in samoupravljanjem – kot temeljno ideologijo sistema (poseben problem so predstavljali t.im. tehnoliberali¹⁾);
- ter: tezhave med »družbenim dogovorom« (t.j. drzhavnim izvajanjem oblasti z neke vrse dekreti) in uveljavljanjem samo-upravnih socialistichnih odnosov²⁾.

Do tu je bilo vse v redu, bi rekli: nich posebnega, dopustno kritichen in *svojskei* pogled na nasho socialistichno samoupravno stvarnost in njene gospodarske probleme. A po svojskosti podajanja teme je vidno odstopal od vseh drugih referentov.

Nato je sledila she bistvena teza – previdno, sprva kot vprashanje: Kako lahko to funkcionira? Kako da zadeva (opisana in naslikana v modelu) ne razpade, da je ne razzhene. No, za to poskrbi (je poskrbela) *Zveza komunistov – partija!*

(Na kocu podajanja svojega referata, v prerachunanem dramaturshkem trenutku, je narisal sredi trikotnika she partijo kot: *bozhje oko*.)

DRZAVA

SAMOUPRAVLJANJE

TRZHISHCHE

Potem se je zgodilo: pripovedoval nam je – kakim trem nadobudnezhem v K. sobi na Inshtitutu za sociologijo in filozofijo pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani, takrat zhe na Cankarjevi 1 (danes je to dvorana Slovenskega svetovnega kongresa). ISFU (kasneje ISU) je bila takrat prislushkovana institucija. Vsaj tako je pisalo v *Delu* – glasilu Socialistichne zveze delovnega ljudstva, bila je namrech nashteta med kakimi shtirimi prislushkovanimi istitucijami (ostale tri so bile dosti bolj pomembne za sistem). Vendar to njega ni vech motilo, zanj prisluh ni bil vech pomemben.

Od nestorja slovenske sociologije je Jozhe Gorichar chez noch postal ne-oseba. Telefoni so prenehali zvoniti, nihche ga ni vech poklical, nekdanji kolegi, znanci, prijatelji so se ga izogibali. ... Da ne nadaljujem z opisom tega systemskega ukrepa osamitve, izolacije, izlochitve, raje povem nekaj o chloveshki plati zadeve. Bil je vidno prizadet. Sochustvoval sem z njim, moje sposhtovanje do njega je enormno naraslo. Danes se mi zdi, da tako mochno, zato, ker me to chustvo prezhame she vsakich, ko se spomnim te njegove pripovedi.

Gotovo ste zhe pomislili, kakshen pa bi bil videti danashnji model – model nashe *post-totalitarne druzhbe*^{3?}

To boste morali razmisliti sami, sam sem zhe kar lep chas zunaj systemskih analiz. Lahko prispevam samo nekaj hipotetichnih opomb:

– drzhava je zamenjala nadsistem: za hip suverena RS, je zdaj v okviru EU:

– trzhishche (pogosteje nastopa v shiršem sklopu – kot gospodarstvo (t.j. ekonomski ali kapitalski subsistem);

– ideologija *samoupravljanja* je povsem izpuhtela, zamenjala jo je ideologija *neoliberalizma* oziroma neke njene izpeljanke – prehodna modalnost po slovenski predstavi. A zgolj zachasno, kajti post-post jo bo zamenjala ideologija sistema, ta pa je zdaj EU, RS pa je zgolj majhen podsistem(CHEK) ⁴ v njej.

Oko, ki vse vidish ⁵, reci, povej mi: Kdo nas zdaj nadzira? Kdo vodi igre sistema? Kdo je zamenjal *partijo*?

Odgovorite si sami, ali pa poglejte v Ciganske karte.

Moje skromno mnenje: naj igro vodi Edi ali Dedi, kakih bistvenih premen v tej igri (v igrah sistema) ni videti – Ciganska posla v vsakem primeru.

Moje opombe:

¹ Partija je budno pazila na razredne sovrazhnike, a to je bilo bolj za zastrashevanje širokih ljudskih množic, kot pa da bi ti sovrazhniki predstavljali kako resno nevarnost v igrah sistema. Vechji glavobol so partiji povzročali t.im. tehnoliberali, bili so jechmenchek v bozhjem ochesu.

² Ko nikakor ni bilo mogoche sprejeti – kar je bilo pravilo, ne izjema – samoupravnega sporazuma v neki pomembni druzhbeni sferi – dejavnosti, je »drzhava« sprejela druzhbeni dogovor, ki je bil v resnici drzhavni diktat oziroma dekret.

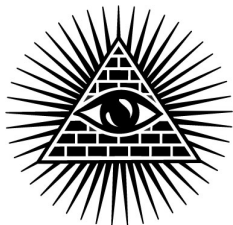
³ Po totalitarnem rezhimu je namrech mozhen samo en sistem, ta je: posttotalitarni sistem.

⁴ Slovenija je imela v Jugoslaviji ključno vlogo pri kreiranju samoupravne ideologije – samoupravne stvarnosti!

⁵ Oko, ki vse vidi – Ciganske karte in vedezhevanje, <http://ciganskekarte.net/2010/06/05/oko-ki-vse-vidi/>

^{5a} Za bodoche svojske analitike sistema, morda she dve razlichici ochesa:

Rajko Shushtarshich

NEZNOSNA LAHKOST LINCHA

(Linč Janeza Janshe preko slovenskih medijev)

Ko gledam nashi TV Slovenija in Pop TV ter poslušam Radio Slovenija, skrbno pazim, da jim ne nasedem, da me ne zacharajo. Še najbolj me zanimajo informativni programi – čeprav bi jih jaz raje poimenoval: »dezinformativni programi«. Bolj ko jih gledam in poslušam (posebej izbrane nastopajoče komentatorje in tv ter radijske voditelje oddaj) v predvolilnih kampanjah, bolj me ti silijo, da bi se vseeno uvrstil med desniharje, čeprav sem se vedno ogibal političnih opredelitev in udeležbe na volitvah in referendumih tudi.

Tiskani mediji kaj dosti ne zaostajajo, po svoji sistemski agitaciji in propagandi se posebej odlikujejo: tednik *Mladina*, *Dnevnik* in seveda *Delo*. Ne bi mogel reči, da so nepristranski, kaj shele, da so neodvisni mediji.

Aktualni vrh teh kampanj zdaj je montiran politični proces v post-totalitarnem sistemu, ta namreč po svoji perfidnosti in brezobzirnosti presega montirani proces zoper J.J., ki ga poznamo iz chasov totalitarnega jugoslovanskega sistema. Prisiljen sem bil torej pogledati, kaj sem pisal o linču prek medijev.

Skoraj malo zachuden (kajti moj spomin je s chasom zbledel) sem ugotovil, da je moje takratno pisanje o linču prek medijev in takrat aktualnem političnem sodnem procesu aktualno tudi danes. Zanimalo me je tudi, kdaj sem zaznal zachetek obnove tega pregona? Zachelo se je z afero Depala vas – minister Janez Jansha v likvidaciji s položaja obrambnega ministra. Prav lahko bi jo poimenovali: afera s Smolnikarjem (afera dvojnega agenta). Še bolj očitno pa se je ta igra sistema napovedala, ko so se pojavili prvi znanilci aktualnih dogodkov po elektronski poshti – s kratkim apelom: »Samo Jansha ne!« Ta je kmalu za tem postal ciljni slogan vodilnih slovenskih medijev v boju za ohranitev oblasti tistih, ki so jo dejansko posedovali, a se jim je zazdelo, da jim ta zdaj utegne spolzeti iz rok. Pa ni bilo nobene realne možnosti, da bi se kaj takega tudi v resnici zgodilo. Kontinuiteta oblasti v post-totalitarnem sistemu realno ni bila vprashljiva.

Zdaj pa so ključni, posebej zavzeti in posebej ugledni drzhavljeni RS z linčem Janeza Janshe preseгли vsako mero dostojnosti. Posvetili so ji zhe tri, shtiri seje slovenskega parlamenta, mobilizirali vrsto slovenskih najuglednejših pravnikov, vsi se sklicujejo na pravnomočno ob-sodbo Janeza Janshe. Slovensko sodstvo, ki sicer ne uzhiva velikega zaupanja v slovenski javnosti, je s to nespodobno sodbo – v montiranim političnem procesu – chez noch postalo popularno in nezmotljivo

ter sposhtovano. Slovenska javnost mu zdaj zaupa? Skratka, da ne nadaljujem z opisom agonije sistema, sistem je tako rekoch v obsednem stanju.

»Vsi zhele sodelovati, vsi udarjajo ... Pomemben razlog hitri rasti mnozhice je nenevarnost podviga. Ta je nenevaren, ker je premoeh mnozhice ogromna. Zhrtev ji ne more nichesar. Ona bezhi ali je zvezana ...« (V nashem primeru gre za politichni umor, zhrtev pa je v zaporu).

Kaj she pravi o tem Elias Canetti? (glej v dodatku).

Ne morem, da ne bi omenil, kako me je presenetila vloga Matjazha Hanzhka v tem linchu. Davno nekoch – preden je prestopil na stan sistema – sprejel ugledno vlogo Varuha chlovekovih pravic in zdaj she vlogo slovenskega parlamentarca – je bil sodelavec neodvisne *Revije SRP*, njegova Zalozhba *LUMI* d.o.o., Ljubljana je bila do oktobra 1998 izdajatelj revije, leta 1992 je izdal tudi mojo knjigo *Traktat o svobodi*, v kateri je napisano vse to, kar je tu v spodnjem dodatku in she dosti drugega o obchih vrednotah in vrednotah sistema.

Iz zgodovine lincha vemo, da je to prastari dosezhke chloveshke civilizacije – mehanizem obrachuna z zhrtvijo. Nikoli ni bil spontan, mnozhica je bila vedno nahujskana. Dandanes se je zelo posodobil, predvsem po zaslugi tehnoloshkega razvoja medijev in razvoja mehanizmov za obvladovanje sistema. Njegovo bistvo pa je ostalo isto. Edini uchinkoviti protiukrep po pisnih virih je prav tako star zhe skoraj 2000 let.

Novo Slovenijo – Stranko krshchanskih demokratov, bi morda veljalo spomniti nanj:

»Tisti, ki je brez greha, naj prvi vrzhe kamen nanjo.«

(V nashem primeru: *na Janeza Jansho*).

Poglejmo zdaj v nekatere moje zapise, predvsem tiste, ki govore o linchu prek medijev. Mochno se mi zdi, da so danes she bolj aktualni, kot so bili junija leta 1985 in leta 1988.

(Tu bodo nekoliko povzeti oziroma skrajshani, v celoti pa si jih lahko ogledate na internetu na navedenih povezavah.)

Dodatek:

IZ VREDNOTNIH ORIENTACIJ POLITICHNE PROPAGANDE

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-1/3-2dod.htm>

UVOD (povzetek)

Da sem napisal chlanek *Aktualni dogodki v luchi vrednot*: Odboru za obrambo chlovekovih pravic – vrednot

me je vzpodbudil Franci Zagorichnik, lahko bi rekel, da mi ga je naročil in takoj objavil, tako da sem imel v eni shtevilki revije dva prispevka (tega in Zgodbo o Pilatu). Najbrz ni treba rechi, da ni z nichemer pogojeval vsebine chlanka. Zanimalo ga je samo to, kako jaz vidim aktualne dogodke v luchi vrednot. Aktualni dogodki pa so takrat bili »proces proti trojici«: I.B., J.J., D.T., kmalu se jim je pridružil she chetrti F.Z., za kratek chas pa she peti T.B..

No, potem sta ostala aktualna le she dva J.J. in I.B., ki je bil sprva neshteta siva eminenca »chetvorice«, formalno nikoli vobtozhen (inkriminiran), dejansko pa je bil vodja Odbora za obrambo »chetvorice«. Kot recheno te numeracije oseb mi gredo res na zhivce.

Che danes ponovno premislim ta chlanek, me v njem marsikaj moti, dasi je treba rechi, da razvoja dogodkov, kot jih vidim danes, takrat nikakor nisem mogel predvidevati. Moti me predvsem naslednje: Solidarnost s preganjanimi sovrazhniki sistema je moja etichna nuja, ni pa vech, che je ta solidarnost institucionalizirana, che jo organizira neka podobna moch, kot je tista, ki ustvarja zhrtve. Moj problem je toliko vechji, ker v chlanku med drugim pishe tudi tole:

»V krizi vrednot sistema, ki jo povzrocha predominacija mochi, politizacija aparata drzhave, izstopata po mochi dva sklopa institucij, v katerih se politichna moch do skrajnosti aktualizira. Ni tezhko uganiti, da sta to dva »kristala mase«, kot bi ju imenoval Elias Canetti: policija in vojska.« ...

»Pa ko bi bilo samo to: militarizacija sistema kot nujno zlo za zashchito sistema bi chlovek she nekako dihal. Vojashnice so vidne, uniforme so vidne, chini so jasno hierarhizirani, vojna in puch sta izjemni in kratki stanji sistema. A tu je she trajno prisotna nevidna moch, ki si je nadela obleko tajnosti in ovadbe. Nevidna, a najmochnejsha institucija sistema je predimenzionirana, premochna. Recite mi, katera institucija v drzhavi je najmochnejsha, in povem vam, kako se imenuje sistem. Che je to policija, potem je nash sistem policijska drzhava. ... Tajnost je zavratna vrednota, nevidna ima nesluteno moch, lahko je vladati s tajnostjo, s strahom pred ovadbo, a ker je zavratna, razkrajaja vse druge vrednote; najprej javnost in z njo demokracijo, najbolj pogubna pa je vrednoti svobode.«

(Glej v dokumentu: *Aktualni dogodki v luchi vrednot*)

(Tako sem napisal v Ljubljani, 10. junija 1988. Danes bi rekel, da je bil to hiter odziv, celo prehiter.)

Tezko je povedati, kaj je v teh mislih danes moteče, ker tudi sama podoba nove mochi ni tista, ki je moteča po sebi, postala je to naknadno. Ali je bilo to mogoče predvidevati. Najbrž je bilo. Chlanek je bil naperjen zoper vrednoto moch, ne le neko konkretno, ampak institucionalno militantno moch nasploh. Naslednja aktualizirana vrednota (nosilna in razkrinkujoča vrednota v članku), ki nam je takrat vladala, nas obvladovala, jemala svobodo, je bila vojna tajna. Problem etičnega premisleka se aktualizira takrat, ko konkretni preganjanec J.J. postne vojni minister v novem sistemu, njegov prijatelj in strateg obrambe »chetvorice« I.B. pa postane policijski minister. In ta novi vojni minister predlaga šestkrat vech sredstev za vojsko (vodenje vojne, morijo) kot jo daje novi sistem za kulturo (ohranjanje narodove identitete (za ustvarjalnost, za zhivost zhivljenja). No, nich hudega boste rekli, tudi to mora nekdo biti. Zhe res, ni pa lepo, che so to nekdanji preganjanci, ker, mnozhice niso solidarne z mochnimi in mogochnimi, pach pa z zhrtvami, ker se le z zhrtvami identificirajo (poenotijo, postanejo eno v duhu). Kako naj se sedaj poenotijo z njimi. To je le malo prevech groteskno prichakovanje. Nekaj chasa lahko traja tudi, ta nova institucionalna identifikacija tudi z uniformiranimi institucionalnimi branilci svobode, a vrnila se bo kot bumerang.* (Ker je bilo to pisano pred vojno agresijo Jugoslavije na nasho novo drzhavo, je treba ta stavek popraviti. »Dolgo chasa bo trajala ta nova institucionalna identifikacija z uniformiranimi institucionalnimi branilci svobode, njiju slava bo kot slava slovenskega generala Meistra, in vechja, a nam se bo vrnila kot bumerang.« Nekaj chudnega, meni nerazumljivega se kasneje dogaja s temi mojimi konkretnimi zhrtvami sistema, za katere se posebej zavzamem in jim izrazim solidarnost. Skorajda se razporede v dva ekstrema. Za ene velja, da ko se povzpno na institucionalni hierarhiji, kar samo po sebi ni presenetljivo, ker tako deluje mehanizem socialnih preobratov, pa me vseeno preseneti radikalnost preobrazbe zhrtv v tiste, ki bodo poslej morda sami morali zhrtvovati. Tako me je zhe nekaj let po moji solidarnostni podpori Vojislavu Sheshlju (ob beograjskem procesu »shestorici« v prvem delu raziskave) presenetil njegov nenadni vzpon na mesto chetnishkega vojvode. Primerjava za nas ni vzdrzhna, (*danes she posebej ne). Pa tudi Srbom ni, vendar, razlog je pri obeh narodih nasproten. Za nas Slovence sta J.J. in I.B. vechna narodna junaka, mitoloshke osebnosti, za Srbe pa V.Sh..

Vendar je tu she ena bistvena razlika, ta ne izhaja iz znachaja individua, ampak iz narave sistema in narodovega znachaja. Tako Sheshlja neizogibno dolocha drzhavotvorni »kompleks« velikosrbske drzhave, ki se lahko realizira samo tako, da podredi ostale in preostale balkanske nedrzhave (republike nekdanje Srboslavije). In tako, da skusha narod Srbov podjarmiti – zasuzhnjiti narode, ki jim ne prizna identitete, svobode. In tako Jansho in Bavcharja (nasprotno od Sheshlja) dolocha osamosvojitveni »instinkt« slovenske drzhave in samoobranbni boj za narodovo svobodo. Prednost je tako velika, da je ne odtehta niti mitoloshko junashtvo srbskih domoljubov (lahko rechemo tudi zloglasnih Chetnikov, Komitov, kot jih opisuje njihov rojak Dimitrije Tucovich) niti shtevilchna moch Srbov, v »drugi

jugoslaviji«, niti njihova premoč v poveljniskem – oficirskem kadru v »JNA«. Izid boja je predvidljiv in z njim saldo mojih junakov. Vendar predvidljivost sega le do neke mere, do mere, ki jo uokvirja vrednotni sistem institucij. Res je ta prediktibilnost ravnanja določena iz institucionalne vloge velika, rekel bi presenetljivo velika. A tu je še preostanek, ki je nedoločljiv, nepredvidljiv. Vedno je prisoten, prichujoch, che ga ne uposhtevamo smo slepi in topi zanj, a on nas bo presenetil. Recimo tako temu preostanku, da je to individualnost chloveka in individualnost naroda, njuno bistvo po sebi, iz sebe zanj.

Za druge pa velja nasprotno, da rehabilitacija zanje nikakor ni mogoča, niti v novem sistemu ne, vsaj dokler so še zhivi ne. Tudi novi sistem jih ne more prebaviti, uporabiti, in zato tudi ne rehabilitirati. Ostanajo disidenti, zamolchani in zavrzheni individui za vse chase. Niso popularni v narodu svojem, prej so neznani, anonimni. Tudi na nasprotni strani se lahko znajdejo, lahko bi bili celo narodovi izdajalci. A tu je še ena igra, recimo ji igra usode z ljudmi. Ne sprejme jih sistem, ne sprejme jih narod, do njega ne morejo.

Tudi razlog, zakaj so institucionalno neuporabni, je znan. Ostali so dosledni svoji osebni vrednotni orientaciji. Noben sistem tega ne more dopustiti in odpustiti, posebej konvertiti v njem ne.

Nekaj solidarnosti sem takim trdovratnim primerom izrazil zhe kar v naslednjem članku: (Igre sistema, revija: Likovne besede, sht. 8-9, 1988, Ljubljana, p 94).

Igre sistema,

O sistemu v luchi systemske teorije in malo drugache,

Spoved sistemu

(Dve vrsti iger: igre z chlovekom, njegovo individualnostjo, igre z narodi njihovo svobodo – subjektiviteto – O sistemu v luchi systemske teorije in malo drugache – Spoved sistemu)

Iz člankov bo tudi to pot povzel samo del vsebine in sicer tisti, ki se po mojem, nanasha na bistvo procesov sistema).

»Chas bo pokazal svoje bistvo, da pa zgolj ne chakamo, si lahko pomagamo s spominom. Sistem nam pomaga, spomni nas na zhrtve v Dachauskih procesih. Shtirideset let so mrtvi in zhivi chakali na rehabilitacijo. Doslej pa so bili znova in znova osumljeni, sumicheni, zaznamovani, trpincheni. Vsak predhodni poskus rehabilitacije se je izjalovil. Bodimo pozorni na besedo rehabilitacija, ki naj pomeni: vrniti obsojencem ugled, dobro ime, njih chast. Mislim, da jim je bilo treba vrniti njihovo individualnost, treba je bilo nedvoumno izrechi njihovo resnico. Rehabilitirati pa je bilo treba sistem: rezhiserje krizhanja, neavtonomno sodstvo, tajno policijo, politichno avantgardo, skratka celotni sistem, ker je bil sistem integralen, totalitaren. Oprati je treba krivde nas, ki mirno zremo zmote sistema, ki niso zmote, ker so namerne resnice sistema. Naj ponovim justifikacija

je naklepni umor sistema. In če nimamo dovolj vednosti o tem procesu, jih imamo o kakem drugem, za sistem so sistematični. Mi pa tega nočemo videti. Tolazhimo se, da gre za neko sluhajno zmoto, sodno zmoto, justifikacije so redke in končno je tu rehabilitacija in sedaj si lahko oddahnemo. Kako naj se sistem rehabilitira z enim samim, resda v nebo shtrelechim procesom, ko pa je teh justifikacij toliko, da se chloveku stemni svetla prihodnost sistema. Chlovek naj se tolazhi; velike krivice so dejstva preteklosti, zadeva zgodovine in najbolje je, da na njih pozabimo, tega ni vech. Samoprevara in laz je tolazhba pozabe. Prosesi so in bodo, dokler bo sistem zoper chloveka, dokler bo razkol med sistemom in chlovekom, med njim in njegovo vlogo v sistemu tako hudicnevo pomemben, odlochilen.«

»Sistem se prilagaja po formi represije, a bistva ne menja.«

»Ko bi ne bilo tega dvoma v zakonitost in ustavnost sistema! Vendar ta dvom je tu prezhema nas! V zakonih se dushimo, ustavnih sprememb se sramujemo! Prevech zakonov zanesljivo kazhe na nezakonitost, prepogosto popravljanje ustave pa na neustavnost, drznejše recheno, na nelegitimnost sistema. Zastrashevalni »procesi so le vrh ledene gore«, ki se vidi, ostalo se ne vidi in ne ve, ker tako hochemo. Vchasih pa mi le ni jasno, kako naj shajam s svojo vednostjo, recimo, vsaj she o treh procesih sistema? Poznam proces Zorana Lenarta, Stojana Sotoshka, Ota Vilchnika in tudi njih poznam. In ni mi jasno, kako s to vednostjo shajamo njihovi prijatelji, znanci, nekdanji stanovski kolegi: novinarji, pravniki, profesorji? Morda pa jih sploh vech nimajo, tistih nekdanjih prijateljev, znancev kolegov? Pochasi, a zanesljivo deluje sistemska izolacija s procesom zaznamovanih, rechem ji civilna smrt. Vsak od njih ima svojo zgodbo, vsaka je po svoje zanimiva, srhljiva. Otova traja zhe sedemnajst let (sedaj zhe 20 let) in se she kar dogaja in ni ji videti konca in tudi drugim zgodbam ne. Zakaj je ne povedo, vsak svoje zgodbe o svojem procesu? Saj jih, a mi jih nočemo slishati. In na vsako njihovo izpoved se bo zanesljivo usulo sumichenje, nadaljnje obtozhevanje in zhalitve in zasramovanje. Tak je zhelezni scenarij procesa. V najboljsem primeru se kdaj obeta ali dogaja uradna obnova procesa, za katero pa itak vedo, da spada v igro sistema. Oni resnichni proces, mislim neuradni, pa itak traja, ves chas je tu. Tak je scenarij sistema. Jozef K. bi vas vprashal: ali zhe imate svoj proces?«

»Jaz pa bom raje vprashal: ali ima sistem dovolj analitikov, takih, ki jim zaupa, da bi raziskali to pod-povrshino ledene gore? Kateri odbor, katera komisija bi lahko pregledala kupe sumljivih sodnih spisov, za katere se na sodnji nekako neuradno ve, da so politichni? Uradno to seveda niso. Katera komisija bi lahko pregledala grmadenje chudnih spisov na sodishchih zdruzenega dela? Katera komisija bi lahko pregledala kupe nerazumljivih odlochitev disciplinskih komisij v organizacijah zdruzenega dela? Ti kupi kopne hitreje kot vrh ledene gore, ne pridejo vsi na na vrh gore.

Razdruževalci združenega dela pa pridno polnijo rezervno armado brezposelnih v sistemu. Chlovek dobi vtis, da sistem te rehabilitacijske zadeve reshuje bolj eksemplarichno, zaradi videza, da ohrani svoje nalichje.«

Chlankov: *O sistemu v luchi sistemske teorije in malo drugache*, in svoje: *Spoved sistemu* pa ne bom povzemal. Glej dokumente: *Igre sistema*, *O sistemu v luchi sistemske teorije in malo drugache*, *Spoved sistemu* : <http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-1/3-2dod.htm#igre>

Iz zgodovine lincha:

Nahujskana mnozhica,

Zakon mnozhice ali o pravichni sodbi,

Sodba drhali ali izrek sodbe na Gabati

Zelo stara je tehnologija procesa, tako stara kot chloveshtvo samo in le malo se spreminja njeno bistvo, le izrazi so nekoliko drugachni. Razlichno je le nashe videnje. Enkrat jih zremo bolj socioloshko, z vidika sistema, drugich bolj prizadeto, chloveshko, z vidika individuuma. Vendar nobeno teh bistev nas ne zadovolji. Ker tu je she eno bistvo, globlje od osebnega in socioloshkega bistva vseh procesov, to sem hotel pokazati v teh treh chlankih. Njih bistvo je eno, tezhko umljivo chlovekovemu dojemanju, je izvenchasno, je transcendentno! Chlovekov um ga na trenutke zasluti, potem pa ga zopet pozabi in se pomiri z onim drugim, bolj vsakdanjim videvanjem in razumevanjem drame chloveka in sistema ali chloveka in institucije. Znanosti pa je nedostopno, che ga hoche po vsej sili analizirati in pojasnjovati, nujno zapade v redukcionizem.

Nepomirljivost chlovekove bivanjske usode na eni in njegove institucionalne vloge na drugi strani osane zagonetna, za vse chase ista. Tej vecni skrivnosti skusam v *Zgodbi o Pilatu* priti chim blizhe, deshifrirati njeno ezoterichno raven. To seveda po nichemer ni znanstveni tekst, eksplikacija je literarna.

DOKUMENTI:

Aktualni dogodki v luchi vrednot**Igre sistema****Iz zgodovine lincha**

AKTUALNI DOGODKI V LUCHI VREDNOT

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-1/3-2dod.htm#aktualni>

Odboru za obrambo chlovekovih pravic (vrednot)

*Vrednota tajnost nam vlada,
vojna tajna nam jemlje svobodo,
zopet in zopet, ta zhrtveni obred krizhanja, linchanja, pljuvanja
chloveka, treh ljudi, treh individualnosti.
Ivana, Borshtnerja, Janeza Jansbe, Davida Tasicha;
vse to zaradi Nas,
da bi nas zagrnil oblak strahu,
da bi obromil nasbo zavest,
da bi nam onesnazhil psibo,
vemo, da smo pravi krivci MI,
to je vse zaradi Nas,
Mistva nashega.*

Che so aretacije Ivana Borshtnerja, Janeza Janshe, Davida Tasicha zakonite, che so v skladu z veljavno zakonodajo, ustavo, mednarodnimi pakti, nasho pravno prakso(?), vse to je nedvomno pomembno.

Kaj pa to pomeni v nashi skupinski zavesti, ki tako zakonodajo in njeno uporabo utemeljuje in orientira, je vredno kratkega razmisleka, che so vrednote morda le najgloblje dolochilnice nashega ravnanja in utemeljevanja le tega.

S temi dogodki se sistem legitimira. Prishel je v svojo najnizhjo fazo vrednotnega utemeljevanja sebe (sistema). Nizhe ne more. Lahko se samo izzhivlja in izzhivi na tej stopnji degresije vrednotne strukture. Lahko smo prichakovali tak »razvoj« vrednotnega sistema, z vidika sistema je logichen, nujen, neizbezhen. Od tu naprej je shele možno prevrednotenje vrednot sistema, od tu naprej je mogocha katarza; prej bi bila nemogocha ali vsaj nepreprichljiva.

Che na kratko orisem znachilnost vrednotne strukture sistema, bo to strahotna poenostavitev, vendar jo bom tvegaj. Zgodovinsko, odkar pomni chlovek, so dominirali trije nachini vrednotnega utemeljevanja sistema: religijski, politichni, ekonomski. Tri propoagande so parale nasho zavest, dominirale v zavesti systemskega chloveka. Lahko bi tudi rekli nekoliko ilustrativneje, trije nachini

vrednotne utemeljitve sistema so onesnazhevali nasho zavest in ji dajali osnovni družbeni smisel bivanja, to je ves tisti del nas, ki ga zajema in obvladuje institucionalizacija tako družbenega kot individualnega bitja, nas.

Danes je za nash sistem znachilno preveliko prevladovanje (predominacija) ene same vrednote, ta vrednota je mochi, je vrednota, ki utemeljuje sicer vsak politichen podsistem; po njej, to je po mochi strukturira institucije sistema, vse do individualnih vlog konkretnih posameznikov. Vendar ta vrednota je v nashem sistemu tako predominantna, da je nasha zavest skrajno spolitizirana, politika dominira z njo v vseh sferah družbenih dejavnosti. Nedvomno posvecha najvechjo pozornost ekonomskemu podsistemu, s svojim vrednotnim utemeljevanjem ga dobesedno dushi, onemogochu mu avtonomno vrednotno utemeljitev in z njo normalno delovanje, kaj shele razvoj ali ekspanzijo ekonomike v sistemu. Ko je politika premochna, je sistem totalen ali totalitaren in to je tako, ker je vrednota mochi (politichne mochi) predominantna v nashi zavesti. Ta mochi obvladuje vse, ne le ekonomske odnose, marvech enako nashe sholstvo, znanost, kulturo, vse tja do zabave in intime. Ker ta mochi obvladuje vse, je integralna; znanstvena in kulturna ustvarjalnost sta v njeni senci, njena dekoracija, ker se ne moreta utemeljiti na svojih lastnih vrednotah, sta do skrajnosti spolitizirani, ohromljeni do te mere, da sta za sistem kot celoto nefunkcionalni, breme sistemu, kvehjemu njegova neproduktivna nujaa, a predvsem maneverski prostor politike, njene nemochnne mochi. Kriza sistema je v luchih vrednot razpad vrednotnega sistema, je razvrednotenje vrednot nepolitichnih dejavnosti (danes se zhe kar neverjetno slishi, da so kakshne dejavnosti sistema, kot na primer nashteti kultura in znanost, v svojem bistvu apolitichne).

Sistem kot celoto je prezhela politizacija, sistm je prezhet z obsesijo mochi, obsesijo obvladovanja systemskega chloveka. Ker pa chlovek ni zgolj systemski chlovek in ker systemski chlovek ni zgolj politichni chlovek, se sistem na taki vrednotni utemeljitvi zrushi sam vase, razpade. Legitimnost njegove vrednotne utemeljitve je vprashljiva, nepreprichljiva, politichna propaganda zgublja svojo preprichevalno mochi, nich vech nas ne prepricha, tako nepreprichljiva propaganda je smeshna, a tako nemochna mochi je nevarna. Arhaizira se, sezhe po svojih zadnjih sredstvih. Regulacija, obvladovanje in vrednotno utemeljevanje sistema je v agoniji, kratko recheno, sistem je vrednotno nelegitimen, vrednotno neutemeljen.

Lahko bi rekli, da je to izvajanje presplohno in nima nobene neposredne zveze z aktualnimi dogodki, vendar zveza je toliko bolj razvidna, kolikor temeljiteje osvetlimo strukturo celotnega vrednotnega sistema, znotraj njega pa strukturo vrednot politichnega podsistema, zatorej le na kratko:

V krizi vrednot sistema, ki jo povzrocha predominacija mochi, politizacija aparata drzhave, izstopata po mochi dva sklopa institucij, v katerih se politichna mochi do skrajnosti aktualizira. Ni tezhko uganiti, da sta to dva »kristala mase«, kot bi ju imenoval Elias Canetti: policija in vojska. To institucionalno dogajanje pa je zopet

samo posledica predhodnih sprememb v strukturi naše zavesti, v načinu vrednotne utemeljitve sistema, ali v regresiji vrednotnega utemeljevanja, ali arhaizaciji legitimitete sistema, poljubno rečeno, v stanju zavesti, ko moč nadene svojo najbolj grobo obleko sile, nasilja. Vrednota armade je moč v posebni obleki, je militantna moč, je najbolj groba sila, ki zmaguje ali pa je porazhena v najtežjih trenutkih sistema: v boju, v vojni, v revoluciji, v ekstremni krizi sistema. Sistem je v tem zrenju ogrozil sebe zhe, ko je generalal pogoje za aktualizacijo vrednot armade za celotno družbo, jih vsilil s silo, grozljivo orožja, prezirom svobode in konec koncev zhivljenja chloveka-individuuma. Generali vedno sanjajo o vojni, o puchih, o vojashkih udarih, prevratih, samo v izjemnih, izrednih razmerah pa lahko izkazhejo svojo moč, njen smisel, smisel svoje organiziranosti – institucionalizacije.

»V naši civilizaciji je pach tako, da moramo pobiti chim vech ljudi; mi vodimo vojne, da bi govorili o miru, vrednoto mir imamo za to, da jo deklariramo. Deklarirane vrednote pa ne veljajo chloveku, ki ga sposhtujemo, so samo za navidezhe. Za močne in mogochne je vojna nepogreshljiva ekspresija njihove mochi. Moč in vojna sta hierarhom vech kot vse drugo. Star propagandni trik je govoriti in propagirati lepoto vojne, njeno romantiko, romantiko vojashtva, njegovo poslanstvo v obrambi svobode, neodvisnosti. Z grozotami vojne, omejenostjo vojashtva, neobvladljivim nasiljem se pach ne da mobilizirati. vojske.«

»Neupravicheno je strashenje mnozhic in mas z vladavino kaosa in medsebojnim iznichenje, che bi armadi, temu kristalu mas, ne dopustili, da zasije, che bi dopustili svobodo v vrednotni opredelitvi posamezniku. Tega noben sistem iskreno in resnichno ni dopustil. Lahko rachunamo samo nase, na nash jaz in nashe Mi, obrnemo se tja, kamor močni sistemi ne morejo.«

»Razvoja sistema nikakor ni mogoche zadovoljivo planirati, tudi ko ga planiramo kot nepretrgano (cheprav pojemajocho rast), bo socialni sistem na neki točki razvoja stagniral in nekoch zatopil, tega pa sistemski chlovek ne more in ne sme vedeti, kako bi sicer razlagal, da noben sistem ne planira nerazvoja, neurejenosti vsaj za neko obdobje, ki je zhe vidno in neizogibno. Ker preden se je to dogodilo (kar danes imenujemo kriza), je razpadel vrednotni sistem, kajti svoboda je neulovljiva, ne da se je ne podariti ne objaviti, obelodaniti, sploh pa ne utesniti v sistem.«

Ko vojashki podsistem ali vojashki aparat ali vojashki stroj aktualizira svojo silo in moč na celotni sistem, od rojstva do groba, ali od vrtecev do upokojencev, se razteza ena sama vizija vojanice, splošne vseljidske obrambe in samozashchite. Pa ko bi bilo samo to: militarizacija sistema, kot nujno zlo za zashchito sistema, bi chlovek she nekako dihal. Vojanice so vidne, uniforme so vidne, chini so jasno hierarhizirani, vojna in puch sta izjemni in kratki stanji sistema. A tu je she trajno prisotna nevidna moč, ki si je nadela obleko tajnosti in ovadbe. Nevidna, a najmočnejša institucija sistema je predimenzionirana, premochna. Recite mi, katera institucija v drzhavi je najmočnejša, in povem vam, kako se imenuje

sistem. Če je to policija, potem je nash sistem policijska država. Če naša država ni policijska, potem se nam samo zdi, da je neka močna institucija v dezheli, ki je prezhela celoten sistem, kadrovsko obvladuje vse ali vsaj najpomembnejše institucije države. In potem se nam samo zdi, da venomer visi nad nami meč ovadbe in kar je še slabše, da občasno slutimo (če je senzibilnost le kolikšna razvita), da se tudi nas boje soljudje, sohrzavljeni, kajti vsakdo je možni obveshchevalec. Tajnost je zavratna vrednota, nevidna ima nesluteno moč, lahko je vladati s tajnostjo, s strahom pred ovadbo, a ker je zavratna, razkraja vse druge vrednote; najprej javnost in z njo demokracijo, najbolj pogubna pa je vrednota svobode.

Danes bi rekel k aktualnim dogodkom tole:

*Res je, da nas je zjajel val zastrashevanja, strah pred silo,
nasiljem v svoji najtemnejši podobi;
res je, da to za sistem ni nič novega;
vendar nekaj je danes bistveno drugache.*

*Mi smo zhe vonjali vonj pomladi, mi smo zhe okusili slast
svobode govora in izrazhanje misli.
Boste she zmogli zadusiti ta krik?
Ali veste, kakshna bo krvava zhetev?*

*Mi vemo, da so zhrte posvechene Nam.
Zhrtvovani so za nashe zastrashevanje, obvladovanje Nas.
Zhrtvam in nam je izkazana chast;
Nekdo na oblasti se boji neizmerno, skrajno je zastrasben sam.*

*Ta nekdo je lahko vsakdo, ker opravlja neko pomembno vlogo
(visoko po hierarhiji mochi) za sistem.
To je torej brezosebno, sistem je brezoseben, je struktura
chlovekovih vlog, institucij, dejavnosti sistema.*

*Vrednote sistema niso osebne, ne prizadenejo chloveka osebno,
le njegovo vlogo, njeno utemeljenost, njen smisel v sistemu.
Kaj pa je osebno – chloveshko?
Osebno – chloveshko pa je nekoliko drugache:
bolj raholochutno, bolj neoprijemljivo, neopredeljivo;
je zhivo občuteno, chustvnjoche;
saj se do sedaj obchloveshkih vrednot sploh she nismo dotaknili.*

Silite nas, da razmisljamo o sistemskih vrednotah, tako, da nam je o onih drugih občečloveskih vedno težje govoriti, kot da se jih sramujemo, kot da jih ne občutimo več.

Vendar le občečloveske vrednote so neposredna dejstva chlovekove zavesti, zagnava in doživlja jih neposredno, nobena propaganda mu jih ne more posredovati, vsiliti. Zhive so in spontano oživljajo in nobena represija jih ne more streti s silo in najbolj grobo močjo.

*Zato vas vprashujem, rablje:
Kaj ste storili z našim občutenjem svobode Nas?
Kaj ste storili z našim dojetjem resnice o Nas?
Kaj ste storili z našo ljubeznijo Nam?*

*To je individualno, boste rekli; gotovo je, vendar nash MI je tudi zagnava duhovnost MIstva.
Zato vam pravim, storili ste to:
da visi v zraku oblak obnovljenega sovrashstva,
obolost lazhi se shopiri med nami,
strah za svobodo nam poosebljajo tri zrtve.*

*To si odgovorite: reshevalci krize sistema sami.
Che imate she zhive občečloveske vrednote v sebi,
boste to neposredno zagnali, le malo ste se odvadili te neposredne chutnosti in neposredne zagnave vrednot.*

Tega ne bo mogel opisati na sbematski nachin, kot poprej vrednote sistema, zato vam raje povem nekaj o obchih vrednotah z Zgodbo o Pilatu (iz moje knjige o treh vrednotah: resnici, svobodi, ljubezni in njihovem transcendiranju ali Janezovo razodetje, prejšnji citati pa so iz Traktata o svobodi ali shtudije Vrednostni sistem institucionalne strukture).

Moja zbelja je le, da bi Zgodbo o Pilatu ne stlachili v razdelek: nostalgija po chasu, ko je bila predominantna religijska propaganda, ampak kot izraz solidarnosti, sochustvovanja z: Ivanom Borshtnerjem, Janezom Jansho, Davidom Tasichem in jim ga, ko bo mogoche, posredujete.

Odlomek iz dokumenta:

Spoved sistema

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-1/3-2dod.htm#igre>

...

Nash sistem je politični sistem: nekdo se je polastil sistema, polastil se je nas, neprestano se nas polashča. V vsaki instituciji, v vsaki nashi vlogi je to očitno. Tudi normativno je to izraženo kot samoupravna razlastitev samoutemeljevanja sebe. Da smo to storili sami s seboj, shtejem za razchishcheno in neproblematično. Problematično pa je, kako naj sedaj vzamemo nazaj to, kar smo si sami odtujili. Vsaj dopustili smo politizacijo sebe po politiki. »Chlovek je nashe najvechje bogastvo«, je meni najljubsha parola. A kako je z njo, che jo kdo izreche, ki je ne bi smel izrechi? Naj navedem kot svarilo, kako jo je mogoche napachno razumeti, kot sem jo sam razumel.

Priblizhno takole:

Sistem se je polastil chloveka, vloga osebe. Sistema se je polastila politika. Politiko si je prisvojila stranka, za njo pa so she bolj nevidne tajne sluzhbe in zdruzhbe. Vendar tako ni mogoche videti, kaj se dogaja s chlovekom, nashim najvechjim bogastvom. Zhe preblisk dnevnih problemov, s katerimi se ubadamo, ali pa prelet dnevnega zapisa chasa nam odgovori na to vprashanje. V chasopisju so jasno izrazheni vsi aktualni problemi nashih institucionalnih sprememb. V ospredju je chlovek in ko to ni, ni le zato, ker je to samo po sebi umevno. Dovolj je dvoumnosti, sprenevedanja; chutim da she vedno mislim narobe. Naj bodo izrazhena stalisha o nashih problemih primer, kako si sporochil medijev ne bi smeli razlagati. Ni vprashljivo, kam nas lahko pripelje razvada, che si vsak razlaga po svoje, od ustave do mere za chloveka?

IZ ZGODOVINE LINCHA

http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-1/3-2dod.htm#iz_zgodovine

Prispevek o »nahujskani množhici« sem v zacetku leta 1985 poslal Odboru za obrambo svobode misli in izrazhanje, preds. Srpskog filozofskog drushtva Kosti Chavoshkemu. Takrat smo bili podobnih misli glede nahujskane množhice. Do danes, ko je preteklo le nekaj let, se je pri nas marsikaj spremenilo. Predvsem so postali linchi individuumov in narodov nacionalna jed prve vrste. Bojim se, da nismo vech tako podobnih misli, ko nam linch narodov para zavest. Zato danes ponovno posvecham (ponujam v premislek) tri zgodbe iz zgodovine lincha tako Kosti kot Odboru.

1. NAHUJSKANA MNOZHICA

Ko pridesh v polozhaj, ko ti lastna skushnja zbudi potrebo po solidarnosti, ta polozhaj pa je pri vseh zelo zelo podoben, neka sila te potiska vanj, neki lajezh, neko linchanje, neko krizhanje visi nad teboj, ko pridesh v ta polozhaj, te postane skoraj sram, da si bil zgolj formalno solidaren do tistih, ki so bolj lajani, bolj linchani, bolj krizhani, sedaj vesh, da solidarnost je.

A kdo bi uradnike preprichal, da solidarnost ni lojalnost, da je solidarnost sila, da je tvorna chloveshka vrednota, ki jo prav oni sami konsolidirajo?

(Uradniki so na polozhajaju, niso v polozhajaju in bistvo jim je nedostopno.)

Ko je množhica nahujskana, imamo vedno opravka z nekim lajezhem, nato linchanje, krizhanje. Ji bo to prineslo sprostitev? Jo bo to povzdignilo v posvecheno, svechano množhico?

Nahujskana množhica, masa, drhal?

Kaj pravi o tem Elias Canetti:

»Nahujskana množhica se tvori s fenomenom **hitro ostvarljivega cilja**. Ta cilj je znan in točno določen. Razen tega je blizu. Njen **cilj je ubijanje** in ona ve, koga hoče ubiti. Na ta cilj se vrzhe z neprekosljivo odlochnostjo, nihche je ne more prevariti. **Zadoshcha objaviti cilj**, zadoshcha razshiriti sporočilo (vest), koga je treba ubiti in zhe se formira množhica. Osredotočenje na ubijanje ima poseben znachaj, a po svoji intenziteti je nekaj najmochnejshega, kar obstaja. Vsi zhele sodelovati, vsi udarjajo...

Pomemben razlog hitri rasti množhice je nenevarnost podviga. Ta je nenevaren, ker je premoch množhice ogromna. Zhrtev ji ne more nichesar. Ona bezhi ali je zvezana...

Nikomur se ni treba bati sankcij zaradi njene smrti. Dovoljen uboj sedaj nadomeshcha vse uboje, ki bi si jih chlovek moral ukrasti, zaradi katerih bi se moral bati strogih kazni, ko bi jih storil ...

Govora je o tako lahkem podvigu, ki se odvija tako hitro, da mora chlovek pohiteti, da bo prishel she pravochasno. Naglica, vznemirjenje in gotovost take mnozhice imajo v sebi nekaj grozljivega. To je vznemirjenje slepcev, ki so najbolj slepi takrat, ko se jim naenkrat zdi, da vidijo. Mnozhica hiti v snidenje z zhrtvijo in k ugonobitvi, da se bo naenkrat reshila smrti vseh svojih pripadnikov. A takrat se ji v resnici zgodi nekaj, kar je povsem nasprotno. Zahvaljujoch ugonobitvi, a shele po njej, mnozhica občuti vechjo grozljivo smrti, kot kdaj koli poprej. Tedaj razpade, se razide v neki vrsti bega. Bolj ko je bila zhrtev vzvishena, vechji je bil njen strah. Obdrzhi pa se lahko le, che **hitro sledi vrsta takih dogodkov**.

Nahujskana mnozhica je zelo stara, njene korenine najdemo v prvinskem dinamizmu poenotenja (zlitja) ljudi – **v lovski hajki**.«

To je eden najlepshih opisov nahujskane mnozhice. Lepshe bi nashli samo v leposlovju, vendar bi ti ne bili tako sistematchni. A preden komentiramo vechno aktualnost chlovekovega divjashtva, bomo vprashali istega avtorja, ki pravi o **moderni hajki**. Pomembno je, da povemo, da to pravi v istem poglavju.

»Nahujskana mnozhica, ki dobi svojo zhrtev, razpade izredno hitro. To dejstvo je dobro **znano ogroženim oblastnikom**.Ti navrzhejo mnozhici neko zhrtev, da bi preprechili njeno rast. V ta namen so zapovedane mnoge politichne ugonobitve. Po drugi strani pa se vodje radikalnih partij sploh ne zavedajo, da z dosego svojega cilja, javne ugonobitve nekega nevarnega sovrazhnika bolj shkodijo sebi kot nasprotnikom. Lahko se zgodi, da se po taki eksekuciji (izvrshbi) mnozhica razbezhi in da nikoli vech ne dosezhe svoje stare mochi...

Zgrazhanje nad skupinskim ubijanjem je novejshega datuma. **Tudi danes vsi sodelujemo v javnih ugonobitvah, preko chasopisov**. Samo, da je to sodelovanje, enako kot vsa druga sodelovanja, mnogo udobnejshe. Chlovek mirno sedi doma in se, soochen s sto podrobnostmi, lahko posveti tistim, ki ga posebej vznemirjajo. **Chlovek se strinja** (odobrava pochetje) potem, ko je vse konchano, a uzहितek mu ni pokvarjen niti z najmanjsim občutkom krivde. Za nich ni odgovoren, ne za obsodbo, ne za priche, ne za njihovo prichevanje, niti za chasopis (mas medij), ki je objavil to sporochilo. No, danes ve chlovek o tem vech kot nekoch, ko je moral hoditi ure in stati, da ni na koncu videl zelo malo. V bralcih chasopisov se je ohranila nahujskana mnozhica, ki je tu, a v blazhji formi, zaradi svoje distance do dogodkov (ki se resnichno dogajajo) she bolj neodgovorna in celo, lahko bi rekli, nahujskana mnozhica v svoji najbolj pokvarjeni in istočasno najbolj obstojni formi bivanja. Niti zbirati se ji ni treba, pa zato ne razpade, a za njeno preobrazbo jamchi vsakodneвно izhajanje chasopisov.«

Vsak komentar, ki ne bi bil nadaljnja hvalnica avtorju za njegovo lucidnost, bi rahlo deplasiran, tvegati ga vseeno moram, a da tveganje ne bo preveliko, bom v duhu she vedno ostal pri avtorju.

Ker posebno pozornost posvečam množičnim medijem in množični propagandi, ker je to tako rekoch moja domacha naloga, bi se ji moral temeljito posvetiti, vendar odlochil sem se drugache, bom kratek.

Zgrazhanje nad skupinskim lajezhem, nato linchanje, krizhanje, nam ne zadoshcha vech. Danes vemo, kaj je krvava zhetev. Danes vemo, da sodelujemo v javnih ugonobitvah preko množičnih medijev. V nas se je naselil nemir. Medij je kot kacha in mi smo kot mish. Hipnotibilna moch je za nas ponizhujocha, ker vemo, da je vse to zaradi nas. V naslanjachu nam je prevech udobno. Prevech prostora je med primeri. Preprochasi si slede opisi chasa. Zato vemo, da smo krivi. Krivi smo za proces, za obsodbo chloveka, za priche, za kronske priche, celo za to, da so kronske priche, za vsako njihovo izjavo, za medij, ki mu dopushchamo, da nas hipnotizira.

Moje obchudovanje pa v tem primeru velja zhrtvam. Linchani chlovek je ta, ki vse to ve, ve, kdo je s prstom pokazal nanj, je ta, ki ne dopushcha nashega ochishchenja.

Mi nikoli ne bomo svechana posvechena drhal.

Odlomek iz dokumenta:

Zakon množice ali o pravichni sodbi, Sodba drhali ali izrek sodbe na Gabati

...

*8.1 On pa, ki je danes izžival usodo, ko je odmaknil
shchit svoj, sebe,*

gre zdaj, da bil bi sam z Bogom, na Oljsko goro.

2 Zjutraj se vrne v tempelj,

in ljudstvo se zbere, sede k njemu,

in se uchi.

3 Tedaj pa; nekam zmagoslavno,

skoraj svechano, a prikrito sovrazhno

farizeji in pismarji pripeljejo k njemu

zheno, v preshushtvu zasacheno;

v sredo množice jo postavijo,

in reko mu:

8.4 Uchenik, ta zhena je ravnokar v preshushtvu zasachena,

5 vemo, kaj Mojzes pravi! Kaj pravish ti?

6 On pa se skloni in pisbe s prstom po tleb.

7 Ko pa zopet vprashajo, zharna se in jim reche:

*Kdor je med vami brez greba,
naj prvi vrzbe kamen nanjo.*

...

Povzeto po moji interpretaciji Janezovega evangelija, iz knjige: *Janezovo razodetje ali O treh vrednotah*. Glejte tudi *Janezov evangelij*, prevod po grškem izvirniku, v Ljubljani 1931. Podchrtavanja, opombe v oklepajih in napake v prevodu so po krivdi R.Sh.

P.S.

Ko sem prichujochi prispevek ponovno prebral – resda malo pozno, revija je bila zhe natisnjena – sem se odlochil, da ga moram vendarle popraviti: izpustiti odvechna ponavljanja in pa tista, ki so nastala v naglici pred tiskom. S temi popravki prispevek vsebinsko ni spremenjen!

Odlochilno pa je bilo nekaj drugega, ugotovil sem, da je ta moj prispevek brezdušen, da mu nekaj bistvenega manjka:

*Posvechen slovenskemu politiku, ki ga sposhtujem
Janezu Janshi*

V Ljubljani, 20. septembra 2014

Objeve v tisku: revijah in knjigi

Aktualni dogodki v luchi vrednot, chlanek, revija: Dialogi, sht.10-11, 1988, Maribor, p.112-114, /avtor/

Igre sistema, chlanek, revija:Likovne besede, sht.8-9, 1988, Ljubljana, p.94-101, /avtor/

Iz zgodovine lincha, chlanek, revija: Dialogi, sht.5-6, 1989, Maribor, p.89-97 /avtor/

Rajko Shushtarshich, Igre sistema, O sistemu v luchi systemske teorije in malo drugache, Spoved sistemu, *Revija SRP*, 9/10, 113

Rajko Shushtarshich, Iz zgodovine lincha, *Revija SRP*, 15/16, 11

Traktat o svobodi ali Vrednotni sistem, knjiga, Založba LUMI, 1992, Ljubljana

tudi el. knjiga: <http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-1/pogum7i.htm>

Iz zgodovinskega spomina

Ivo Antich

BALKAN IN TRST – VOJNA IN SOCIALIZEM

(Kolazh zapisov v luci »stoletne krize«)

UVODNA OPOMBA

V letu 2014 sta (zlasti v Evropi) »shlager sezone« pojem *kriza* in stoletnica zacetka prve svetovne vojne, na katero se v Sloveniji navezuje 110-letnica rojstva Srečka Kosovele. Ne gre za ljubiteljsko numerologijo, gre predvsem za očitnost določenih simptomalnih paralelizmov, ki ob danes aktualni politekonomski krizi razkrivajo njeno stoletno, pravzaprav dvestoletno »kontinuiteto«, ki je dejansko kontinuiteta imperializma: balkanske vojne 1912-1913 kot uvertura v leto 1914 imajo prav tako svojo stoletno predhodnico v (proti)napoleonskih vojnah 1813-1814 (padec prvega francoskega cesarstva in njegovega »balkanskega pankrta« Ilirskih provinc), kakor je sedanja vojna v Ukrajini stoletna naslednica »preloma 1914« (po okt. rev. je del Ukrajincev razglasil sovjetsko republiko, nato so nacionalisti do 1921 drzhali samostojno Ukr., ki jo je Rdeča armada izbrisala). Imperiji so se med sabo spodmikali kot »nadomestki«; v ozadju padca (prvega) francoskega cesarstva je francoska revolucija, v ozadju padca ruskega carstva je ruska revolucija (feb.-okt. 1917), v ozadju padca nemshkega cesarstva je nemshka revolucija (nov. 1918) – vsaka od teh revolucij je v konsekvencah dala nov zagon imperializmu. Ob Kosovelu in njemu sodobni soshki fronti tudi Napoleonove Ilirske province evocirajo primorsko stran slovenske zgodovine (Ljubljana tedaj tudi prestolnica Dalmacije), vsa tedanja in poznejsha »prerivanja« okrog (severnega) Jadrana, od katerega je Napoleon le za kratek chas odrinil Avstrijo z njeno ozemeljsko fevdalno dedishchino. Po padcu Napoleona je Avstrija to slovensko-hrvashko etnichno podrochje spet zasedla (1812), anektirala (1814) in ustanovila t. i. Kraljevino Ilirijo (1816), ki je pod »spominsko tolazhilnim« imenom obsegala Kranjsko, Koroshko in Istro kot nachrt »ilirske trdnjave« zoper italijanske in ogrske aspiracije po vzhodnem Jadranu. V primorskem kontekstu je seveda neizogiben fenomen Trsta, med drugim tudi kot brezcarinski transfer za Krpanovo »angleshko sol« (»metafora« za slovenski tihotapski uvoz atlantske pameti in socializma; Marx, 1. internacionala v Londonu itd.; prim. Borges: svetovna zgodovina kot zgodovina metafor). Kosovel, chigar esejistika zhe z znachilnimi naslovi nakazuje njegov politoloshko-poetoloshki razvoj od katolishke tradicije do socializma (*Temeljni princip Kristovega nauka*, 1923, *Umetnost in proletarec*, 1926), je poleg Presherna in Cankarja nadvse cenil Levstika (v chlanku *En Levstik* navaja kot njegova glavna dela *Popotovanje*, *Napake* in *Martina Krpana*).

Tukajšnji izbor zapisov je iz tega (levega) primorskega konteksta med leti 1912 in 1926 (od prve balkanske vojne do Kosovelovega zadnjega javnega nastopa in smrti; istega leta ital. fashizem ukine HSNS, tj. Hrv.-slovensko narodno stranko v Istri), zajema torej desetletje, ki ga je Krlezha imenoval »Deset krvavih godina 1914-1924« (naslov knjige iz 1937, zaplenjena); leta 1926 je tudi izšla Krlezheva knjiga *Izlet v Rusijo* na sledi tedanje levicharske obsesije z Rusijo (specifična rusofilija tudi pri Kosovelovem »devinskem sosеду« Rilkeju: vech »izletov« v Rusijo, pesmi v rushchini; tudi umrl 1926). Kosovel je bral Krlezho, omenja ga v pismih, tudi njegovi levicharsko kritični reviji *Plamen* in *Knjižhevna republika* (vech Kosovelovih sodobnikov, levicharskih Primorcev, odshlo v sovjetsko Rusijo, ne le na »izlet«, npr. Martelanc, Gustinchich, Grahor, Bebler; levo-ruska vzhodna smer je bila pach tedaj za mnoge edina et/n/ichno konsekventna alternativa zahodnoevropske krize).

Besedila so v glavnem iz *Nashib zapiskov* (socialdemokratsko-masarikovska revija, izhajala tudi v Gorici) in iz trzhashkega *Dela* (slovensko glasilo KPI; bral ga Kosovel); izjemi sta Lapchevichev govor in Kosovelov esej iz *Mladine*. Vsebinska namembnost: Trst kot »pljucha Slovenije« (Cankar po Tavcharju), kjer je Cankar (besedi »can/j/kar« in »krpan« sta sinonima za cunjar, prolet) lazhe kot v Ljubljani socialdemokratsko zadihal; vizije razmerja narod-socializem (Prepeluh, Milost), pogled Henrika Tuma, avstromarksista, na slovanski Balkan (geomorf. trije deli: Ilirija, Srbija, Bolgarija) in na zacetek vojne (na sledi Marxa od zaostale Rusije ni prichakoval ne socialne ne slovanske reshitve; njegova »treznost« je bila iluzija o preureditvi Avstrije v zvezo etnoavtonomij); Lapchevichev avtokritichno srbski pogled na balkansko krizo in odnos do Albancev; Loncharjevo opozorilo na »drzhavotvorno« idejo o slovanski zvezi s Hrvati (Dunaj, ki se je izogibal kakrshnemu koli zdruzhevanju Slovanov, naj bi Slovenijo »odstopik« Ogrski); nekrolog iz komunistichnega konteksta ob smrti Ivana Tavcharja, zadrtega liberalnega nasprotnika proletarske revolucionarnosti (noben strankarski blok ni bil povsem kompakten: na desnici so bili klerikalci in liberalci, levicharski socialdemokrati so se delili na reformiste in »boljshevike«, krshchanski socialisti so bili »nekje vmes«); zapis o jugofashistichni Orjuni, v kateri so bili tudi Primorci (prim. *Najvechji sovrazhnik delavstva* – narodnjashstvo ali nacionalizem); komunizem na Krasu itd. Naslovna poanta: Balkan kot sinonim za vojno, Trst kot sinonim za socializem.

Ob danashnjem pogledu na minulih sto let se ni mogoche izogniti parafrazi, da so zadnje konsekvence tragedije obichajno farsichne. Parishka komuna, prva proletarska revolucija, je skushala izrabiti francosko-nemshko vojno, ki je izbruhnila zaradi francoskega nasprotovanja zdruzhevanju Nemchije; podobno so v vojnih razmerah nastajale tudi poznejsh tovrstne revolucije v Rusiji, Nemchiji, Ogrski, Jugoslaviji, Kitajski (kontekst japonske okupacije); praktichno dejstvo je pach, da mnozhic ni mogoche oborozhiti in iz delovnega vsakdana preusmeriti v

krvav spopad zgolj s predavanji in pisanjem pesmi. Po padcu berlinskega zidu (200 let po fr. revoluciji) se je združena Nemčija chez noch začela približevati »magičnim« stotim milijonom prebivalcev, to pa skupaj z nemško politekonomsko superiornostjo v Franciji, poglavitni tekmi v EU, vzbujajo nelagodne občutke »odriranja v Atlantik« ... O drugih farsičnih vidikih evro-globalne sedanosti tukaj ne kazhe razpredati, glede Balkana le citat iz Cankarjevega predavanja *Slovenci in Jugoslovani* (1913): »Jugoslovanska plemena so razdrobljena v petero drzhav in pol.« – Kljub formalno spremenjenemu kontekstu stavek zveni aktualno; pri tem ostaja v »offu« hipoteza, da Cankar leta 1918 ni umrl zaradi pijanskega padca po stopnicah, ampak zaradi pretepashkega atentata, ker je nameraval javno opozarjati na Slovencem nevarno »velebsrbsko« ustanovitev SHS (Cankarjeva avtoriteta naj bi motila tiste združevalce s Srbijo, ki so na zacetku vojne krichali geslo »Srbe na vrbe«).

Tako se mimogrede ponuja she ena (literarna) analogija: tri osrednje drame Rudolfa Golouha, pesnika *Nashih zapiskov* in najpomembnejšega primorskega dramatika, iz knjige *Od krize do groteske* (1976). Posebej zgovorni so podnaslovi v oklepajih: *Kriza* (socialna drama v šestih slikah), *Krisalida* (igra v treh dejanjih), *Veseli vecher tochaja bogov* (groteska v treh dejanjih); znachilne so tudi letnice nastanka: 1927, 1940, 1966. Kriza je splošno rabljen termin po prvi svetovni vojni (Kosovelovi članki: *Kriza*, *Kriza chlovechanstva*, *Kriza v slovenski umetnosti*; Krlezha: *Kriza v slikarstvu*, pogl. v *Izlet v R.*; filozof Husserl o krizi evropskih znanosti in evr. chloveshtva itd.). V tem »metaforichnem« obzorju gre najprej za **dramo** vojne in njenih politekonomskih posledic, sledi druga svetovna vojna kot **igra** velikih sil za globalni vpliv, potem vse bolj razvidna **groteska** z atomskim orožjem in t. i. hladno vojno, socialistichnim kolapsom, evrazijsko fragmentacijo, »evaporacijo« proletariata, tranzicijsko rekapitalizacijo, transformacijo internacionalizmov v nacionalizme (razlichnih »velikosti«), novimi balkanskimi vojnami, arabsko kvazipomladjo itd. (V Golouhovi *Krizi* je ena od oseb Shtempihar; starinska beseda s pomenom *silak*, omenjen tudi na zacetku Levstikovega *Krpana* kot Krpanov naslednik, strah varuhov meje; simptomalno se zdi, da gre v obeh primerih za »problematicšno osebo«, Golouh ga izrecno oznachi: »lik politichnega stremuha«, cit. IV. slika, 3. prizor.)

Albin Prepeluh – Abditus NARODNOST IN SOCIALIZEM

Ko se je avstrijska socialna demokracija pripravljala, da si ustvari svoj lastni narodnostni program, je bilo v njenih vrstah opazhati troje smeri:

Prva smer je bila mnenja, da se socialna demokracija sploh nima pečati z narodnostnimi problemi in sicer zato, ker se ti problemi in ta vprashanja tichejo

zgolj burzhoazije, in pa tudi zato, ker se rode narodnostna vprasanja iz gospodarskih bojev za premoch. Ta smer je bila chisto marksistichna.

Druga smer je bila bolj polovicharska. Dejala je: Narodnostnemu vprashanju se socializem v Avstriji ne more izogniti. – Bilo ji je jasno, da potrebuje socialna demokracija vspricho zamotanih narodnostnih sporov jasnih nachel in pa trdnega naziranja. Vendar je ta smer mislila, da bi bili poseben narodnostni program odvech, ako bi se nachelno formuliranje mednarodnosti v starem hainfeldskem programu preciznejshe izrazilo. Stari hainfeldski program namrech pravi:

»Socialno demokraticzna delavska stranka v Avstriji je mednarodna stranka; obsoja predpravice narodov ravnotako, kot one rojstva, spola, posestva in plemena in izjavlja, da mora biti boj proti izkorishchanju mednaroden, kakrshno je tudi izkorishchanje.«

Tretja smer pa je hotela imeti program. Vendar ni marala programa s samim teoretichnim razlaganjem, temvech je hotela podati nekakshno evolucijsko sliko bodoche narodnostne Avstrije.

Volje in razpolozhenja, se resneje oprijeti narodnostnega problema, je bilo torej malo.

Znani brnski shod avstrijske socialne demokracije leta 1899 je nato nachelno izrekel:

»Konchna ureditev narodnostnega in jezikovnega vprashanja v Avstriji, v smislu enake pravice, enakopravnosti in pameti, je predvsem kulturna zahteva in je torej zhivljenskega pomena za proletariat.«

V tem nachelnem izrecilu je povedano zgolj to, da je postala reshitev avstrijskega narodnostnega problema za interese proletariata nujna.

Narodnost je zelo kompliciran pojem; vsebuje kar cel kompleks pojmov in zato ni mogoche prichakovati reshitve narodnostnih problemov zhe v tem, ako nashtejemo posamezne lastnosti pojma narodnosti, ako priznamo narodnostni razvitek in narashchajoche narodnostne potrebe. Ako se nochemo zadovoljiti s samimi teoretichnimi proklamacijami, iz katerih bi se ne dale sklepati logichne dedukcije za vsak sluchaj, nam resolucije, naj imajo she tako lep lapidarni slog, ne morejo pomagati. Od petih chlenov resolucije, ki so bili na to na brnskem shodu enoglasno (demonstrativno?) sprejeti, se samo zadnja dva dotikata narodnostnega vprashanja. Glasita se:

»4. Pravica narodnih manjshin naj se zavaruje po posebnem zakonu, ki ga sklene drzhavni parlament.

5. Ne priznavamo nobenih narodnih predpravic, odklanjamo zahtevo po drzhavnem jeziku; v koliko je potreben en posredovalni jezik, naj dolochi drzhavni parlament.«

Torej tudi ta dva chlena brnske resolucije, ki se naravnost dotikata narodnostnega vprasanja v Avstriji, sta n e g a t i v n a . V vseh drugih chlenih pa se podaja slika, kako se ima Avstrija v narodnostnem pogledu razvijati in preminjati v bodochnosti. Zato se vsa resolucija dotika bolj drzhavno-pravnih kot pa narodnostnih vprasanj.

Zhe iz tega precej jasno izpoznavamo, da ta brnska resolucija za praktichno vsakdanjost nima vechjega pomena, kot ga ima v udobnem stanovanju lepa slika. Narodnosnega problema v Avstriji tudi socialna demokracija ni temeljito reshila.

* * *

Govoriti o narodnosti se zdi marsikomu starinsko in burzhoazno. Za »kulturnega« chloveka je »narodnost« zhe nekaj premaganega in pozabljenega. In vendar se ima ta problem pri nas shele reshiti; sama od sebe prihaja misel, da se mora o tem problemu, o narodnostnem problemu, povedati nekaj novega in vlti v formo, ki jo je zhe ustvarilo veliko, kapitalistishko misleche in chuteche meshchanstvo, novo vsebino.

Kaj je burzhoaziji narodnost? Kaj molchi zgodovina? Narodni junaki vseh chasov in narodov – ali niso bili najljutejsi nazadnjaki, reakcionarji in sovrazhniki delavskega ljudstva. Napoleon III., Bismark, Cavour? Ali niso vsi ti govorili o osvoboditvi naroda, ki se je izvrshila tako, da se je she bolj usuzhnjilo priprosto, delavsko ljudstvo. In Jelachich in Bleiweis? Ali niso bili to najsilnejshi in najbrezobzirnejshi reakcionarji, vedno med vrstami ljudskih sovrazhnikov?

Narod in narodnost sta dve rechi. Narodnost vsakega posameznega je oblika, v katere mejah se giblje dushevni razvitek chloveka. Imamo občutke, pojme in smisel za gotove vrste stvari le v mejah narodnostne zavednosti. Posebno v kulturnem oziru je narodnost nujnost. Recimo umetniki! Ali ne ustvarjajo svojih del kot chlani narodnostne celote in ali se ne suche v tem okvirju njihov delokrog? Narodnost je historichna kategorija. Stare kategorije plemena, rodbine itd. se druzhijo v vishji formi narodnosti v nekako celoto. Zgodovina napravlja to celoto tudi za dushevno enoto. In ta enota rodi kulturo – chetudi s posredovanjem – ki je vsa prozheta od duha te skupnosti, naroda. Ta kultura nehote in chasih nevede zahteva prostosti, svobode in naturnih pravic. Ona ishche izrazov, da more zakrichati od srca, in ishche jezika, da more dati dushka stotinam fines, lepot in harmonij, ki she neodkrite in nerazvite spe v globoki ljudski dushi. In ljudstvo, ki ima v zgodovini skupni delezh, skupno druzhabno zgodovino in skupno hrepenenje po dushevni osvoboditvi, ishche samo sebe v mejah narodnosti. In tudi tisto malo ljudi, ki jih imenujemo kozmopolite, je nashlo zachetek svojega nadaljnega razvoja na domachi grudi, v okvirju narodnosti. Vsako ljudstvo hrepeni po tem, da se osvobodi tuje nadvlade, da postane svobodno v dolochevanju svojih lastnih kulturnih potreb. Ljudstvo, ki ne pozna takega hrepenenja in gibanja, ne bo

nikoli popolno. Narodna drzhava (Italija, Nemchija itd.) je bila nujnost kapitalistishkega razvitka; bila je potrebna institucija nadaljnega razvitka in napredka. Zgodovina XIX. stoletja nam nudi pestro sliko: Najsilnejshi sovrazhniki, kralji in revolucionarji, so hodili isto dushevno smer; nehote so se ujemali v rezultatih svojega dela in hotenja. Zdruhenje vseh narodnih sil in silic v eno celoto je bila zgodovinska nujnost, ki se je rodila na gotovi stopnji kulturnega in gospodarskega razvoja. Zakon moderne koncentracije!

Kapitalistishka druzhba, v kateri pomenja blago vse, chlovek nich, je zmoznha poleg proletarca zatirati tudi cele narodnostne skupine, ubijati v ljudstvu njegov jezik in uchiti ga pokorshchine v tujshchini in to vse v imenu kulture. Socializem ne more priznati nobene kulture, ki kaj takshnega zahteva, ki tlachi in omejuje narodno-kulturni razvitek celo s tem, da male otroke ostudno muchi s tujshchino.

* * *

Poznam ljudi, ki presoajajo tudi manjshe narode samo z ekonomichnega vidika in vsako drugo naziranje posmehujé zametujejo. Tudi med socialisti najdemo take filozofe, ki mislijo, da je tako naziranje le konsekvenc materialistishkega svetovnega naziranja. To naziranje, ki razume razvitek velikih narodnih drzhav, jih kot nujno historichno potrebo gospodarskega in kulturnega napredka razlaga, pa ne razume ljudskega hotenja po svobodi, ljudske zhelje po samoupravi, po vishji narodni kulturi? Socializem napoveduje proletarcem svobodo, vodi jih po potih, ki vedejo iz kapitalistishkega tlachanstva, in ta socializem, ki ima biti v vseh ozirih osvoboditeljski, naj bi ne razumel narodnostnega suzhenjstva in totalne odvisnosti, iz katere veje mrzla sapa nasilne smrti?

Ali boj proti narodnostnemu hlapchevanju ni eminentno socialni boj? Posebno mali in gospodarsko ter kulturno she slabo razviti narod razvija v boju za narodno osvoboditev svoje socialne in kulturne sile. Zakaj v tem tichi razlika med veliko meshchansko in proletarsko narodnostjo, da za proletarca pomenja narodni boj – boj za njegovo lastno socialno in kulturno dobrobit. In to je nova vsebina stare oblike. Narodnost ni noben privileg za posamezne razrede druzhbe, temvech je nujnost demokraticnega ljudskega razvitka in njegovega napredka.

Razredni boj? Kakshne cilje ima razredni boj? Da odstrani razredno gospodstvo kapitalistishke druzhbe. Razredni boj vodi nazaj v narod, v ljudstvo, med enake. Razredni boj ni cilj, temvech sredstvo, ki postane morda kdaj brezpredmetno. Socialna solidarnost delavskega sloja pa more uspevati le na brezpogojnem priznanju popolne enakopravnosti.

* * *

V Trstu se je zgodil sluchaj, da so socialistichni mestni zastopniki glasovali za podporo italijanskemu sholskemu drushtvu »Lega Nazionale« in proti podpori za Cirilmetodovo sholsko druzhbo.

Ni govora o tem, da bi bilo to dejanje socialistishko.

Mislim, da ni resnega dvoma tudi o tem, da sta recimo nemshki »Schulverein« in lashka »Lega nazionale« v narodnostnem pogledu napadalni organizaciji na slovensko deco. Na slovensko kmetsko in delavsko deco. Vzor teh sholskih in kulturnih bojevnikov je pruska Nemchija, s svojim nekulturnim nasiljem proti Poljakom. In smejali bi se mi ljudje, poznavajoči dejanski položaj in razmere, ako bi trdil, da je tudi Cirilmetodova ali pa sploh kakršnakoli slovenska sholska druzhba napadalna organizacija. Komaj obrambna in she v tem pogledu plaha, da se je bogusmili.

Ako ta dejanski stan poznamo in primerjamo, recimo, »Lego nazionale«, »Schulverein« in »Cirilmetodovo druzhbo«, smo si shele na jasnem o napaki, ki so si jo natovorili na hrbet v trzhashkem mestnem svetu trije italijanski socialisti.

Priznajmo celo, da je Cirilmetodova druzhba nekaka strankarska organizacija (in to je slabol), da v njeni organizaciji zhivi duh, ki modernim kulturnim stremljenjem ni in ne more postati nikoli simpatichen. Ampak, pustimo simpatijo, to nichvredno sharo. Imejmo pred ochmi le fakt, da vzdrzhuje druzhba v Trstu slovenske shole. Te shole so potrebne, so kulturna potreba slovenskega ljudstva. Kdo poshilja tja svojo dacho? Ali morda zgolj tista slovenska burzhoazija, ki hoche konkurirati z lashkim velemeshchanstvom in pri tem niti ne zapazi svoje pritlikavosti in berachije? Ali niso prostori teh shol napolnjeni z otroki Slovenskega delavstva?

Nochem, da bi me zavedla politishka strast. Prepustimo jo meshchanskemu narodnjakarstvu, ki pozna zgolj staro obliko narodnosti, njene nove vsebine pa ne. Zapišem pa, da so tisti trije lashki socialisti pozabili na temeljno socialistishko nachelo, da je socialna solidarnost delavstva mogoča le na principu enakosti in svobode. Niso glasovali le za napadalno organizacijo lashkega velikomeshchanstva in proti slovenski sholski druzhbi, ki ima vsaj kulturni in izobrazhevalni namen, temvech pozabili so tudi zahtevati od obchine, da stori napram slovenskemu prebivalstvu kulturno dolzhnost, da dá potrebne slovenske shole slovenskim otrokom.

Takega »socializma« ne maramo. Kulturno nam je pretuj in neumljiv.

Henrik Tuma

JUGOSLOVANSKI IN BALKANSKI PROBLEM

Dokler v Evropi francoska revolucija 1789 leta ni pretrgala absolutne mochi drzhave in ni nastopila zavest ljudstva ene kulture in enega stremljenja kot narod, tudi ni bilo mogoče govoriti o stremljenju ljudstva, ki bi presehalo meje drzhave, ki bi se javilo izven drzhavne volje ali celo proti isti. Nastop francoskega ljudstva kot ena kulturna in politichna celota preko drzhavnih mej in drzhavne organizacije kot narod, je nov fenomen v zgodovini razvoja chloveshtva, je nov socijologichen pojav v smeri napredka chloveshke družbe. Le v tem pomenu smemo rabiti pojem narod, ako hochemo prav razumeti vse dogodke, ki so se vrshili po francoski revoluciji v kulturnih drzhavah. Na pojmu narod je odlochujochi znak: volja ljudstva kot celote, cilj in smer, ki sta neobhodno združena z voljo. Poleg tega ljudskopsihologichnega pojava nastopi kot substrat te celote, narodnost, t. j. skupnost lastnosti plemenske, obraz zhivljenja, navade, shege in kot glavnim vnanjim izrazom enakega mishljenja v skupnem jeziku. Narodnost je v tem oziru nekaj konkretnega, danega na gotovem prostoru, pod gotovim podnebjem, gospodarskimi odnosaji in v tisočletnem sozhitju. Narodnost je poleg naroda kot eminentno politichnega pojava, nositeljica kulture. Politika je stremljenje po mochi, torej predvsem viden izraz enotne volje. Dokler ne pride do stremljenja po mochi, toliko chasa tudi ne more biti govora o narodu kot socijologichnem elementu, ki ima nastopiti poleg socijologichnega elementa drzhave in preko njega. Kakor je podlaga vsaki mochi pri pojedinem chloveku krepko telo, produkt dela in zhivezha, tako je pri organizmu ljudi podlaga ekonomichno delo in pridobivanje, zaraditega je vsakemu narodu predpogoj mochi ekonomichni razvoj. Kakor krepkemu zhivotu in chustvu mochi sledi stremljenje po shiršem boljšem zhivljenju, tako mora slediti krepkemu ekonomichnemu razvoju naroda mochnejshe stremljenje po vishji kulturi, t. j. po dviignitvi in razshiritvi narodnosti.

Narodna ideja, vzrojena iz krvi francozke revolucije, morala je dobiti po prirodnem razvoju chloveshtva tal pri vseh kulturnih ljudstvih v Evropi in morala se je javiti tudi med nashim malim zapushchenim ljudstvom slovenskim. Slovenci smo bili takrat, ko je francozki narod zmagonosno nastopal proti celi Evropi, pastirsko in poljedelsko ljudstvo tlachanov, pod oblastjo tujih fevdalcev, brez lastne obrti in trgovine, brez lastne inteligence. Kar je nadarjenih umov izhajalo iz tal nashega ljudstva, mnozhilo je le moch sosedov Nemcev in Italijanov. Ko je veliki Napoleon ustvaril Ilirijo ter jo zarinil namenoma kakor klin med romanskim in germanskim svetom, takrat ga je umel le malokdo na Slovenskem, med njimi Vodnik, ki nam je zapel krasno odo: »Napoleon reche: Ilirija vstan!« Shele ko se je narodna ideja vsled napoleonskih vojsk in osvoboditve Nemchije razshirjala tudi med razumniki nashih krajev, mogel se je razviti iz tega Ilirizem. Naravno je bilo, da so zachutili inteligentje, katere je objel duh novega stoletja, vso zaostalost in

zapushčenost slovenskega poljedelskega in pastirskega ljudstva, brez srednjega in vladajočega stanu, brez zgodovine in brez cilja za bodočnost. V tem chustvu shibkosti morala jim je priti kot reshilna ideja, ideja ilirizma, t. j. stremljenje po združitvi s hrvatskim plemenom, ki je zasedlo s Slovenci vred predele nekdanje močne Ilirije, tekmovalke ob Adriji z Rimom. Ideja ilirizma predstavlja spojitev slovenskega ljudstva in podreditev istega pod močnejšo skupino hrvatsko, slavne zgodovine, svojega plemstva in svoje drzhavne organizacije v banstvu. Kakor je narodna ideja ozhivelala vse dele hrvatskega ljudstva v Banovini, Primorju in Dalmaciji, kakor mu je dajala smer v združitvi na prostorih stare Ilirije, tako je bilo naravno, da se je temu silnemu stremljenju morala podrediti zavest osamelosti inteligentov slovenskega ljudstva z zheljo, postati s hrvatskim narodom ena celota. Od tega izshla je misel po skupnem jeziku, skupnem kulturnem delu in po politični celoti. Stremljenje podrejanja izvira iz zavesti shibkosti. Javi se odlochneje, kedar vidimo silnejši nastop soseda, ali kedar posebno zachutimo lastno osamelost. Tako je dr. Tavchar she l. 1893 ob Gundulichevi slavnosti v Dubrovniku zrekel: »Slovenci se moramo pohrvatiti, ako nechemo, da nas germanizirajo.« Proti temu stremljenju podrejanja in zatajevanja lastne narodnosti stoji pesnik France Presheren, predstavitelj zavesti individualnosti slovenske narodnosti. Zachutil je v sebi moch kulturne individualnosti slovenskega ljudstva po plemenu, shegi, navadah, sozhitju in jeziku, ter vstvaril slovensko literaturo, dokaz narodnostne samostojnosti. Vsako odrekanje in podrejanje lastni individualiteti je protivno bistvu narodne ideje in ker nam nastop le-te pomeni razvoj in napredek chloveshke družhbe, je moral tudi ilirizem ostati efemeran pojav, ki ni zapustil v slovenskem ljudstvu skoraj nobenega sledu. Slovenska narodnost pa se je od Preshera naprej krepko razvijala in stoji danes kot enakovreden chinitelj poleg hrvatskega.

Leta 1848 padla je spona tlachanstva med Slovenci. Nash poljedelski-pastirski rod dobil je svojo ekonomichno in politichno prostost. Leto 1860. poklicalo ga je na parlamentarno, konstitucionelno delo, leto 1867. je lochilo slovensko ljudstvo od hrvatskega po politični drzhavni meji. Politichno delo osredotochilo je pogled zastopnikov, inteligentov slovenskega ljudstva na konkretne probleme v tostranski drzhavi in kronovinah, v katerih prebiva slovensko ljudstvo. Shibkost slovanskih in slovanskih zastopnikov v drzhavnem zboru je sicer dvignila pogled slovanskih politikov po pomochi, zato nastopi panslavistichna ideja, zhelja po združitvi in okreptvi vseh slovanskih narodov v odporu proti nemshkemu navalu. Jugoslovanska ideja med Slovenci je stopila v ozadje. Kakor je bila ideja ilirizma neplodna, tako in she bolj morala je biti brezuspeshna nekonkretna vseslovanska ideja, zato ni mogla najti tal. Vse politichno delo se je osredotochilo v posameznih osebnostih, ki so se potezale za blizhnjimi konkretnimi cilji in to tembolj, ker ljudstvo samo ni poznalo strankarskega politichnega zhivljenja, ljudstvo v veliki masi ni bilo delezhno politichnega dela.

Shele po letih 1890. in naprej tvorile so se med Slovenci politične stranke, ki temelje v širokih ljudskih slojih in shele s izrazitim nastopom klerikalne, narodno-napredne in social-demokratske stranke smemo govoriti o samostojnem političnem življenju ljudstva. Cilji istega postajajo konkretnjši in jela je nastopati zavest – ene narodne celote. Slovensko ljudstvo brez zgodovinskih spominov ni imelo nikdar zavesti celote in ednote, shele s strankarsko organizacijo postavilo si je cilj narodne avtonomije. Vendar je she danes to stremljenje ob razcepljenosti Slovencev po kronovinah Koroski, Shtajerski, Kranjski, Goriski in Istriji, le shibko in zato tudi ni v političnem življenju vechjega uvazhevanja delezhno. Poleg ideje avtonomije morala je pri Slovencih nastopiti vsperedno ideja po vishji organichni zdruzitvi, t. j. z drugimi avtonomnimi narodnimi skupinami, ki imajo na enem prostoru na podlagi skupne kulture iste ekonomichne in kulturne interese in se dajo uresnichiti le v vechji organichni druzhbi. Tako je postala jugoslovanska ideja nekaj konkretnega in dobila izraz v jugoslovanski konferenci socialnodemokratske stranke dne 21. in 22. novembra 1909. v Ljubljani in prvi social-demokratski balkanski koherenci dne 7. do 9. januarja 1910. v Belemgradu. Na teh konferencah postavila se je politična stranka slovenskega delavstva vseh narodnosti balkanskega teritorija na stalishche politične in gospodarske enote in celote.

Ako hochemo razumeti realnost jugoslovanske ideje, izvrshljivost te ideje v blizhnji bodochnosti, moramo se na kratko ozreti na realno podlago, t. j. na geografichni polozhaj, na zgodovino, na etnografijo, na jezik, na ekonomijo, na drzhavni in druzhabni sestav, na kulturno stanje in politično strankarsko grupiranje. Shele iz te konkretne podlage smemo sklepati na mogochest skupnega cilja, in iz tega skupnega dela.

Ozemlje, na katero se nanasha jugoslovanska ideja, je balkanski polotok, ako vshtejemo temu tudi prostor med Dravo in Savo, t. j. tla, na katerih prebivajo Hrvatje in Slovenci. Balkanski polotok nosi očitno znachaj treh skupnih delov, ki so Ilirija, Srbija in Bulgarija. Prva sega od izvira Drave in Save v Julijskih Alpah preko Krasa chez Bosno, Dalmacijo, Hercegovino, Chrnogoro, Albanijo do Tesalije; druga obsega kraljevino Srbsko, staro Srbijo in Macedonijo; tretja Bulgarsko ta- in onkraj Balkana in Tracijo.

(...)

Balkanski polotok je danes v vechjem delu v posesti slovanskih plemen: Srbov, Bulgarov, Hrvatov in Slovencev. Kedaj so se ta plemena naselila, zgodovina ne more konstatirati. Zgodovina sicer pishe na podlagi porochil grshkih pisateljev, da so prishle na Balkanski polotok za chasa preseljevanja ljudstev bojne chete ena za drugo in naposled bojna cheta Hrvatov in Srbov okoli 600 p. K. Za Slovence pa se zopet porocha, da so se naselili po odhodu Langobardov v Italijo, kar vse ne more

odgovarjati istini. Tudi Slovenci, ki so prishli po viru Jornandesa pred 600, morali so biti le bojna cheta, ki je silila preko gozdnatih alpskih krajev proti bogati in gorki Italiji. Menda dobimo sledove te bojne chete v benechanski Sloveniji, kjer tip prebivalstva kazhe na Srbe in tudi jezik spominja nanje. Le te chete bile so bojevite ter je njih nastop moral biti chuten za Gorenjo Italijo, kamor je segala Bizantinska drzhava. Ves slovanski rod v Alpah in na Balkanu bil je do nedavno ali je she pastirski. Ni misliti, da so bili vsi ti kraji preje neobljudeni in da jih je zasedel miren pastirski rod brez boja in orozhja. Alpe in Balkan so morali biti obljudeni zhe davno pred prihodom onih bojnih chet po pastirskem, slovanskem rodu, preko katerega so se valili naprej Grmani, Tatari, Hrvatje in Srbi. Bojna cheta Hrvatov stremila je proti zahodu in morju ter se naselila v Dalmaciji, Srbov v juzhno Macedonijo k Egejskem morju. Zadnja bojna cheta finskih Bolgarov okoli 20.000 bojevnikov zasedla je vzhodni del Balkanskega polotoka.

V Dalmaciji, ki je bila polna kulturnih latinskih sredishch, so se Hrvati morali najhitreje politichno povspeti, zato najdemo ondi mogochno kraljestvo od 823 do 1091 in slavnega Petra Kreshimira od 1058 do 1073, ki je bil gospodar vsega hrvatskega Primorja, Posavja, Bosne in Hercegovine. Odtorej spomin na Veliko Hrvatsko.

Bulgari so skoro izginili med shtevilnim slovanskim prebivalstvom in le kratka je bila doba velike Bolgarije pod Shimnom od 892 do 927, ki je segala do Carigrada in obsegala srednji in vzhodni del polotoka. Odtod spomin na Veliko Bulgarsko. Bolgarsko plemstvo bilo je preredko ter je v medsebojnih bojih izgubilo svojo moch.

Tudi cheta Srbov silila je na jug k morju, zato se je njihova drzhava razvijala v Macedoniji. Shele pod Dushanom Silnim leta 1331 do 1355 dosegli so Srbi najvechjo moch. Srbija je zavladata takrat vso Bolgarijo, Bosno in Hercegovino, tako da je bila ta srbska drzhava najvechja slovanska drzhava na balkanskem polotoku. Odtod spomin Velesrbije. Zgodovinsko vazhna je letnica 1219, ko se je pod Sv. Savo lochila pravoslavna cerkev srbska od katolishke hrvatske in zavladata med Hrvati latinica, med Srbi cirilica ob XIV. stoletju, najvechja zapreka ozhivotvoritve jugoslovanske ideje. Leta 1389 na Vidov dan padlo je bojevito srbsko plemstvo na Kosovem Polju. Zgresheno je zgodovinsko porochilo, da je bila takrat srbska vojska porazhena, marvech je bitka ostala neodlochena, tako da so krshchanje slavili nje zmago v Florenci in v Notredame v Parizu. Dejstvo pa je, da je na Kosovem Polju ostal cvet srbskega vojashtva in je bila od tedaj pot na Balkan prosta turshkim chetam. Srbska vojska postala je zaveznik Turshke. Bitvo pri Nikopolu 1396 odlochili so srbski oklopniki v prilog islamu. She par stoletij so Srbi dajali jedro janicharov ohranivshi svojo narodnost (kronichar Padlo Jovio 1531) in najmogochnejshi turshki sultan Selim II. (1566-1574) govoril je rad srbski. Leta 1393 vzeli so Turki glavno trdnjavo Bulgarov v Trnovem, leta 1453 zasedli so Carigrad, 1459 Srbijo, 1463 Bosno in 1482 Hercegovino. Ostali so svobodni v skalovitih, nepristopnih gorah le Srbi Chrnegore ter Arnavti pod hrabrim vodjem

Shkanderbegom. Skoro so sprejeli bosanski plemiči in Arnavti islam. Od te dobe naprej preстал je ves razvoj narodnosti srbske, bulgarske in arnavtske. Chrnogorci in Arnavti nadaljevali so divje boje s Turki in med seboj chetnishko zhivljenje. Srbi selili so se v veliki mnozhini chez Donavo v Slavonijo, Bachko in Banat, tako da zhivi danes vechina Srbov in Hrvatov v Avstriji t. j. 5,700.000. Turki kot vojashko pleme ni znalo podjarmiljencem dajati kake kulture, njih vojskovodje razdelili so rodovitni svet med seboj, premaganci sluzhili so jim kot kmetje. Le v gorskih, gozdnatih in pustih krajih je srbski in bulgarski pastir prosto pasel svoje chrede. V okrilju pravoslavne cerkve ohranil je svojo pesem in spomine na boje nekdanjih junakov. Ko je pojemala turshka sila, se je od juga gor vsiljevala grshka kultura in grshka cerkev. Leta 1767 je grshki patriarh Hilarijon slovesno sezghal srbsko sveto pismo v znamenje, da velja za ves Balkan le ena cerkveno vishja oblast. Koncem 18. stoletja bila je Turshka na sklonu svoje mochi. Prvi so se iznebili iz pod njih jarma Srbi, med katerimi je najzhivahnjshe ostalo hrepenenje po svobodi. Od leta 1804 do 1815 izvojevali so si z lastno silo in z diplomatschno pomocujo Ruske suvereno knezhtvo.

Leta 1870 ustanovil se je po vplivu Ruske Bulgarski eksarhat, samostojna pravoslavna Bulgarska cerkev. S tem pozvali so se Bulgari v politichno zhivljenje. Pricheli so nemiri, ki so povzročili turshka krvoloshtva in rusko-turshko vojno. Bulgarska postala je 1878 l. svobodna. Avstro-ogrska, kateri bi mochna Srbija gradila pot k Egejskemu morju, zasedla je Bosno in Hercegovino. Od sih dob nastopila je vazhnost slovanskega vprashanja za Balkan. Albanija je nominelno pod turshkim gospodarstvom, dejanski pa nje rodovi zhive staro chetnishko zhivljenje, dasi dajejo jedro sultanovi armadi.

(...)

Jezikovno so si vsa slovanska plemena sorodna. Lahko rechemo, da od benechanske Slovenije chez Kranjsko, Hrvatsko, Bosno, Srbsko, Bulgarijo in Tracijo do Carigrada ni mogoche nikjer tochno zaznamovati meje razlicnega jezika, marvech prehaja jezik polagoma eden v drugega. Filolog dr. Jagich shteje pet narechij: slovensko (kajkavshchina), hrvatsko (chakavshchina), srbsko (shtokavshchina), Macedonsko in Bulgarsko. Iz teh narechji razvili so se tri knjizhevni jeziki: Slovenski, Srbski in Bulgarski. Juzhni Macedonci ohranili so nam staroslovenski jezik. Sveto pismo, dar sv. Cirila in Metoda, ni pisano, kakor je trdil filolog dr. Mikloshich v jeziku panomskih Slovencev, marvech je kakor prirodno in kakor ie filolog dr. Oblak dokazal, jezik slovanskih apostolov samih, t. j. macedonsko narechje v blizhini Soluna. Na slovenski jezik je imel mochen vpliv nemshki od severa, lashki od juga in enako na hrvatski. Srbski jezik prejel je mnogo turshkih izrazov, bulgarski jezik je pa nastal pod vplivom finskega, pozneje s primesi turshkih besedi ter v novejschem chasu pod mochnim vplivom ruskega jezika. Vsa inteligenca bulgarska se je bila izuchila v srednjih in visokih sholah na

Ruskem. Jezik prostega ljudstva, kjer je chisto ohranjeno, Slovencev, Hrvatov, Srbov, Bulgarov in Macedoncev je v navadnem govoru med seboj lahkoumljiv, jezik inteligence pa se je oddalil po uplivu nemshchine, lashchine in rushchine. Mochno zapreko tvori različno pismo latinice Slovencev in Hrvatov, cirlice Srbov in Bulgarov.

Gotovo pa je, da je najchistejši, najblagoglasnejši jezik Srbov, katerega govori preko 9,000.000 ljudi.

(...)

Vsled orjashkega napredovanja velike trgovine in industrije v kulturnih drzhavah: Avstriji, Italiji in posebno Nemchiji, se ne more misliti, da pridejo jugoslovanski narodi, tudi tam kjer so v svobodnih drzhavah, v doglednem chasu do lastne veche denarne mochi. Resnih poskusov denarne centralizacije se ni storilo, organiziranje veche industrije se je povsod ponesrechilo, izven drzhavne inicijative Srbske in Bulgarske, ki pa tudi zadoshchate le manjši potrebi. Slovansko prebivalstvo dajalo bo tudi v doglednem chasu delavce za ptujo veliko industrijo in svoje pridelke za ptujo veliko trgovino. Kolikor je med njim veleposestva, je v rokah ali ptujih družin ali fevdalcev, ki le izkorishchajo polje in domache svezhe delavske mochi, le malo ali pa nich ne izboljšujejo produkcije ali poduchno vplivajo na domache poljedelstvo. Posebno pogubonosno vidi se vpliv kapitalizma v Bosni, kjer zhidovska in nemshka podjetja unichujejo gozdno bogastvo dezhele, brez najmanjshega haska za domache prebivalce. Tudi izvoz iz Srbije nima produktivnega znachaja, marvech je le rezultat domache pichle porabe.

Odlochilnega pomena za tvoritev jugoslovanske ideje je drzhavno-pravno razmerje. Skoraj polovica Jugoslovanov prebiva v Avstro-Ogrski drzhavi, t. j. 5,700.000 Srbobrvatov in 1,200.000 Slovencev, dochim je na Balkanu 3,5 milijonov Srbov, 4 milijone Bulgarov in 1,200.000 Macedoncev. Po srbskem naseljenju je za jugoslovansko vprashanje vazhen tudi Banat. Vsled geografichne lege ste z jugoslovanskim vprashanjem tesno zvezani Rumunska in Grshka. S samostojno chrnogorsko, srbsko in bulgarsko drzhavo, dobilo je najvecchjo vazhnost dinastichno vprashanje. Jugoslovanske vladne dinastije ishchejo dotike s sosednjimi drzhavami. Za udejstvovanje jugoslovanskega edinstva so raditega ravno mlade drzhave srbska in bulgarska najvecchja zapreka. Ker ste obe militaristichno urejeni, prihajate v poshtev za ravnovesje sosednjih drzhav, posebno Avstrije in Italije. Zato ishche Italija zveze s Chrnogoro, Srbijo in Albanijo, Rusija z Bulgarijo. K temu prihaja pa she drzhavna gospodarska politika, ki skusha izrabiti Balkan kot kolonijo. Industrijalni izvoz Italije, Avstrije, Nemchije mora chez Balkan. Zaraditega so prometna pota Belgrad-Solun, Belgrad-Sofija-Carigrad najvecchje vazhnosti za trgovsko ravnotezhje Nemchije in Avstrije, pomorska pot Adrije za ono Italije in Avstrije.

Od francoske revolucije sem nastopa poleg drzhav nova socijalna tvorba, narod, v nasprotju prve kot prisilne z drugo kot prostovoljne organizacije. Dochim je drzhava organizacija plemena zmagovalca nad sluzhechim plemenom in najde konechni najvishji izraz svoje volje v vladarju, je narod organichna zveza ljudstva na enem gospodarskem ozemlju, ene narodnosti, kulture in chustvovanja s svojim avtonomnim zastopstvom.

Shele s socijologichnim pojavom naroda jamejo se v drzhavi tvoriti tudi avtonomne stranke, t. j. grupiranje delov naroda ne vech za principe, katerih nositelji so posamezne osebe, marvech avtonomno grupirane organizacije s stvarno ekonomichno in idejno podlago, ki chesto presegajo meje drzhave in tudi krajne meje naroda. To grupiranje vrshi se ali po historichnem razvoju starih stanov v okvirju drzhave in naroda, t. j. nacijonalizem, ali pa na podlagi razredne zavesti proizvajajochega delavstva, ki ne pozna ni meje drzhave ni meje naroda, t. j. socijalizem. Ker predstavlja ta premembo chloveshke družhbe v gospodarskem temelju, za to je revolucionaren, dochim se nacijonalizem naslanja ali na liberalizem t. j. princip proste gospodarske konkurence industrije in trgovine, ali skusha v skladu stanov dosechi najintenzivnejshi gospodarski razvoj, ali pa je demokratischen in se blizha socijalizmu.

(...)

Socijalnodemokraticzna stranka predstavlja povsodi na svetu in tudi med jugoslovanskimi narodi združhujochi element delavnega ljudstva, ki ne pozna historizma, nacijonalizma, dinastichnega chustva in je interkofesijonalno. Zato lahko brez družega rechemo, da je stranka, ki je po svojem bistvu edino mogocha, za bodochnost poklicana za ozhivotvoritev jugoslovanske ideje, delavska socijal - demokraticzna stranka.

Nashli smo kot najvechje zapreke in ovire tvoritve jugoslovanske enote historizem, t. j. idejo velehrvatske, velesrbske in veleburgarske. Velehrvat strupeno sovrazhi Velesrba in obratno, Velesrb strupeno sovrazhi Velebulgara in obratno. Do kake strasti vede historizem in nacijonalizem celo pri akademichno izobrazhenem chloveku, kazhe nam na pr. izbruh duhovnika frankovca Stipe pl. Vuchetich, ki je proklel soduhovnika Spinchicha, svojega politichnega nasprotnika: »da bi Vam grob izmetal kosti, da bodi prokleta to ime in priimek hrvatskemu narodu! Vsa njegova dobra dela za istrsko ljudstvo izginjajo izpred izdajstvom, ki je na propast kraljevine hrvatske.«

Druga, she vechja zapreka je razlika pravoslavne in katolishke vere, ki je tesno zvezana z narodnostjo in omiko, po latinici in cirilici. Ako je historizem omejen na ideologe, sega razlika katolishke in pravoslavne vere na vse shiroke mase hrvatskega in srbskega ljudstva. Prof. Cvijich zato deli Srbe kot en narod le na dve konfesiji, tako da so mu Hrvatje, katolichani, Srbi, pravoslavci, in v bistvu ima tudi

prav. Razlika med Hrvati in Srbi je v latinici in cirilici, katolicanstvu in pravoslavlju.

Tretja zapreka je napredni nacijonalizem, ki ishche politichne mochi v razvoju srednjega stanu in vidi v tem edinega nositelja narodnosti. V Srbiji in Bulgariji je nacijonalna stranka obenem drzhavna stranka in tako nositeljica dinastij. V dinastijah pa je ena najmochnejshih zaprek jugoslovanskega jedinstva.

Tako vidimo vse stranke med Jugoslovani nesposobne stremeti k jednoti. Ako uposhtevamo etnografichno razprshenost in zmes narodnosti na balkanskem polotoku tako, da poleg Slovanov prihajajo v poshtev Turki, Arnavti, Cincari, Zhidje in Armenci, ako v njih politichno obsezhje vsled gospodarske in geografichne lege spadajo Rumunska in Grshka, potem je vsaka klerikalna in nacijonalna stranka nesposobna izvesti jugoslovansko edinstvo in ostaja kot edina nositeljica jugoslovanske ideje delavska socijaldemokraticzna stranka. Je prvich interkonfesijonalna, ne pozna razlike verskega izpovedanja, je drugich antidinastichna, ne priznava nikakih pravic dinastij, je tretjih internacijonalna, ne priznava nikakega podrejanja in nadrejanja ene narodnosti na drugo, je chetrtech gospodarsko enotna, ker druzhi delavske interese, ki so enaki brez razlike vere in narodnosti za Slovenca, Hrvata, Srba, Bulgara, Macedonca, Arnavta, Grka, Rumuna, Cincara, Armenca in Cigana. Zato je tudi socijaldemokraticzna stranka bila prva, ki je na ljubljanski in balkanski konferenci dala izraz jugoslovanski ideji v konkretni obliki, in ta je: »vse jugoslovansko ljudstvo tvori eno veliko delavsko maso, katero enako izkorishcha veliki kapitalizem drzhavni in internacijonalni, vsa ljudska masa jugoslovanskih narodov ima zhivo zavest skupnosti v bistveno enem jeziku in eni narodnosti, interkonfesijonalni in internacijonalni moment tvori jugoslovansko ljudstvo sposobno, da se strne z ostalimi narodnostmi, ki bivajo na istem ozemlju, v eno veliko politichno gospodarsko enoto t. j. vsebalkansko republiko.«

Socijalnodemokraticzna stranka kot sploshna svetovna stranka in tako tudi jugoslovanska srbska in bulgarska socijalna demokracija ne izkljuchuje sodelovanja inteligence pri tvoritvi jugoslovanske ideje, konstatira pa, da je posvetna inteligenca na Balkanu nositeljica historizma, drzhavnih dinastichnih idej, v duhovstvu nositeljica konfesijonelnih idej, katere vse onemogochujejo ozhivotvorjenje jugoslovanske ideje.

(...)

Anton Dermota
UVODNIK

V Gorici, 21. IX. 1912.

Poslusal sem te dni predavanje predsednika Matice Slovenske o problemu malega (scil. slovenskega) naroda. Svojih misli, kako si reshuje on ta problem, skoro ni podal: zgolj referiral je, chesh, ta in ta pravi talko in tako. In v tem referatu je naslikal polozhaj slovenskega naroda strashno temno – neverjetno temno. Kakor da bi bil namenoma izbral samo chrne barve. In res skoro ni bilo svetlih momentov na tej sliki ... Ali je pa slika sploh mogoča, kjer ne uchinkuje tudi svetloba – ali ne postanejo same temè in sence na ta nachin le zmazek? ...

Predavanje samo ni prepričevalo, ker je bilo prevech enostransko. Zato je bila tudi – kolikor je je sploh bilo – reshitev problema enostranska in neverjetna. Zhal, da se takshna vprashanja ne razmotrivajo boljshè v javnih predavanjih, – ko se je vendar zhe dosti dobrega napisalo o teh stvareh in celo v slovenshchini. In che bi nich boljshèga ne bilo, nego kar nam je povedal Presheren z Levstikom vred, bi bili bolj zadovoljni s tistim, nego s teorijo predsednika Matice Slovenske!

Ali je ta problem res tak, da nas mora navdajati s pesimizmom, da moramo obupati nad ekzisteneo nashega naroda, nad njega bodochnostjo? Ali nam res ne preostaja drugega, nego alternativa: bodisi se ponemchimo ali pa utonemo v jugoslovanstvu?

Nekteri nam prihajajo s statistiko, chesh, shtevilke govore najbolj glasno, da poginjamo. Tudi che bi to res bilo, moramo naglashati, da statistika ni edini in najvzhnejshi dokaz, s katerim konshtatiramo, kaj in kako je s kakshnim narodom. Che bi operirali s tem »dokazom«, kakor se je to godilo tudi na Narodnoobrambni razstavi v Ljubljani, in che ne bi vedeli, iz chesa se zhivljenje naroda poraja, sestavlja in vzdrzhuje, potem bi bilo naravno, da postanemo chrnogledi. Toda statistika nam predstavlja le vnanjo formulo, ki ne izchrpava vsega notranjega bitja – ravno ker se to ne more izchrpati z golo shtevilko. Zaradi statistike, chetudi nam relativno kazhe slabo situacijo, udajati se malodushnosti – tega rodoljubom ne odpustim!

Tudi zaraditega, ker nismo imeli plemstva, ker nimamo zgodovine, ker nimamo velike industrije in velikega kapitala in zaradi podobnih fraz nam ni treba z obupom gledati v bodochnost. Ponavljam: to so fraze, ki so vlekli in ki she danes morda vlechejo nemisleche obchinstvo, oziroma tisto obchinstvo, ki misli le do neke gotove točke, ne pa do konca problema. Che pa tem besedam, ki baje tako strashno donijo, pogledash na dno, se jih ne bosh bal, ker ni vzroka. Vzrok bi bil, che bi zgolj vnanjost odlochevala, ne pa tudi in poglavitno notranjost!

Tako se mi zdi: Vsi tisti chrnogledi proroki narodovega pogina bodisi v nemškem ali jugoslovanskem morju ostajajo na povrshju problema in ga ne objemajo vsestransko. Zato jim padajo nade na bodočnost narodovo, zato ne verujejo vanjo. Vsi ti krivi proroki so si to pesimistično naziranje vstvarili iz knjig in chasopisov, iz drobnih chrk in suhih shtevilk – pa mislijo, da so ga chrpali iz zhivljenja narodovega. In to ni resnica! Nikdar in nikoli ne opravičuje zhivljenje nashega naroda takega pesimizma, kot ga oznanjajo nashi najvechji rodoljublji! Vsi ti proroki zamenjavajo oziroma identificirajo narod s teritorijem, na katerem ta na rod momentano in sluchajno zhivi! Zato je njih naziranje tako materialistično, rekel bi, naravnost gmotno, prsteno! Domovino zamenjavajo z narodnostjo - zemljo z idejlo!

Ali so ti proroki kdaj chitali I. S. Macharjev »Traktát o vlastenectvi«? O priliki ga jim prevedem in objavim v »Nashih Zapiskih«. I. S. Machar pravi, da ni domoljub, da ne ljubi svoje domovine, da je nima in ne pozna in da ne ve, zakaj naj bi ljubil tisti zemljepisni pojem, ki so ga ustvarili diplomati v svojih kabinetih. On je Cheh, kakor bi bil lahko Nemeč ali Grk ali cigan ali zamorec, che bi se bil rodil drugod. Njegovo cheshtvo je del njegovega zhivljenja, ki ga občuti kot resno, prirojeno dolžnost, ne pa kot slast in razkoshje. Njegova domovina je v njem; ne pristrizhe je na povelje nikogar, ne pobarva je po dnevni modi. Vzeti mu je ne more nihche. Zhivela bo, ko bo na njegovem grobu rastla trava, v dushah drugih – in shele, che v teh izgine nekoch, bo mrtva. In che dela zanjo, dela za svoje cheshtvo, kakor ga chuti v sebi. In che bo kdaj nanjo ponosen, bo ponosen le na svoje zhivljenje ...

Ali ni nash Zhupanchich popolnoma enako odgovoril na to vprashanje? V svoji velichastni »Dumi« pravi: »Kje domovina, si? Ali na poljih teh? She pod Triglavom, okrog Karavank? Ali po plavzhih si, ali po rudnikih? Tu? Preko morja? In ni ti meja? Hotel nekđaj sem, da bi se razshirila, da bi razpela svoj krog chez zemljo – glej, in zdaj vidim: silna, brezmejna si, v daljo kot seme razsipash svoj plod. Bosh jih kot lastovke k sebi priklicala? Kakor golobe prizvala pod krov? Ali jih tuja bo slava premamila in jih nikoli vech k tebi ne bo?«

Ne bo jih vech nazaj – na ta teritorij, pod Karavanke in pod vznozhje Triglava. Zemlje domache res ne morejo vzeti s seboj – toda, che so jo zapustili, ker so jo morali, ali so jo raditega zhe tudi zatajili? ali so pozabili, da se njih slovenstvo ne nehava na meji slovenskega ozemlja? Kaj ne vedo, da je slovenstvo del njih dushe, njih srca? Vedo dobro – in vedino bolj se krepí ta zavest. Kdor je v tesnejshih stikih z ljudstvom, ve, kako narashcha in kako se pogloblja narodna zavest med slovenskim ljudstvom. Ne morda v shovinističnem smislu – marveč v vishjem. V tistem smislu, da se zachenja vedno bolj zavedati svojih pravic in dolžnosti. Ta zavest napaja chloveka z mirom, obenem pa mu tudi vliva v dusho energijo,

kreepko voljo. To je največ vredno. In nekaj zaupanja pa narod končno tudi zasluži!

Iz tega pa sledi, da naša narodnost ni v nevarnosti in da naš narod ne bo poginil, če se bo skrbelo za to, da se bo njegova zavednost, njegova kultura dvigala vedno višje, opirajoč se na vedno globlje in močnejše korenine. Kaj zato, če nas kak Nемеc obsodi na smrt: tiste moči pa le nima, da to obsodbo tudi izvrši nad kulturno visoko stojčim narodom, četudi maloshtevilnim.

Vprašam pa še: Ali se ne precenjuje vpliv, ki bi ga imelo združenje slovenskega naroda s hrvaškimi za nas? Pa – saj ne zahtevajo samo združitve, ampak kar spojitve. Ali je možna spojitve? Ne; še za združitve ni kaj verjetnih predpogojev. Zdi se mi namreč – filologi mi tako pravijo – da se jeziki ne razvijajo v tisti smeri, da bi se približevali drug drugemu, marveč se celo diferencirajo. In zakaj naj bi bash Slovenci opustili svoj jezik in svojo kulturo ter se zapisali z dušo in telesom Hrvatom? Zakaj naj bi Slovenci ne bili opravičeni zahtevati, naj se Hrvatje združijo oziroma spojijo z njimi in se odrečejo svoji kulturi? Ali je morda kultura hrvaškega n a r o d a – ne tiste vrhne inteligenčne plasti – višja, nego ona slovenske narodove mase? Dvomim, zelo dvomim. In če rezigniramo Slovenci in pribežimo pod hrvaško pomoč – ali se bo t. zv. nemški naval ustavil pred hrvaškimi, oziroma »jugoslovanskim« narodom? Ali bi mogli zagovarjati pred svojo vestjo ti rodoljubni pesimisti, da bi pustili ob strani stotisoče shtajerskih in koroskih Slovencev – pach samo zato, da bi Slovenci iz Kranjske imeli komodnejšo ekzistenco v jugoslovanskem morju?!

Izjavljam: Če naj bi se za idejo jugoslovanskega edinstva propaganda vrhila na ta način, da se vzbuja narodni pesimizem in malodushno naziranje, da smo Slovenci obsojeni eo ipso poginiti kot narod ali kot pleme, pa moram z vso odločnostjo to propagando pobijati kot škodljivo. Jugoslovansko edinstvo bo izvrshljivo le na podlagi enakopravnosti in enakovrednosti – osobito kulturne – vseh plemen, katera naj obsega, pa nich drugache. Proti temu nachelu pa je vechina naših jugoslovanskih prorokov doslej greshila.

NZ 1912, sht. 10

Dragisha Lapchevich

POVODOM BALKANSKE KRIZE

Balkanska kriza dobiva čimdalje akutnejši značaj. Prekorachivshi razne faze, je balkansko vprašanje prishlo sedaj gotovo v predzadnji shtadij. Narodnostno probujanje narodov, koji stremijo po nacionalnem grupiranju in po konshtituiranju v nacionalne drzhave, gre roko v roki z neizogibno potrebo, da se na Turškem izpremenijo ekonomski odnoshaji, ker so dosedanji, zasnovani na fevdalni lastnini,

postali popolnoma neznosni, nevzdržni, nemogoči. Drzhavna uprava, administracija, ki je odtis teh zastarelih, prezhivelih ekonomskih odnosov, je tudi eden izmed onih povodov, ki krizo potencirajo, ker je ona tista, ki, sluzhech zastarelim ekonomskim odnosov, ob chasu, ko nastajajo in se neodoljivo razvijajo pojavi novega zhivljenja in novih ekonomskih razmer, neprestano izzivlje konflikte, spore, nemire.

Razume se, to krizo pojachava i chimdalje vechje narashchanje militarizma, koji z ene strani postaja najstrashnejshe breme za balkanske narode, z druge strani pa ogrozhuje vedno bolj mir na Balkanu, kolikor bolj narashcha, potencira krizo in postaja vedno bolj vojskina nevarnost. Kupichenje davkov in narashchanje dolgov, da, cela financhna politika balkanskih drzhav, ki se vodi z obzirom na Balkanu, in ki ne samo unichuje narode, marvech postajajoch vedno bolj nevzdržna, she pomaga, da se balkanska kriza bujno razpase: pod utiskom strahu pred financhnim polomom mislijo balkanske drzhave neprestano na vojskine akcije in bravure in s tem balkansko vprashanje vedno bolj poostrujejo, izzivajoch she druge zainteresirance, osobito velike kapitalistichne drzhave Evrope, pa delajo v tej smeri, namrech na povechanje balkanske krize.

Notranjim vzrokom se pridruzhujejo i vnjanji: imperialistichne tezhnje in kolonialni interesi kapitalistichnih velevlasti; eni in drugi, notranji in vnjanji, vplivajo drug na drugega in balkansko krizo vedno bolj potencirajo in jo napravljajo vedno bolj akutno.

Zadnja leta se je kriza forsirano povechala, sedaj je na tem, da se razreshi. Notranji njeni vzroki so tako dozoreli, in vnjanji so, vsled kolosalnega razvitka in vedno ogromnejshga razvijanja produktivnih mochi in nebrzdane potrebe kapitalistichnih drzhav po razshirjanju trgov in prostorov kolonialne eksploatacije tako silni narasli, da se ne da vech niti misliti niti govoriti o kakshnem pomanjshanju krize, she manj pa o odklanjanju. Ona se v vsi svoji slepi sili razvija, grozech, da se izpremeni v strashen pozhar. V prispodobi povedano: ta pozhar se je zhe izza nekoliko let v neki obliki lotil Balkana; tli, kadi se, in skozi dim shvigne semtertja kak plamen, dokler se vsi ti posamezni plameni ne zlijejo v sploshen zubelj, ki bo pozhgal in unichil sedanje anahronichno stanje in dal balkanskemu polotoku nove oblike. Aneksijska kriza pred dvema letoma, pobune v Mali Aziji, permanentni ustanki v Albaniji, neprestani nemiri in boji v Makedoniji in Stari Srbiji – to so nele simptomi bolezni, ampak i dejstva, sprichujocha, da je balkansko vprashanje v akutni krizi in da se nahaja v predzadnji fazi.

Sploshni plozhar she ni izbruhnil zgolj radi tega, ker balkansko vprashanje ni izolirano, ni vprashanje samo zase, ampak vprashanje, ki posega v veliki kompleks Vzhodnega vprashanja, katero zavzemlje prostranstva od Save in Donave do Tihega Oceana, in she nekaj vech: ki posega v kompleks sploshnega kolonialnega vprashanja. Kako se v tem sploshnem kolonialnem vprashanju meshajo in

prepletajo mnogovrstni raznolichni interesi v s e h kapitalistichnih velesil in kako so, vsled bohotnosti produktivnih sil in vsled pohlepnosti svojih kapitalistichnih razredov, zhivljenjsko zainteresirane na chimdalje vechjem pridobivanju, dochim se nasprotnim in konkurentnim zheljam ne more lahko brez truda in napora zadovoljiti, in kako se tresejo nele iz strahu pred nesrečnimi posledicami vojske, ampak osobito od strahu pred revolucijami, ki bi jih vojska porodila, – vsled tega se sile, zainteresirane na Balkanu z imperialistichnimi zahtevami in kolonialnimi stremljenji, she niso odlochile, da napravijo v tej krizi poslednji, energichni korak. She vech, one ovirajo i balkanske narode, da bi sami reshili balkansko vprasanje: naganjajo jih na podjetja, toda vedno jih na polovici pota zavrnejo; nagibljejo jih k akcijam, ki bi razdrobile Turshko, toda zadržujejo jih od energichnega odlochilnega koraka; kajti njih potreba in njih interes je, da se Balkan in njegovi deli postopoma slabijo, ampak da se do odlochilnega momenta stvari ne zhenejo, dokler one ne zadobijo možnosti, da se v s v o j o k o r i s t vmeshajo vmes. To se jasno vidi na ustankih, ki jih v Mali Aziji vnemata Rusija in Anglija, in ki so naperjeni nele na slabljenje Turshke, ampak i proti Nemchiji, katera je tam v kolonialni vlogi monopolizirala zheleznice in prirodna dobra; toda ti ustanki, zopet na posreden ali neposreden upliv Rusije in Anglije, se na pol pota zastavljajo, da bi se mogli zopet dvigniti, kadar se bo tema velevlastima zdelo potrebno. Isto uganjata Avstro-Ogrska in Italija v Albaniji, podpihujochi in umirjajochi ustanke, razkrajajochi Turshko, ampak slabeche tudi moch vstajnikov, da bi ob ugodnem chasu mogli nastopiti pohod, ne da bi nashli odpora niti od razdejjane Turshke niti od utrujenih Arnavtov. Isto delajo i velevlasti tripelentente, ki inspirirajo politiko Srbije, Bolgarije, Grshke in Chrnegore, ustvarjajoch vojno zvezo med temi drzhavami, svetujoch jim, da se postavijo v vojno pozo in zadržujoch jih zopet pred kakshnim odlochilnim korakom, dokler ne pride chas za tripelentento in trozvezo, da z ostalimi kapitalistichnimi drzhavami reshijo bodisi ves kompleks ali pa vsaj vechji del kolonialnih vprashanj, in da balkanski polotok s svojimi deli posluzhi kot predmet za razne kompenzacije, kakrshne so dandanes tako navadne med kapitalistichnimi osvajalci.

Toda che pozhar ni d a n e s izbruhnil na Balkanu, pa izbruhne jutri; balkanska kriza je na predzadnji stopnji. Balkansko vprasanje je v predzadnji fazi. Produktivne mochi se nebrzdano in kolosalno razvijajo, kapitalizem se dushi in davi, potrebuje zraka. Radi tega se kapitalistichne velevlasti m o r a j o chimpreje lotiti reshitve kolonialnega vprashanja, torej tudi reshitve balkanskega vprashanja, bodisi po dogovoru ali pa z vojsko; morajo – ker drugega izhoda nimajo, ali ga vsaj v najkrajshem chasu ne bodo imele.

To se tudi občuti in vidi nele iz sploshnega presojanja razvoja in toka kapitalizma, marvech tudi iz neposrednega presojanja Balkanske krize, koja kakor voda v kotlu zachenja vreti in v koji ne more nihche vech dolgo roke drzhati.

Tembolj morajo socailistichne stranke na Balkanu in v Mali Aziji razviti vso svojo aktivnost, da pouche proletariat in ga obvarujejo shovinistichne blaznosti, in po drugi strani: da s svojo o r g a n i z i r a n o akcijo pritisnejo na vse faktorje, da se uresnichijo ideje, poosebljene v resoluciji prve balkanske socialno demokraticzne konference.

NZ 1912, sht. 11

Dragisha Lapchevich

ALBANSKO VPRASHANJE

(Govor poslanca Srbske socialdemokratske stranke o albanskem vprashanju v Narodni skupshchini v Beogradu 6. feb. 1914)

S politiko nashe vlade so ustvarjene take pogodbe in taki pogoji, da se bodo morda dolgo vrsto let (in desetletij!) ponavljali spopadi in nesreche med dvema nesrechnima narodoma.

Menim, da je bila politika srbske vlade s prvim pohodom na Albance napachna, shkodljiva in nesrečna tako za svobodo albanskega naroda kakor tudi za mir in spokojnost srbskega naroda. Glede enega si je treba biti na jasnem in z enim se je treba sprijazniti: na zahodu Balkanskega polotoka obstaja narod, ki hoche zhiveti svoje svobodno zhivljenje.

Srbski vladi ni bilo treba, da osvaja Albanijo in podjarmlja albanski narod.

Albanci so celo vrsto stoletij imeli dolocene skupnosti s srbskim narodom. V vojnem razglasu je ta odnos posebej omenjen in poudarjen. V novejsi zgodovini imamo primere, da so Albanci zmeraj hoteli zhiveti sporazumno s Srbi, v skupnosti z njimi pridobiti od Turkov svobodo tako srbskega kot albanskega naroda. Leta 1806 se je na okopih Beograda slisal klic jurisha tudi v albanskem jeziku. V zgodovini Shumadije, v njeni revoluciji, najdemo ljudi, ki so tako rekoch genialni revolucionarji, po poreklu pa so Albanci. Ne kazhe izgubiti izpred oči: leta 1829 so Albanci zheleli in iskali vezi s Srbijo, to so ponovili leta 1847 in Srbija je ostala gluha tudi za ta poziv, chisto tako kot leta 1829, po letu dni zatem pa je poslala svoje chete in svoje bataljone za dushenje revolucije na Severu. Vemo, da so Albanci leta 1875 in 1876 hoteli skupnost s Srbijo, da pa je Srbija leta 1878 izgnala in pregnala Albance iz shtirih okrozhij, ki jih je tedaj zavzela. Spomladi 1904 so oni poslali odposlanstvo v Beograd in predlagali nich drugega kot le prijateljski odnos Srbije do njihovega gibanja za avtonomijo. In konchno, leta 1912 so prishli albanski poglavarji, prirejali sestanke s srbsko vlado, sestanke z g. Pashichem in dajali na razpolago: da bodo omogochili prodiranje srbske vojske pod pogojem, da Srbija njim omogochi, da se oni osvobodijo od Turchije in da dobijo svojo avtonomijo.

Albanska upanja in zahteve so bili izneverjeni.

Namesto da bi Srbija, ki se je nekoch toliko chasa bojevala za svojo osvoboditev, s svoje strani naredila vse, da bi tudi Albanci prishli do svoje svobode – je napotila svojo vojsko, da se lomi prek Albanije, da bi dosegla Jadransko morje z željo pokoriti albanski narod in ga postaviti v svojo suznost.

Srbija bi bila lahko storila, da Albanija pride do svoje avtonomije in nacionalne drzhave. Che bi bilo tako storjeno, bi to omogochilo prijateljstvo in zaupnost, ustvarilo bi pogoje za trdnejshe vezi in za oblikovanje neke nove gospodarske skupnosti med Srbijo in Albanijo, to bi bila izhodishchna točka tudi za politichne sporazume.

Namesto tega je bil pohod tja s pushko in topom, pa se je izvajalo ne le tisto, kar je v nasprotju s chastjo drzhave, ki je nekoch imela tradicijo revolucije in osvoboditve, temvech so bile ustvarjene razmere za trajno trenje med Albanijo in Srbijo.

Neprestano bomo imeli tezhave in nesreche, che se Srbija ne odlochi, da bo spremenila svojo politiko v smeri polnega stika z albanskim narodom in oblikovanja polne zveze z njim.

(iz zbornika chlankov razlicnih avtorjev: *Srbija i Albanci – Pregled politike Srbije prema Albancima od 1878. do 1914. godine*, ChZKZ, Ljubljana 1989; v zborniku ima chlanek naslov: *Dva nesrechna naroda*)

Prevod iz shrv. I. A.

Dragotin Lonchar

HRVASHKO DRZHAVNO PRAVO IN SLOVENC

Dne 20. oktobra 1912. je na zborovanju v Ljubljani sprejela Slovenska ljudska stranka program Hrvashke stranke prava v smislu trializma. Pri tej priliki objavljam neki zgodovinski spomin o tem vprashanju, ne da bi se spushchal v njegovo stvarno ocenjevanje.

Ob francosko-nemshki vojni so menili Avstro-ogrski Jugoslovani, da je prishel chas za reshitev jugoslovanskega vprashanja. Dne 8. novembra 1870. so se zbrali v Sisku. Slovenski udelezhenec Anton Tomshich, prvi urednik »Slovenskega Naroda«, je porochal o tem shodu dr. Jos. Voshnjaku. Zedinili so se za sledechi program:

I. Kraljevina Dalmacija, Hrvashka in Slavonija s Krajino in Reko tvorijo enotno kraljevino.

II. Zgodovinsko pravo, interes dinastije in monarhije kakor tudi interes slovenskega naroda in nachelo narodnosti zahtevajo zdruzhenje vseh slovenskih pokrajin v politichno telo, chigar zastopstvo dogovori zvezo s trojedno kraljevino.

III. Tako federirana trojedna kraljevina s Slovenijo dogovori realno unijo z Ogrsko.

1. Posle, ki so skupni Avstriji in Ogrski, reshuje trojedna kraljevina s Slovenijo skupno v skupni delegaciji.
2. Zastopstvo trojedne kraljevine in Slovenije v ogrskem zboru je kolektivno.
3. Finančna, trgovska in vojna vprasanja, v kolikor se tichejo enotnosti, razpravljajo in reshujejo Ogrska, trojedna kraljevina in Slovenija v skupnem ogrskem zboru.
4. Sodni, upravni in nauchni posli so avtonomni za trojedno kraljevino in Slovenijo, ki jih izključno opravljata zbor in dezhela teh kraljevin.
5. Njih vlada je popolnoma neodvisna; ban kot predsednik dezhelne vlade je odgovoren samo kroni in zborom teh dezhel.
6. Eksekutiva je pri vseh skupnih avtonomnih poslih domacha.
7. Kako se zedinijo Krajina, Dalmacija itn Slovenija s Hrvashko in Slavonijo, to je notranja zadeva, odvisna od medsebojnega dogovora teh dezhel.
8. V zedinjeni trojedni kraljevini in Sloveniji vlada popolna jezikovna in verska enakopravnost.
9. Zedinjenje trojedne kraljevine s Slovenijo je pogoj vsake zveze z Ogrsko.

To je bil nachrt programa, ki naj bi se bil sprejel dne 1. decembra 1870. na shodu v Ljubljani.

Udeležili so se tega shoda Hrvatje, Slovenci in Srbi, mej njimi n. pr. Barchich, dr. Bleiweis, dr. Brlich, dr. Costa, Danilo, dr. Kostich, dr. Lavrich, dr. Makanec, Mishkatovich, dr. Mrazovich, dr. Razlag, dr. Tonkli, Trstenjak. Prichakovali so tudi dr. Suboticha, a ga ni bilo.

Ljubljanski shod ni sprejel nasvetovanega programa, marveč le izjavo o edinosti juzhnih Slovanov. Proti nasvetovanemu programu so bili zlasti slovenski zastopniki, kar je grajal »Slovenski Narod«.

Nachrt, ki se je bil napravil v Sisku, reshuje hrvashko drzhavno pravo v okvirju dualizma. Nasproti mnogim golim izjavam, pushhajochim nas popolnoma na nejasnem glede nachina ali oblike, ki naj uresnichi politichni cilj, zasluži ta nachrt vechjo pozornost, ker pomenja konkretnjsho formulacijo, kako si misli udejestvitev hrvashkega drzhavnega prava.

Anton Dermota

POLITICHNI PREGLED

Napetost, ki je vladala l. 1908 ob času aneksijske krize v Evropi, se ne da primerjati z odnosnaji, nastopivshimi vsled vojske in vsled zmag shtirih balkanskih drzhav proti Turchiji. Svetovna vojna res da je grozila i tedaj, vendar pa je bilo razmerje vse drugachno. Takrat se je dalo vsaj govoriti o vzroku in uchiniku. Takrat bi se bila vojska vnela zaraditega, ker je Avstro-Ogrska prelomila mednarodno pogodbo in anektirala Bosno-Hercegovino, ki je bila de facto zhe nasha, cheprav ne she de iure. Avstro-Ogrska si je z grozhnjo ustvarila svojo pravico in bi si jo bila pridobila tudi z nasiljem, che bi tedaj Rusija ne bila tako oslabljena po vojski z Japonci in notranji revoluciji. Takrat smo razumeli in videli povod in bi bili razumeli tudi uchinek, che bi bila izbruhnla vojska.

In danes?

Armade balkanskih krschanskih drzhav so bile zmagoslavne nad Turki; dosegle so uspehov, ki jih Evropa ni prichakovala, zaupajoch mochi, ki je bila po nje mnenju latentna v turshkem cesarstvu. Ti uspehi pa so povzročili konflikte z drugimi drzhavami, zlasti z Avstro-Ogrsko. In ti spori se v prvi vrsti ne tichejo toliko balkanskih drzhav, nego evropskih velevlasti.

Ko so balkanske krschanske drzhave napovedale Turchiji vojsko, so bile velevlasti, ki so domnevale, da imajo svoje legitimne interese na Balkanu, malomarne in brezbrizhne, morda so bile tudi v resnici iznenadene, da niso vedele, kaj bi pochele. Toda resnica bo brzchkone ta, da so velevlasti bile preprichane, da balkanska krschanska koalicija ne more dosechi bogzna kakshnih uspehov proti Turkom; che bo pa vojna dolgo trajala, se bosta obe stranki izchrpali fizichno in financhno; in chimbolj se bosta unichevali druga drugo, tem manj odporne sile jima ostane proti invaziji evropskega velekapitala, pripravljajochega se leta in leta zhe na pohod proti Carigradu in preko njega v Malo Azijo. Balkanske drzhave naj bi se medsebojno konchale in pogubile, da njih teritorije in narode lazhe podjarmijo velike evropske kapitalistichne drzhave.

Odlochne zmage, ki so jih balkanske drzhave izvojevale nad Turki, so pa tudi pokazale, da zmagovalci ne mislijo odstopiti svojih uspehov drugim, da bi pozheli, chesar niso sejali in gnojili z lastno krvjo. Zmagovite krschanske drzhave so si balkanski teritorij, kolikor so ga Turchiji odvzele, dogovorno razdelile. Na tem teritoriju hochejo one same odlochevati in gospodariti v vseh ozirih.

Tako so prishli interesi teh drzhav navskrizh z interesi, o katerih so velevlasti menile, da jih imajo samo one. Osobito se je chutila zadeta Avstro-Ogrska, ker so balkanske zmage prekrizhale njene nachrte, ki jih je snovala o Balkanu.

Che bi shlo v sporu, ki je izbruhnil med Avstro-Ogrsko in Srbijo, oziroma med Avstro-Ogrsko in Rusijo, zgolj za vprasanje, ali naj Srbi obdržijo Drach in si tu napravijo morsko pristanišče, bi po pravici lahko rekli, da je otrochje, zaradi take neznatnosti se vznemirjati in razburjati. Che bi radi takega vprasanja pochila vojna, ki bi zalila s krvjo vso Evropo, se to ne bi dalo opravichevati na noben nachin.

Toda v resnici ne gre tu za vprasanje, chigav bo Drach, niti za vprasanje, ali ostane jadransko morje odprto za Avstro-Ogrsko, ampak za to gre, ali bodo balkanske drzhave postale kolonije za nemshko-avstrijski velekapital, ali pa za rusko-francosko-angleshki. To je kolonialno-politichno vprasanje kat' exochen! Pretveze z Drachem in zaprtim jadranskim morjem so brez pomena, che mislimo na ta problem.

Kakshne legitimne interese naj ima Avstro-Ogrska na Balkanu? Ali Nemchija? Ali Rusija? Ali Angleshka? Ni drugih, nego interesi kapitala! Ali zmaga ena skupina bank in financhnikov, ali druga; ali se uveljavijo ekonomske sile Anglije, Rusije in Francije, ali pa Nemchije in Avstro-Ogrske: zato bo izbruhnila vojska, che bodo gnali stvari do skrajnosti. V tem tichi ena tistih velikih kriz in katastrof, o katerih je pravil Marx, da zhenejo sedanjo kapitalistichno meshchansko družhbo po imanentnih njenih zakonih v propad.

Ali bo vojska, ali ne bo? Narodi se ji upirajo, in se ne morejo navdushiti zanjo, ker vidijo, za chigave interese bi morali prelivati svojo kri: za svoje ne! Ali bo proletariat vesoljne Evrope dovolj mochan v svojem odporu, da se zabrani nesrecha svetovne vojske, kakrshne she ni bilo?

(Dr. D.)

NZ 1912, sht. 12

Henrik Tuma
NASH PROGRAM

Kakor filozofija v proletarijatu najde svoje gmotno, tako proletarijat v filozofiji svoje duhovno orozhje in kedar udari strela misli temeljno v naivna ljudska tla izvrshi se emancipacija Nemca v chloveka ... emancipacija Nemca je emancipacija chloveka. Glava te emancipacije je filozofija, nje srce je proletarijat. Karl Marx. Nemshko-francoski letopisi 1844.

Ob trideset-letnici smrti Karla Marxa, ustanovitelja modernega socializma, se z zadoshčenjem zavedamo, da so »Nashi Zapiski« kot prva slovenska moderna socialna revija stopili v deseto leto in da so z danashnjo shtevilko postali socialistichna revija.

Ustanovitelji Nashih Zapiskov, moramo se jih danes s posebno hvalezhnostjo spominjati, Kocmur, Linhart in Prepeluh bili so proletarci. Zhelja po samoizobrazbi in znanstvenem spoznavanju gnala jih je samouke, samorasle zapisavati svoje misli. Meseca julija 1902 izšla je 1. shtevilka Nashih Zapiskov. »Skromen enostaven stopa pred Vas prvi zvezek "Nashih Zapiskov" ... ne v zavoju vinjet, proletarsko dete stopa pred Vas in v duhu zhe vidimo, kako majate z glavami, kako skeptichno prelistavate teh par strani ... Eh, ne bodite tako skeptichni! Saj pojde, ker mora iti!

Moderni svetovni nazor shiri svoje zmagovite peroti ... v zraku vibrira zhe revolucija ...

Kaj hochemo?

Kitajski zid dushevnega konservatizma, ki lezhi kakor tezhka mora v dolinah slovenskega gorovja hochemo pomagati podreti. Luchi, – vech luchi!

Kaj hochemo?

Uchiti se hochemo, zmisel za socialjno stremljenje hochemo shiriti, povedati, da izumira stari »Ego«.

Socializem prodira zmagovito ... Taborishche mladih, vrljih, krepkih duhov hochemo ustvariti; polna zhivljenja in ekstaze je nasha mladina – prostost tej mladini! ...«

(...)

NZ 1913, sht. 3-4

Fran Milost

POT V SOCIALIZEM

Razlicne so poti, ki peljejo chloveka v socializem. Uchenjaka, ki trezno misli, globoko raziskuje in presoja socialne pojave, privede v socializem pot razuma. Sentimentalen chlovek, ki ima usmiljeno srce in trpi ob trpljenju drugih, ker chuti gorje ljudstva v danashnjem krivichnem družhabnem redu, pride v socializem iz – chustvenosti. Mnogo se jih pridruzhi iz gole radovednosti, ki shele pozneje prehajajo do spoznanja in zavednosti, da so na pravi poti. Toda prava gonilna sila, ki ustvarja vsak chloveshki prepород je in ostane – chloveshka nezadovoljnost.

Ideal, hrepenenje in stremljenje navzgor, po lepšem, po boljšem, po resnici, po pravici; koprnenje po enakosti, po svobodi, po slogi, bratstvu, blagostanju, po popolnosti, to je tista moč, tista privlačna sila, ki ustvarja novi duh, novo etiko, novo chloveshtvo.

Chlovek je dandanes nezadovoljen – to je globoka resnica. In ni je teorije, ki bi dokazala nasprotno. Tudi politichne stranke ni na svetu, ki bi imela pogum trditi jasno in odkrito – »chlovek, dobro ti je, nich vech ne zahtevaj, dovolj imash!« Tako

se sicer marsikatera stranka pretvarja, ampak le prikrito, zlobno, tihotapno. Toda zhivljenje stremi navzgor in ni je sile, ki bi to ustavila.

Tudi delavec ne pride v socializem le iz egoizma. Tudi njemu ni zhelodec vse. Vsaj na sebi sem to izkusil. Jaz sem prishel v socializem – chudno in neverjetno – po poti narodnjashstva. Okolishchina in razmere, v katerih chlovek zhivi, imajo nanj globok vpliv. Sin slovenskih starshv v Gorici sem odpiral oči spoznanju ravno takrat, ko je divjal najvechji narodni shovinizem. Dva dogodka sta mi she danes globoko zarezana v spominu. Videl sem, ko so morali neki gorishki italijanski izletniki v gorishki okolici poklekniti pred slovensko trobojnico, jo poljubljeni ter zavpiti: »Zhivjo Slovenci!« In bili so tepeni, opljuvani, zasmehovani. Videl sem v gorishki gostilni tri slovenske fante, ki so morali poklekniti in vpiti: »Evviva Gorizia italiana!« In bili so tepeni, opljuvani, zasmehovani.

Ta dogodka sta bila tako gnusna in protichloveshka, tako blazna in podla, da se je moralo gabiti vsakomur, ki ga ni bog vdaril s slepoto.

Dobiti pot, po kateri se odpravi taka podivjanost, se mi je zdela takrat najnujnejsha in nasvetejsa potreba. Iskal sem jo najprej v cerkvi, pri oznanjevalcih krshchanskega nauka, da so vsi ljudje bratje. Ampak kmalu sem se preprichal, da je verstvo na tem polju zhe davno napovedalo bankrot. Ne morda, ker noche resnichne narodne enakopravnosti, marvech vsled drugih globokejsih vzrokov, ker je zgubilo duh chasa, ker je zastarelo in pada iz vrhunca navzdol. Tudi delavcu je ta notranji boj tezhak in hud. Materini sveti, nauki, s katerimi se ga je napojilo v detinski dobi, predsodki, ki jih je takorekoch podedoval, so okovi, v katere je chloveshki duh vkovan tako mochno, da samo tisti, ki so ta notranji boj izvojevali, poznajo vso tezhavo tega boja in vso moch preteklosti nad sedanjostjo in bodochnostjo.

Ustvarjal sem ideal narodne enakopravnosti sam v sebi, zheljan miru, sprave in pravice mojemu slovenskemu narodu. – Nashel sem socializem, ki sta ga takrat prinesla v Gorico sedaj pokojna sodruga Uchekar in Drofjenik.

Odprle so se mi oči. Zagledal sem svet v vsej svoji strashni, realni podobi. Videl sem trpljenje milijonov, zapazil ogromno bedo in siromashtvo, izkorishchanje in zatiranje, muko in glad. Iskal sem pravice mojemu narodu in videl, da je nima noben narod, da divja krivica vsepovsod, da tare bol vesoljno chloveshtvo. Ni chuda, che je v mojem mladem srcu takrat vskipeloz vso silo hrepenenje po nekaj vzvishenejskem. In vrgel sem se z vso silo v agitacijo za splošno blaginjo in zagledal v narodnjashstvu oviro temu mojemu koprnenju. In bichal sem ga v obraz vehementno, pogumno, navdusheno. Preprichal sem se, da Lassallejev rek – »povej ljudstvu, da trpi, ker je tako bedasto, da tega ne vidi in ne chuti samo« – globoko odgovarja resnici.

In neprenehoma, ob vsaki priliki sem to propovedoval delavskim sotrpinom.

V tej agitaciji sem nashel najhujšhe nasprotnike v narodnjakih in naravno je, da sem se marsikdaj zaletel v nje tudi takrat, ko niso iskali drugega, kakor opravicheno narodno enakopravnost. Na oltar gospodarske enakosti, na oltar popolne svobode in chloveshke emancipacije bi bil rad zhrtvoval tudi vso narodnost!

Toda tega – ko pregledam danes nazaj pot, ki smo prehodili in delo, ki smo izvršhili – se zavedam, da ni treba. Nasprotno. Ravno ista pot, po kateri smo hodili, prinasha tudi malemu narodu kot je slovenski najvechje koristi.

Uvedba splošhne volilne pravice je koristila tudi Slovencem. Razshirjenje chtiva in kulture, demokratizacija v vsem javnem zhivljenju, izbolshanje delovnih in plachilnih razmer, postanek mochnih socialistichnih strank med Italijani in Nemci – vse je prineslo koristi tudi Slovencem. Sploh vsaki politichni, gospodarski in kulturni napredek je bil Slovencem, morda vech kakor drugim narodom, koristen.

Politika, agitacija in vsako delo, ki smo ga vršhili je bilo strogo revolucionarno in radikalno. Marsikdo je ochital, da je bilo nashe delo negativno. Toda razshirjenje socializma med Slovenci in njegova danashnja moch, ki nimajo pogum podcenjevati niti najhujšhi nasprotniki, ker morajo biti z nami boj vsaki dan in se zaletavati v nas (med tem, ko so nas popolnoma ignorirali she pred desetimi leti) nam dokazuje jasno, – in to hochemo pribiti – da prinasha tudi radikalna, negativna politika pozitivne uspehe.

Poti v socializem so razlichne, gotova pa je pot, ki revolucionarno, brezobzirno vodi naravnost do cilja emancipacije chloveshtva.

(Fran Milost, Trst)

NZ 1913, sht. 7-8

Henrik Tuma
VOJNA

»Tavali smo kakor mesechniki ob strmem prepadu razprtij evropejskih narodov. Vojna je prishla nad nas kradoma, kakor tat v nochi.« pishe Quessel v socialistichnih Monatshefte, ki so znan- stveno glasilo nemshkega revizijonizma. »Buknila je svetovna vojna ter nas Chehe popolnoma presenetila. Morda so temu krivi nashi pisatelji in politiki, ki so vso pozornost obrachali le notranjim vprashanjem stranke, a so se premalo ozirali na svetovni položhaj v dobi, ki je bila najkritichnejsha tudi za osodo socialne demokracije,« pishe sodrug Dr. Stern v znanstvenem glasilu cheshke socialne demokracije »Akademie«. Dve najuglednejšhi organizaciji ste tako izrekli, da je vojna prishla nad Evropo in nad socialno demokracijo neutegoma ter zalotila internacionalno socialistichno svetovno organizacijo nepripravljeno. Ako konshtatiramo, da so vse stranke

socijalne-demokracije, vseh kulturnih drzhav, nameravale sklicati internacijonalni kongres tekem meseca avgusta t. l. na Dunaj, da bi se določila taktika in cilj internacijonalne socijalne demokracije za sluhaj svetovne vojne, lahko trdimo, da je kljubu vsem znakom blizhajoče se vojne internacijonalna socijalna demokracija resnično stala nepripravljena.

Danes, ko pregledamo pozornejshe vse dogodke zadnjih shestih let, pochenjanje evropejske diplomacije, oborozhevanje Avstrije, Nemchije, Francije, Anglije in Rusije, interno nasho politiko in upravo, se nam chudno, skoraj nemogoče zdi, da se je socijalna demokracija tolazhila z nadami ohraniti svetovni mir – z deklamacijami – a tudi uvidimo, da ravno vsled tega ni mogla zapaziti, kako smo se od leta do leta, od meseca do meseca, od dne do dne blizhali svetovni vojni in je ta morala priti prej ali slej – konečno in nevzdrzhno kar chez noch.

Iz tega moramo na splošno trditi, da je stalishche in obnashanje nemshke in francoske socijalne demokracije ob vojni bilo nepremembeno narekovano po sili dejstev. Nobena, tudi najmochnejsha socijalna demokratschna stranka na svetu ni bila v stanu vojne preprečiti v trenutku, ko je bila mobilizacija diktirana, ko so prestale konshtitucionelne mochi vojujochih se drzhav, ko je militarizem v svoji najchistejsi obliki in v vsi svoji sili nastopil. Tudi ni bilo mogočesti nobeni she tako radikalni stranki postaviti se mobilizaciji in militarizmu v bran. Radi tega zhe a priori izrekamo, da mora tudi slovenska socijalna demokracija brez diskusije sprejeti polozhaj dejstev in da bi bilo neumestno posebno nashi majhni stranki zhe sedaj kritično motriti obnashanje velikih soc. dem. organizacij, kakor je nemshka in francoska.

(...)

Socijalna demokracija vsega sveta mora priznavati, da je bila nepripravljena, je morala sprejeti dani polozhaj, kakor je bil, in je moralo delavstvo, ne le brez vsakega odpora stopiti v vojske, marvech se je moralo podvrechi splošni drzhavni in narodni disciplini. Socijalni demokraciji ne ostane druzega, nego tolazhba, katero je izrekel sodrug Renner: »Preshibka, da bi vojno preprečila, mora socijalna demokracija biti mochna dovolj, da jo prestane.« Vse nashe stremljenje mora iti sedaj le na to, da vzdrzhimo svoje strokovne in politichne organizacije. Dodamo k temu, da se moramo vrniti na bistvo internacijonalizma Karla Marksa: »da je konkretna zhivljenska podlaga socijalni demokraciji narodnost, t. j. svobodna kulturna zdruzhitev posameznih narodnosti, ki se avtonomno grupirajo po nachelu velikih svetovnih ekonomichnih sil.«

Ako je vojna imela do sedaj zhe kak določen rezultat za socijalno demokracijo, je ta, da je zatrla vse fraze anacijonalizma in antinacijonalizma in da je z neodoljivo konsekvenco dejstev ustanovila, da je podlaga in ves razvoj socijalne demokracije k

bistvenemu internacionalizmu v tem, da postane vsaka narodnost avtonomna v kulturnem in političnem oziru. Prva pot k temu cilju je prioritev polne demokracije: vnana politika mora biti pod vplivom ljudstva, ki se zaveda, da ono samo določa politiko države. »Tega chustva neodvisnosti nemshko ljudstvo ni moglo nikedar imeti« – Bernstein. Jasno stojé torej zhe sedaj cilji pred nami in o tem tudi lahko, ne glede na vojni položaj, prosto govorimo: da imamo zastaviti vse mochi za vzdrzhevanje svojih organizacij v obliki in po taktiki, kakor smo jih imeli in vodili dosedaj; drugih, da si stavimo kategorichno prvi in blizhnji politichni cilj, pridobitev polne demokracije v držhavi; tretjih, da bo morala socijalna demokracija posvetiti vech najboljshih svojih mochi v smeri držhavne vnane politike. Res je sicer, da je avstrijska socijalna demokracija vedno pozorno sledila vnani politiki avstrijski in da je bila ona, ki je ob vsakem problemu konshtatirala realni položaj in precizirala svoje stalishche. Tako je posebno, davno pred prvo balkansko vojno, avstrijska socijalna demokracija pokazala na vazhnost jugoslovanskega vprashanja. Po njeni inicijativi sklicala se je jug. soc. dem. konferenca v Ljubljani in skoro za njo balkanska konferenca v Belgradu. Na obeh konferencah se je formiralo nachelo, da je smatrati razlichna jugoslovanska plemena za en narod, ki je vezan po skupnem jeziku in po skupnih interesih. Slovenska socijalna demokracija je od prvega pochetka obenem proglasila, da je polna avtonomija jugoslovanskih plemen in obenem dejanjska zdruzHITEV mogoča le v okvirju velike avstrijske držhve. Stojech na ekonomichnih temeljih, ob geografichnem položaju in etnografichnem sestavu donavske in balkanskih držhav, prishla je slovenska socijalna demokracija do sklepa, da je nasha polna narodna avtonomija mogoča le v velikem držhavnem okvirju, da je sploh tvorilna moč v politiki vse socijalne demokracije stremljenje po enotnosti in velikosti. Kakor povdarja v ekonomichnem in socijalnem razvoju stremljenje k svetovni zdruzitvi ekonomije in socijalnemu priblizhanju vseh držhavnih in narodnih delov, tako je morala dosledno zavzeti avstrijsko stalishche jugoslovanskega vprashanja nacheloma in a priori ga mora tudi danes zavzemati. Vsako separatistichno, nacijonalistichno stremljenje posameznih jugoslovanskih plemen, ali so zhe Bolgari, ali Srbi, ali Hrvati ali Slovenci, je nachelno proti splošnemu politichnemu stremljenju socijalne demokracije, t. j. pustiti polno avtonomijo posameznim narodnostim, vse pa zdruzhati na enem ozemlju, ki je po prirodi dano kot ena velika ekonomichna skupina. Velika svetovna industrija in trgovina, ki je predpogoj veliki socijalni demokraciji, ne more se razvijati med majhnimi narodi in narodichi, mogoča je le tam, kjer so dani materijelni predpogoji za veliko enoto. Ako je nadvladanje majhnega naroda po velikem kulturna in politichna krivica, pa je she vechja, nadvladanje malega naroda po drugem malem narodu, ko oba nimata predpogojev v smeri velikega razvoja industrije in trgovine. Vechja ko je držhavna skupina, bolj je tudi zajamchena avtonomija sestavnih delov te skupine. Ne sme nas motiti absolutistichna Rusija. Tam je vlada lochena od naroda, tam ima dinastija svoje lastne cilje, tam dinastija dejanjski predstavlja vso moč

države, tam je ob različnosti kulturnega stanja posameznih delov tudi nemogoča dejanska avtonomija posameznih narodnosti brez vodstva in nadzorstva dinastije. Nasprotno tvori Avstrijo skupina visoko kulturnih narodov, kakor so Nemci, Čehi, Italijani, in lahko prishtevamo tej skupini tudi sebe, Madjare, Hrvate, Srbe in Bolgare. Kulturna zavest slovanskih in drugih narodov v Avstriji in na Balkanu je tolika, da sama daje predpogoj za polno avtonomijo, po drugi strani pa razdeljenost narodnosti v enem velikem geografičnem in ekonomičnem kompleksu samo narekuje svobodno zvezo v veliki centralizirani državi. Kar je nemogoče, vsaj za sedaj, za Rusijo, to je predpogoj svezhega in močnega zhivljenja za Avstrijo in Balkan.

Socijalna demokracija avstrijska in slovenska, ki je bistveno svoje stalishche v avstrijski politiki glede jugoslovanskega vprasanja precizirala, tudi danes ob vojni ne more preminjati svojega stalishcha. Prvich ne, ker je to stalishche principijelno in apriorno, a drugich, ker izid vojne, ali zhe ugoden ali neugoden za eno ali drugo vojujochu se stran, ne more imeti na nashe nachelno stalishche nikakega vpliva.

Predvsem stojimo pred neznanski velikim socijalnim pojavom svetovnega militarizma. Vojna pokazala nam ga je v svojem bistvu in v svoji celi obliki. Nobena dosedanjih vojen ni bila vojna vsega ljudstva. V prvich združile so se milijonske vojske kulturnih drzhav in dejanski pokazale orjashki organizem vojske. V prvich v chloveshki zgodovini pokazala nam je vojna, kako postane organizacija vojske sama sebi edini in najvishji smoter v državi. Vse drzhavne in ljudske sile vstromljene in napete so k edinemu cilju, koncentrirati se v eni sami smeri, v volji do zmage. Moderna vojna kazhe nam socijologično stremljenje po absolutni enotnosti, izločuje iz sebe vsako, tudi najmanjshe gibanje, ki bi utegnilo motiti ono obche stremljenje ali le zmanjšati k enemu cilju, združiti vse mochi in dosechi zmago. Ta organizem izključuje v svojem bistvu vsako separatistično gibanje, bodisi socijalno, razredno, stanovsko ali kulturno, vse, kar ni v smeri, cilju do ene volje, do zmage, vse to je vojski in vojni in državi nasprotno. Vsa država z vsemi svojimi mochi je v taboru vojske, vsako politično interno posebno gibanje moti organično združjenje vseh sil v volji do zmage.

Zato prav zahteva najodločnejši zastopnik marksizma Kautsky: »Sedaj, ko smo stopili v vojno, nam ne preostaja drugega, nego izpolnjevati svoje dolžnosti kot drzhavljeni, svoje dolžnosti kot bojevnik.«

Orjashke razmere sedanje vojne same jemljejo pogled na izid vojne, na posledice zmage ene ali druge strani. Vojna je dejanski prishla na nas kakor vihar in kakor se shkoda vidi po viharju, kakor se uchinek da konshtatirati vchasih shelej dolgo po končanem viharju, tako se tudi vsakemu chloveshkemu she tako visocemu razumu danes odteza odgovor na socijalni, politični in ekonomični uchinek zmage ene ali druge vojujochu se strani. Lahko pripushchamo, da so imeli

evropejski vladarji svoje posebne namene in smotre, lahko računimo s tem, da te posebne namene in cilje tudi dosežejo, trdimo pa obenem, da po zgodovinskem nachelu heterogenizma smotrov danes nihče ne ve, h kakemu daljšemu cilju pojde razvoj narodov in ako ta ali ona meshchanska drzhava, ali zhe konstitucionelna ali absolutistichna, dosezhe konechni smoter.

Francoska revolucija je ugonobila v zapadni Evropi absolutno kraljestvo in prevladajoči vpliv cerkvenih dostojanstvenikov. Pod geslom: *liberté, egalité, fraternité* reklamirala je vso moč drzhave za ljudstvo. Rezultat njen pa je bil anarhizem in napoleonski carizem. Napoleon in napoleonske vojske so hotele ukloniti narode Evrope, rezultat po 20-letnem boju je bil – ozhivitev narodnega in demokraticnega gibanja. To gibanje samo imelo je kot smoter polno svobodo drzhavljanov, rezultat njegov je bil razvoj kapitalizma in konstitucije, ki je dala vse predprave meshchanstvu in posedujochemu razredu. Narodno gibanje je naraslo v imperijalizem, t. j. nadmoč velikih narodov nad malimi. Danes se vodi vojna za imperijalizem angleshki, germanski in ruski. Smelo trdimo, da bo rezultat vojne avtonomija malih narodov, vsaj v doglednem chasu. Blizhnji smoter vojne ne more biti nego navidezen: zmaga ene ali druge vojujoche se drzhave. Socijologichni vzroki njeni pa so globlji in vsled tega svrha njena vishja. Pravi rezultat vojne se ne more predvidevati iz druzega nego s socijologichnega stalishcha. Kapitalizem in nacijonalizem, oba zdruzheni vrhujeta v imperijalizmu. Neizmerno nakupichenje bogastva v rokah predstaviteljev velikih narodov je v bistvu imperijalizem, socijalna hipertrofija. Vojna je le rezultat te hipertrofije, t. j. imperijalizem je zrasel chez mero, vsled tega mora po antagonizmu socijalnih sil imeti za seboj narast avtonomije narodov sploh in v daljšem razvoju prehod kapitalizma v kolektivizem. K temu zakljuchku prihajamo po dialektichni metodi Marksovi, po tej metodi razmotrivamo vzroke in prave smotre svetovne vojne, ki se razvija pred nashimi ochmi.

(...)

Le v polni avtonomiji avstrijskih narodnosti je mogocha centralizirana avstrijska mogochna drzhava. Le v polni avtonomiji avstrijskih narodnosti lezhi nevzdrzhni razvoj avstrijske drzhave v smeri Balkana in v smeri orijenta. S to potjo je avstrijsko-slovanska skupina postavljena v prirodno nasprotje z velikim ruskim kolosom. To avtonomijo nam svetovna vojna prej ali slej obeta. Zato tudi v porazu srbske narodne drzhave ne vidimo nikakega poraza jugoslovanske ideje. Za nas je ista mogocha le v okvirju močne donavske-balkanske Avstrije.

Anonim

NAJVECHJI SOVRAZHNIK DELAVSTVA

Narodnjashko gibanje je bilo in je proletariatu povsod škodljivo. Pri nas ravno tako kakor drugod in v nekaterih ozirih morda še bolj. Nacionalistično gibanje, ki je okuzhilo pred vojno socialistične vrste, je povzročilo izdajstvo Druge internacionale. Nacionalistično navdusheni nemški socialni demokratje so ob zacetku vojne v Berlinu sezhgali rdeče zastave in poslali nemške delavce v boj proti francoskim. Pod pretvezo, da morajo braniti narod napram zunanjemu sovražniku, so nacionalistično navdahnjeni belgijski in francoski socialni demokratje pozabili na razredni boj, so se združili z meshchanskimi strankami in stopili v ministrstva. Belgijski socialdemokratski minister Vandervelde je zashel celo tako dalech, da je podpisal v Versaillesu ono sramotno mirovno pogodbo, s katero je bil izročen nemški narod na milost in nemilost francoskim in angleshkim militaristom in imperialistom. Kakor pred vojno in med vojno tako se je postavilo nacionalistično gibanje tudi po vojni proti vsakemu proletarskemu gibanju. Cheshkoslovashki legionarji, poljski, finski in georgijski (gruzinski) socialpatriotje so se bili proti ruski proletarski revoluciji in potem proti sovjetski republiki. Na Nemshkem, na Francoskem, v Italiji, v Jugoslaviji in povsod so bile nacionalistične organizacije one, ki so organizirale reakcijo proti delavstvu. Kjer je zashel nacionalizem v socialistične vrste, povsod so socialistične stranke zavrgle razredni boj in pomagale meshchanstvu graditi nove narodne drzhave in drzhavice. Vsled nacionalizma, ki se zna delati po potrebi zelo krotkega in zna v primernem sluchaju dobiti tudi potrebno idejo o enakopravnosti, s katero navdushuje priproste dushe lahkovernega ljudstva, je bil proletariati zhe tisochkokrat osleparjen za svoje pravice in se je zhe tisochkokrat zgodilo, da se je revezh boril za stvari, ki so postale, ko so bile izvojevane, kletka v kojoj ga je vjel kapitalizem kot svojega vechnega suzhnja.

Nash domachi nacionalizem, kar ga je med Slovenci in Hrvati v Julijski Benechiji, ni bil nikdar in ni niti danes kaj boljshi od drugih. Ta nacionalizem se dela lepega in krotkega zato, ker nima mochi, da bi vihtel bich kakor dela to njegov roditelj v Jugoslaviji. Da bi se predstavil ljudem v še lepshi in milejshi obleki, si prisvaja velike zasluge, radi katerih naj bi ga vsi sposhtovali in mu pomagali, da pride do svoje oblasti. Njegove zasluge so velike in bi bilo zares škoda, da jih ne bi nashi chitatelji poznali.

Pred vojno je ta nash nacionalizem iz same ljubezni do naroda, v katerem naj bi bili vsi enaki, kamenjal socialistične agitatorje zato ker so uchili, da ima tudi delavec pravico do zhivljenja. Da bi narodu in slovenskemu jeziku še bolj pomagal, je hodil ta nash nacionalizem v Italijo po krumirje, kadar so v Nabrezhini stavkali slovenski klesarji, ki so hoteli imeti boljshje plache in bi bili tako narod kmalu spravili na boben. Ovajal je nash nacionalizem dijake, zato ker so shirili socialistich. nauke in s tem, seveda, raznarodovali Slovence. Organiziral je Narodno

delavsko organizacijo, ki je bila vedno na strani vseh kapitalistov, ki je organizirala vedno in povsod krumirstvo dogovorno s zvezo trzhashkih delodajalcev in je bila v miniaturni v vseh ozirih podobna sedanjemu fashistovskemu gibanju.

Slovenski narodni poslanci na Dunaju so bili vedno vneti branitelji domovine, glasovali so vedno, kakor italijanski poslanci, za nove kanone, nove pushke in nove ladje in tako pomagali pri delu, ki je pripravilo vojno in z njo petletno klanje, za katero jim mora biti proletariat, seveda, posebno hvalezhen. Po vojni so odobrili vsako pochetje jugoslovanske reakcije. Ko je padlo v Ljubljani 14 delavskih zhrtev, koje so zadele svinchenke narodne zhandarmerije, je nash nacionalizem zлил ves svoj zholch proti delavstvu, ki ni chutilo prav nobene hvalezhnosti do nove domovine, ki bo vsem enako dobra mati. Za 60.000 delavcev, koje je jugoslovanska reakcija ukradla družhinam in jih muchila v narodnih zaporih, ni imel nash nacionalizem niti ene same dobre besede. Imel je prilozhnost se izpovedati. Sam pravi, da je za enakopravnost, sam pravi, da je v ofenzivi. Kdo bi mu bil moral kaj ako bi bil ozhigosal reakcijo proti delavicem? Tega ni storil, ker je bila in je ta reakcija delo njegove krvi. V Jugoslaviji bi bil nash domach nacionalizem najhujshi ker bi bil obmejni. Pozabil bi na svojo defenzivo in preshel v ofenzivo proti proletariatu chesh, da rushi ta narodno drzhavo.

Kakor vsak nacionalizem tako je tudi nash domachi nacionalizem strogo konservativen. Kaj nam ni podal pred tednom lep nauk o bistvu drzhave, *»ki naj bi bila vsem enako dobra mati, ki naj bi vse enako varovala, vse enako branila, vse enako sodila in obsodila?«* Ta nauk nashega nacionalizma tvori veliko nevarnost za delavsko gibanje. Vojina ni pustila pri teh ljudeh nobenega sledu. Shla je preko njih in jih pustila in zapustila v kozhuhu stare nacionalistichne in demokratichne ideologije. Prespali so rusko revolucijo, njene doneske k razvoju socialnega gibanja in prespali so vse proletarske boje zadnjih let. Vrabci na strehi chivkajo zhe dolgo, da je danashnja drzhava organizacija kapitalistichnega izkorishchanja in da je demokracija v drzhavi velika socialna lazh. Drzhava zamore obstojati le kot organizem politichne in gospodarske nadvlade enega razreda nad drugim. Ta nauk mora postati kri in mesa proletariata zato, da se ne bo pustil vech omamiti po praznih frazah demokracije in da ne bo vech pomagal meshchanstvu graditi trdnjav proti katerim se bo moral prej ali slej boriti. V meshchanski drzhavi nima delavec nobenih pravic *Jugoslavija uchi*. Niti te pravice nima vedno, da bi volil v drzhavni zbor take poslance, ki so mu po volji. Celu njegove poslance se zapira in se jim jemlje mandate.

Nacionalizem je za proletariat nevaren. Tako v krajih kjer je na vladi kakor v dezhelah, kjer opravičuje svoj obstanek z bojem za najenostavnejše jezikovne pravice.

Vsak nacionalizem stremi po ustanovitvi narodnih drzhav na podlagi meshchanske demokracije. Ko enkrat to dosezhe stremi po nadvladi nad drugimi zlasti nad shibkejšimi narodi. Ker so prishli nacionalistichni nazori na povrshje skoro v vseh evropskih narodih, se vrshi med temi spor za nadvlado. Iz nacionalizma se

porodita militalitarizem in imperializem, katerima sledi vedno, kot zakonski otrok, vojna.

Proletariat se pa mora boriti proti vojni. Preveč je trpel in tega trpljenja ne sme pozabiti. Zakaj to trpljenje je preveliko, da bi bilo vredno si ga ponovno zheleti zaradi par narodnih tablic.

Obstane nobene meshchanske države ni vreden ne takega niti najmanjšega trpljenja od strani delavstva. Kar je vredno proletarskih zhrtev, to je boj za zmago nad kapitalizmom, boj za odpravo vseh drzhavnih meja in vsakršnega nacionalizma.

Nash domach nacionalizem, kakor nacionalizem drugih narodov, bi rad preprichal delavce da je boj za narodne in za jezikovne pravice vishje moralne in socialne vrednosti nego boj proletariata za odpravo izkorishchanja. Rahlochutno srce delavca, ki je trpelo dovolj in je vsled tega sposobno da chuti tudi tujo bol, razume in chuti krivico, ki jo trpi ljudstvo ako se temu prepove raba njegovega jezika. Toda delavstvo in proletariat sploh mora paziti, da se ne da omamiti od takih chustev. Nacionalisti so mojstri svoje vrste in znajo govoriti srcu. Ali resnica je ta da niso sposobni chutiti proletarskega trpljenja, ki ga povzročajo s tem, da branijo sedanji krivichni druzhabni red.

Proletariat ni dolzhen nobenemu nacionalizmu hvalezhnosti. Povsod je bil od nacionalizma v imenu domovine osleparjen, zasramovan in teptan. Pri nas kakor drugod. Nashe nacionalistichno chasopisje je strogo kapitalistichno. To drzhi che tudi bi bilo res, da nimamo pri nas velikih kapitalistov. Tem hujshe, ker se s tem pove, da pishejo nashe nacionalistichne chasopisje kapitalistichni prostovoljni suzhnji, ki zagovarjajo dan za dnem kapitalistichne ustanove.

Varujmo se torej nacionalizma. Iz nashih vrst mora iziti beseda, ki mu napove najstrozhji boj. Proletarske vrste ne smejo postati okuzhene od takega zla. Proletariat ima danes nalogo, da se bori za svoje pravice proti izkorishchanju. Kadar bo ta boj izvojevan, bodo reshena sama po sebi tudi vsa narodna vprashanja, za kar ne bo zahteval proletariat nobene hvalezhnosti od nikogar.

Delo, Glasilo Komunistichne stranke Italije, Trst, 15. junija 1922 (str. 1, uvodnik)

(anonim)

ZAROTE

Doba, ki v njej zhivimo je poleg vsega drugega tudi doba namishljenih zarot, doba namishljenih komplotov. Vsaka meshchanska vlada, ki se kolicikaj reshpektira, je iztaknila v svoji domovini kak protidrzhavni komplot zoper katerega je naperila svoje drzhavne in vladne sile. Ako pojde naprej she nekaj chasa po tem tiru, bomo

imeli na svetu toliko zarot kolikor je nevladnih političnih strank, ali pa bomo imeli en sam ogromen komplot in bo pri tem vsaka meshchanska vlada preprichana, da je zarota naperjena proti njej.

Zarote, ali komploti, so mnogim vladam nujno potrebne rechi. One spadajo med take potrebshchine, ki si jih zamisli vlada sama ako ne chutijo drzhavljeni do njih posebnega veselja. Bivsha Avstro-Ogrska monarhija n. pr. ni mogla izhajati brez zarot. Njeni ministri in podkupljeni »uchenjaki« so imeli nalogo iztakniti kako zaroto skoro vsako leto. Vendar ji ni to prav nich pomagalo. Ko je prishel dan in je prishla ura, jo je hudich vzel in bi jo bil vzel tudi ako ne bi bila nadlegovala svojih narodov z najrazlicnejshimi zarotami, ki so vse konchale smeshno ker so bile smeshne izmishljotine ljudi, ki niso imeli drugega opravka, kakor to, da so skrbeli za poshiljanje ljudi v zapore.

Jugoslavija se je po vidovdanskem atentatu na tedanjega princa in sedanjega kralja Aleksandra tudi preprichala, da obstoji v novi komaj »osvobojeni« domovini opasen protidrhjavni komplot. Zato si je tedanja jugoslovenska vlada izmislila, da je treba nagle in ostre obrambe. Pa je parlamentu predlozila in parlament je sprejel zloglasno »Obznano« t. j. oni famozni zakon o zashchiti javnega miru in reda, ki je bil naperjen proti delavcem, proti komunistom, katerim se je ochitalo in se ochita she vedno, da organizirajo protidrhjavne zarote. Komunistom se ni moglo nich dokazati, da so take zarote tudi zares snovali. Tega pa ni bilo niti treba. Poglavitno je bilo, da se je komunistom odreklo drzhavljanske pravice in, da se jim je onemogochilo takozvano zakonito agitacijo svojih idej med delavstvom. Zaradi tega ni prishla Jugoslavija nich na boljshe. Njena valuta se ni povzdignila. Njena gospodarska in politichna kriza se ni ozdravila in komunistichna ideja je postala prepovedna zato tem slajshi sad in se je shirila in se shiri med delovne mnozhice kakor da bi agitirala zanjo tajna vishja sila.

Romunska, Poljska in baltishke drzhavice so sledile Jugoslaviji. Tudi njim ni nich pomagalo. Prishla je na vrsto Italija. Tu se je tudi iztaknilo tak komplot, ki ga ni in se je zato zaprlo nad tisoeh komunistov in socialistov. Francija ima tudi zhe svojo komunistichno zaroto in sedaj je na vrsti Chehoslovashka. Tam so iznashli namishljen komplot ob priliki ko je neodgovoren na mozhganih bolni uradnik izvrshil atentat na financhnega ministra Rashina, ki je vsled tega umrl. Ta atentat je Chehoslovashki vladi dobro doshel. Kakor nalashch. Leto dni se pripravlja v Masarykovi republiki zakon proti komunistom. Pa niso imeli poguma ga spraviti na svetlo. Sedaj ga bodo opravičili in zhe trde, da je atentat na Rashina, kakor v Jugoslaviji atentat na princa regenta, dokazal obstoj drzhavi nevarne zarotnishke organizacije. Profesor Masaryk se je iz obsojenca spremenil v sodnika. Kar se je v Avstriji ochitalo njemu, ochita in dela sedaj on proti komunistom. Ironija zgodovine!

(...)

Komunisti pa niso in ne morejo biti združeni z nikomur, ki ni proletarec. Oni ne bodo dali niti ene same kaplje krvi za nove vojne radi narodnih manjšin in ne bodo ganili niti z mezincem zato, da bi se meje držav vnovich prichele menjati in risati s chloveshko krvjo. Oni imajo svoj program, svoje cilje. Teh ciljev pa ni mogoče doseči z zarotami. Zarota je sad malomeshchanskih ideologij in militaristichnih nasprotij. Komunistichna stranka ni in ne more biti zarotnishka. Ona je revolucionarna. Revolucije se ne dela s komploti. Komplotirali so Mussoliniji, Masaryki, Pashichi in drugi enaki. Prishli so na vlade, spremenili pa niso nichesar. Ostalo je vse pri starem. In komplotisti, ki niso bili nikdar revolucionarji, ki niso bili nikdar marxisti, meshajo sedaj komuniste in nacionaliste v en kosh. Pri tem dobe ljudi ki jim verjamejo.

Pa ne bo pomagalo vse nich. Komunizma se ne unichi z namishljenimi komploti in z lazhami in sploh z nobenim orožjem ne. – Ako se pa kdo boji komplotov ima samo eno nalogo. Naj da vsem enake pravice. Iznebite se gospodje narodnih manjšin ali pa jih zadovoljite. Pa bo, po vashem mnenju, komunizem osamljen. Nam boste naredili tudi dobroto. Mi smo sami, hochemo biti sami in bi radi, da bi to vedeli vsi, da bi nam to vsi priznali. Smo komunisti in delamo le za komunizem brez komplotov ob belem dnevu. Za nas pa dela razvoj, ki gre naprej.

Delo, Glasilo Komunistichne stranke Italije, Trst, 22. feb. 1923 (str. 1, uvodnik)

Anonim

VOJNA IN PROLETARIAT

(Delavsko sotrudnistvo)

Vojna je naravna posledica kapitalistichnega druzhabnega ustroja. To dejstvo in prirojena pohlepnost kapitalizma ovirata ob enem vsakršno razorozhitev, ter sklenitev srchno zheljenega in potrebnega miru. – Kapitalizem kot tak ne more in ne sme razorozhiti, ker morajo biti vse kapitalistichno drzhave pripravljene, da branijo z orožjem svoje pridobitve na polju gospodarske konkurence koja tvori pogoj razvoja vseh kapitalistichnih velesil.

Povojno stanje je dovedlo kapitalizem do najvishje faze konkurence. S tem je bil dan tudi polozhaj ki ustvarja veliko nevarnost vojne. Silni boj na polju gospodarske konkurence lahko prisili vsak hip posamezne velesile, da si s krvjo svojih in tujih drzhavljanov zagotove gospodarsko premoeh. V takih svetovnih konfliktih igra delavski razred brezdvomno najvechjo vlogo. Od delavskih mas zavisí zmaga te ali one drzhave. One trpe v boju, ki jim ne bo donesel v nobenem sluchaju nich dobrega. Zato imajo po nashem mnenju pravico, da spregovore svojo besedo.

Leto 1914., nam je darovalo največji industrialni konflikt v modernem kapitalističnem razvoju. Ljudstvo je bilo izdano po socialpatriotih in po njih je bilo navdusheno za skupno delo z buržoazijo in je jelo z njo pripravljati se za bratomorno klanje. Antantni imperializem je navdushil delavstvo s parolo: *Unichimo germanski imperializem, njegovo pohlepno in chloveshtvo bo oteto revshchine in vsega zla.*

Avstro-ogrška in Nemshka sta s svoje strani navdushevala svoje narode z geslom: »Udushimo pohlepno grabezhljivost antantino in vi moji narodi boste svobodni.«

Tako so se vabilo množice v klavnico in množice so se odzvale prisiljeno ali pa z resničnim upom na boljšo bodočnost.

Vojna je bila dolgotrajna in naporna. Izkorishchevanje veliko. Splošno zlo je doseglo vrhunec. Tedaj se je ljudstvo zachelo spominjati pravih socialističnih navkov in lepote njegovih smotrov. Zachelo je postajati nestrpno.

Revolucionarni duh je prichel objemati suzhnje. Z vzhoda je prishel glas, da je revolucija premagala velikashe, povzročitelje vojne. To jo imelo velikanski upliv na vse ostalo vojashtvo; vse okolishchine so kazale, da bo vojne kmalu konec.

Avstrija se je zachelo kosati in ljudstvo je s hrupnim navdushenjem sprejelo nove drzhave Jugoslavijo, Cheshko itd. mislech, da je konečno dobilo zares svobodo. Tu in tam so se pojavljali tudi direktni nastopi zavednih revolucionarnih mas.

Nich bolje se ni godilo antantnim velesilam, v prvi vrsti Italija, kjer je bila nevarnost revolucije pred durmi. Chutilo se jo povsod povojno stanje in revolucionarno razpolozhenje. Kapitalizem je pred tem navalom zachel zvijachno popushchati in tako pospeshil, da se je socialistična ideja razshirila po vsem svetu. Le malo jih je bilo tedaj, ki so dvomili o socializmu in njegovi bodochi zmagi.

Proletariat je zmagoval na vseh tochkah. V Italiji smo prishli celo do zasedanja tovaren in so si takoj vsi mislili, da je revolucija gotovo dejstvo. Zgodilo se je pa drugache. Onim socialpatriotom, ki so delavce gnali v kapitalistično vojno in so bili sedaj povsod na chelu velikega delavskega gibanja, se nikakor ni mudilo otehi delavski razred suzhenjstva. S tem so se zachelo v delavskih vrstah nasprotja iz katerih sta nastali komunistična in socialpatriotična stranka. Komunistična stranka je bila za takojshnjo revolucijo, socialpatriotična je bila pa za miren razvoj. V resnici so reformisti igrali vlogo sleparjev. Vedeli so dobro, da so mase revolucionarnega mishljenja in se zato niso direktno izjavili proti revoluciji, ampak so zahrbtno delovali za njihova reformistična nachela, t. j. za nachelo malomeshchanstva. Imeli smo tudi centrumashe, kateri so menili, da ni za revolucijo she primeren chas. Ti so bili dejansko pod vplivom reformistov. Bili so nevarni, ker so hoteli da bi bili v edini socialistični stranki združeni reformisti in komunisti.

Tem zadnjim so se komunisti močno upirali. Trdili so komunisti, da revolucionarna stranka, mora biti čista reformističnih elementov. Tek chasa je pokazal, da so imeli komunisti chez vse prav. Reformisti so hoteli s svojim delovanjem po Scheidemanovem uzorcu zediniti boga s hudichem. Pa so bili na teoretichnem polju popolnoma unicheni.

Pri zasedanju tovaren ni prishlo do revolucije, pach pa je prichela tedaj nova zgodovina socialistichnega gibanja.

Prishli smo do livornishke cepitve. Komunisti so ostali v manjshini in zacheli z neodvisnim delovanjem razjasnjevati delavskim masam pravo pot k svobodi.

Ravno tako, v vechji ali manjshi meri, se je godilo v vseh drugih drzhavah in tudi v novo ustanovljenih. Razocharano delavstvo je koj spoznalo, da kar je dobilo ni bila svoboda. Spoznalo je, da se povsod shpekulira na narodnost in da so vsi kapitalisti enako pohlepni. Zato je zachelo stopati v vrste revolucionarnega proletariata.

Razredni boj v drzhavah, kjer je bil proletariat omamljen po ideji narodnih svobodnih domovin, je prestopil prag teh domovin in se pridruzil mednarodnemu gibanju. Pa je prishla reakcija.

Ogrska je zadushila v krvi tamoshnjo proletarsko republiko. Jugoslavija je razveljavila komunistichne mandate, zaprla voditelje in izdala naravnost drakonichne odredbe proti komunistichni stranki. Nemshka je udushila v krvi shpartansko gibanje. Poleg politichne je nastopila tudi gospodarska reakcija. Delavstvo je svojo prvo veliko bitko izgubilo.

Samo ruska ogromna drzhava je ostala v revolucionarnih rokah. Te Rusije se kapitalistichni razred zhivo boji, in sicer se ne boji njene velikosti, ampak njenih mozh, in ideje, ki v njej biva.

Izvrshile so se torej v kratki dobi velike in za proletariat vseskozi zhalostne spremembe. Na vse to nebi imel proletariat nikdar pozabiti zakaj iz svoje zgodovine, iz zgodovine svojih razocharanj se mora uchiti ako noche da mu bo ushel she kedaj trenotek, ki ga popelje v njegovo svetlo bodochnost.

Ako opazujemo sedanje postopanje kapitalizma in njegove pozhreshne namene, vidimo, da se leto 1914 na novo pojavlja. To pa ni nikak zachetek novega konflikta, ampak poostritev in nadaljevanje onega, ki je izbruhn timer leta 1914.

Vojna se je zanesla iz strelskih jarkov v mestne ulice. S prisiljenim nemirjem se je zachela diplomatska vojna, ki pripravlja nov svetovni konflikt.

Oglejmo si sedaj v kakshnem stanju se nahajajo proletarske mase, ker je to za nas najvazhnejshje. Stvar nas precej prepricha, da jc proletariat vseh dezhel v najtezhhjih okolishchinah naj si bo na ekonomskem ali pa na politichnem polju. Kapitalizem hoche s svojimi legalnimi in ilegalnimi sredstvi unichiti proletarsko gibanje sploh.

Kapitalizem dobro ve, da za svoje interese mora imeti podložne državljanje. In danes, ko njegovi interesi za novo velevajo krvavega nastopa proti kapitalistom drugih držav, se ne chuti sigurnega na svojem sedezhu. Zato je njegova prva in poglavitna naloga, da zlomi vsak poskus delavskega upora.

Toda ne z ugonabljanjem, ne z upepeljenjem nashih ustanov, ne bo burzhoazija nich opravila. Delavske mase so dobro pouchene razrednemu boju. Ves povojni razvoj, je dovedel mednarodno delavstvo do preprihanja, da che tuj kapitalizem ne olajsha gmotno proletarsko stanje, tudi nacionalni velikashi ne opomorejo iz suzhenjstva proletariatu.

Danes se more burzhoazija le pishkavo naslanjati na nacionalizem. Iz razvalin Avstro-ogrske ustanovljene drzhave so se pokazale vredne posnemalke propalega cesarstva. In s tem je odvzeta zadnja iluzija, na katero se je burzhoazija naslanjala.

Danes obstoja zhe v vseh dezhelah Komunistichna stranka. Delavci ne bodo vech v eventualnih konfliktih rachunali na socialdemokraticno stranko, ampak na glavnega chinitelja, na komunizem, ki v boju z militarizmom bo dolochal o nadaljnem zhivljenju chloveshtva. Mi vemo da Komunistichna stranka mora delovati skoraj v vseh dezhelah ilegalno, toda to ne tvori nikako udushenje revolucionarne stranke.

Revolucionarna stranka ne obstoja v komunistih, ampak v postopanju burzhoazije. Draginja, brezposelnost, revshchina, to so tri najvechji propagandisti komunistichne ideje, komunisti so voditelji mas, ki so prezhete s to idejo, ki izvira iz omenjenih chiniteljev.

Danes se nagiba kapitalistichni konflikt k svoji najvishji fazi. Prolet. ne bo v teh konfliktih sluzhil kapitalizmu, ker njegov um in chut je prestal dovolj v minuli vojni, ampak bo stopil kadar bo treba v vrste revolucionarnih mnozhic in zadal kapitalizmu konchni udarec.

Naj bi se zgodilo to chim prej!

Delavec

Delo, Glasilo Komunistichne stranke Italije, Trst, 22. feb. 1923 (str. III)

Anonim

DR. IVAN TAVCHAR UMRL

V pondeljek 19. t. m. je umrl v Ljubljani na svojem stanovanju na Bregu oche slovenskega liberalizma dr. Ivan Tavchar. Pokojnik se je rodil 28. avgusta 1851. v Poljanah nad Shkofjo Loko. Leta 1883. je polozhil v Trstu odvetnishki izpit. Leta 1884. je bil prvich izvoljen kot ljubljanski obchinski svetovalec in je bil kot tak do

leta 1921. Kasneje je postal dezhelni in drzhavni poslanec. Bil je podzhupan in zhupan ljubljanski in je bil odbornik in predsednik mnogih odborov liberalnih drushtev.

Ivan Tavchar je resnichni oche slovenskega liberalizma kateremu je ostal zvest do smrti. Proletariatu je bil strog in nachelni nasprotnik. Boril se je vedno proti vsakršni proletarski osamosvojitvi. Bil je proti splošni volilni pravici in sploh mu ni bilo dano, da bi razumel in pojmil ona velika mednarodna socialna vprashanja, ki so trkala z mogochno silo tudi na vrata slovenskega zhivljenja. Kot borilec je bil nachelen in trmoglav obenem. Cankarju ni odpustil njegovega dela v korist proletariatu niti ko je lezhal najvechji slovenski pisatelj na smrtni postelji.

Ivan Tavchar pa je nedvomno vech vreden kot pisatelj. Na literarnem polju je zapustil bisere, ki bodo blazhili njegov spomin tudi med proletariatom. Napisal je vech novel, satirichnih chrtic in romanov. Njegovi najboljši in najlepši deli ste v zadnjih letih spisane novele »Cvetje v Jeseni«, in povest »Visoshka kronika«.

Ob njegovi smrti pozabimo na boje, ki smo jih imeli v zhivljenju in se klanjamo tudi njegovemu spominu, spominu pisatelja in mozha poshtenjaka.

Delo, Glasilo Komunistichne stranke Italije, Trst, 22. feb. 1923 (str. III)

Evgen Varga

KRIZA KAPITALISTICHNEGA DRUZHABNEGA REDA

S svetovno vojno se je zachela kriza kapitalizma. Proletariat vsega kapitalistichnega sveta se nahaja v revolucionarnem trenju. S plamenechega ruskega ognjishcha izhajajoch, se vali revolucionarni tok neizbezhno proti zapadu. Absolutno razrahlanje delovne discipline, globoka delovna nevoljnost pod kapitalistichnimi pogoji, orjashki shtrajki, ki zhe po svoji razteznosti sami pretresajo temelje kapitalistichnega gospodarskega reda, draginja, beda, plenjenja po mestih, nered v armadah: ta izkushnja kazhe, da so to predznaki oborzhene vstaje proletariata.

Dushevni boritelji burzhoazije gotovo menijo, da gre le za prehodno krizo kapitalizma, ne pa za zachtetek konca. »Boljshevizem je bolezen premaganih dezhek« – je njihovo geslo. Poskusiti hochem dolochiti, ali moramo smatrati sedanjo krizo za prehodno, – ali za poslednjo.

Kapitalistichni druzhabni red je antagonistichen (vsebuje nasprotja). Kot razredno gospodstvo se je mogel le toliko chasa smatrati stabilnim, dokler so se krili interesi meshchanstva z interesi pretezhne vechine prebivalstva. To je trajalo malo chasa. Imanentne (stalne, notranje) razvojne tendence kapitalistichnega produkcijskega (proizvajalnega) nachina so dovajale antagonistichni znachaj tega druzhabnega reda vedno bolj do jasnosti. Ne volja vechine prizadetih, ampak nasilna

organizacija gospodujočega razreda (države) je drzhala pokonci ta sistem za te latentne desetletja trajajoče krize. Velike mase proletariata so se organizirale za boj proti kapitalu. A prishlo je le do osamljenih izbruhov. Kapitalizem she ni razvil vseh svojih sil, izrabil vseh zmognosti: razshirjal se je she vedno dalje, zavzemal v last novo dezhele, novo dele sveta (imperializem!) donashal kapitalistom velike profite in s temi mozhnost, delu bojujočega se proletariata metati drobtinice od tega, nuditi jim pochasi dvigajoch se zhivljenski polozhaj, kar je zmanjšalo revolucionarne energije. (To je trajalo točno do konca prejšnjega stoletja; ostro rastoča draginja je doprinesla pri zvisanih *denarnih* plachah padec *realnih* (resnichno vrednost nudechih) plach). Koncentracija obratov in centralizacija premozhenja je bila she premalo razvita, interesiranci na zasebni lastnini produkcijskih sredstev she mnogoshtevilni. Konservativna ideologija (mishljenje), vera v nerazmishljivost kapitalistichnega svetovnega reda je bila v proletarskih masah she trdno ukoreninjena. »Evolucionistichni« nauk socialnih demokratov, ki je postavil revolucionarni preobrat, družbe v nevidno daljno bodochnost; praktichno delo strokovnih organizacij, ki so se posvetile popolnoma poboljšhanju polozhaja delavskega razreda v obmochju kapitalistichnega družabnega reda, ni bilo zmognho, da bi spremenilo latentna nasprotja v aktivne revolucionarne energije. Konchno: Nasilna organizacija gospodujochih razredov je bila dovolj nedotaknjena, dovolj mochna, da je lahko zavrnila vse poskuse oborozhene vstaje proletariata in je s tem povedala po nastavljenich gospodujochih razredov (sholi, cerkvi) propovedano dogmo, ki so jo vcepljali proletariatu – o nerazreshljivosti in vechnosti kapitalistichnega reda.

Svetovna vojna je prinesla globokosezhne spremembe v strukturi (ustroju) kapitalistichne družbe. Preiskati hochem najprej one spremembe, ki so doletele ekonomsko podlago kapitalistichne družbe v vojni.

Del sprememb se je vrshil sploshnim tendencam kapitalistichnega proizvodjalnega nachina odgovarjajoče, a v hitrejšem tempu, kot bi se zgodilo to brez svetovne vojne. Koncentracija (združhevanje) je napravila neprichakovano velike korake. Stotisochi malih obrtnikov in malih trgovcev so shli na fronto, njihova podjetja so propadla. Na drugi strani so obogatela velika podjetja vsled vojnega dobavljanja. Razdelitev družba v kapitaliste z velikim premozhenjem in proletarce, ne posedujochih drugega kakor svoje delovne mochi, stopa mnogo ostreje v ospredje kakor pred svetovno vojno.

Imperialistichni fazi kapitalizma lastna tendenca ki gre za premaganjem anarhije, za organizacijo gospodarstva, da omogochi kapitalu boljše obvladovanje trga, je zadobila v vojni mogochno ojachenje po drzhavnih prisilno gospodarskih organizacijah. Govorilo so je o vojnem socializmu – drzhavno organizirani kapitalizem bi bil pravi izraz.

(...)

Te spremembe v ekonomski podlagi so prinesle dalekosežne spremembe v družabni nadstavbi. Predvsem je nastala globoka sprememba v ideologiji proletariata, probuja latentne (skrite) revolucionarno energije.

Oni momenti, ki se v vojnem gospodarstvu popolnoma strinjajo s kapitalističnim razvojem, pospeshena koncentracija in zgradba prisilno gospodarske organizacije so zhe sami na sebi pomnožili moč latentne upornosti v proletariatu.

(...)

Materialno obubožhanje je nashlo proletariat v prilikah, ki so bile sposobne da v veliki meri dvignejo njegovo socialno samozavest. Gospodujoči razredi vseh dezhel so za chasa vojne neprenehoma apelirali na domovinsko ljubezen proletariata: na fronti, v tovarni, na dezheli. Vedno znova se je glasilo: proletarci morajo reshiti domovino, njihova pripravljenost do boja na bojishchu, doma njihovo delo v tovarni odločuje o »usodi domovine«. Proletarec je na ta nachin spoznal po besednih voditeljih kapitalizma samih svojo vse presegajočo vazhnost v moderni družbi. Doslej je slishal v uradno recheni ideologiji le o svoji manjši vrednosti nasproti chlanom gospodujočih razredov. Sedaj je chul pa ravno nasprotno. Poleg toga je dobil izkushnjo, da je v rabi orožhja – ki je bilo po njegovih dosedanjih izkushnjah vedno le rabljeno po oboroženih varuhih razrednega gospodstva proti njemu – ravno tako zmozhen in spreten, kakor chlani gospodujočega razreda in njihov privesek. Izkushnja, ki je napravila velik utis na proletarce. Kot temeljno dejstvo bomo torej ugotovili, da je izshel proletariat iz vojne s poslabshanim zhivljenskim polozhajem, a s tem vechjo socialno samozavestjo. Tej povechani samozavesti odgovarjajoče zahteva sedaj zboljshanje svojega materialnega in moralnega polozhaja: zboljshanje ne le sedanjega, ampak tudi predvojnega nivoja; zahteva, kateri pa kapital, kakor bomo videli, na noben nachin ne more ugoditi. To je jedro sodobne križe kapitalizma ...

Kvantitativno ta razvoj ni bil enak. Vojna deformacija gospodarskega zhivljenja je bila v premaganih drzhavah vechja kot v zmagovalnih: Vsled tega tudi poslabshanje zhivljenskega polozhaja delavcev, njihova nezadovoljnost, odtod tudi njihov revolucionarni pritisk. In ker se je to močno revolucionarno razpolozhenje v premaganih drzhavah *kerilo z razpadom* (ki je sledil vsled poraza) *nasilne organizacije drzhave*, je sledila politichna revolucija v vseh premaganih drzhavah. V Rusiji, kjer je imel vladajoči razred najshibkejšo organizacijo se je konchala z zmagovito proletarsko revolucijo, ki so ji sledili kmalu pobiti poskusi na Finskem, Bavarskem in Ogrskem.

(...)

Dilema kapitalizma jc nerazreshljiv. Revolucionarno trenje zavzema vedno nove plasti. Orjashki zgled Rusije, velevlasti sto milijonov prebivalcev, ki jo zhe toliko

chasa vodi zmagoviti proletariat, katerega vojashka sila je unichila vse nasprotnike, katerega ekonomske sile so kljub bojkotu od strani imperialistichnih velevlasti in kljub zhe shest let (sedaj zhe nad osem!) trajajochi vojni vidno organizacijo, vzbujajo razredno zavedne delavce vseh dezhel k vedno novim naporom, da vrzhejo kapitalistichni sistem. Odbiti poskusi na Finskem, Ogrskem in Bavarskem ne izpremenijo nich na dejstvu, da zavzema revolucionarno trenje vedno nove plasti in da nima kapitalizem nobenega sredstva zoper to. Kriza bo mogoche trajala leta in leta, revolucionarni preobrat bo mogoche vzel desetletja v poshtev in bo stal desetisocho zhrtev: povratek k mirnemu kapitalizmu je izkljuchen.

To spoznanje, da se morajo vsi poskusi restavracije kapitalistichne produkcije ob tem nerazreshljivem nasprotju odbiti, da bi se konchal razredni boj s skupnim propadom bojujochih se raizredov, ako se revolucionarni preobrat cele družhbe ne posrechi, je dovedlo zhe marsikaterega narodnogospodarsko izobrazhenega marksista – tudi pisatelja teh vrst – v bolsheviski tabor. Kajti cheprav v zacetku proletarska diktatura gospodarski polom she povecha, vendar tvori podlago za konchno reshitev, za zgradbo socialistichne družhbe.

(Iz knjige: »Gospodarsko-politichni problemi proletarske diktature.« Napisal Dr. Evgen Varga, univ. profesor, bivshi ljudski komisar in predsednik Najvishjega gospodarskega Sveta ogerske sov. republike).

*

Kakor vidimo, je bila knjiga napisana v letu 1920. in je priobcheno poglavje v nekaterih stvareh zhe zastarelo; vendar je v bistvu kriza ravno ista in je stvar na tako klasichen nachin podana, da bi bilo shkoda, ne prevesti je na slovenshchino.

(...)

Delo, Glasilo Komunistichne stranke Italije, Trst, 22. feb. in 1. marca 1923; str. IV.

(anonim)

»ORJUNA«

Bil sem po opravkih nekaj chasa v Jugoslaviji, tej osvobojeni domovini jugoslovanskih izkorishchevalcev in verizhnikov. Izvedel sem marsikaj. Presenetilo me ni nichesar. Kakor pri nas, tako je tudi tam. Poshten delavec ima povsod tezhko zhivljenje. Preprichal sem se she bolj, da je svet, kakrshen je danes, ustvarjen za lumpe, za breznochajnezhe in brezvestnezhe. Kdor dela, ta nima nich; kdor ne dela, ta ima vse kar hoche, denar, udobnosti in chasti. Tako je pri nas, tako je povsod.

Gospodarska kriza je splošna. Jugoslavija še ni mogla izogniti tej strahni posledici svetovne vojne in kapitalističnega razvoja. Valuta pada dan za dnem in brezposelnost raste kakor, da je dobila za svoje zhiavljenje najboljsha tla. Ako pa gre Jugoslavija v vseh slabih rekeh sporedno, roko v roki z drugimi kapitalističnimi drzhavami, hoče biti in je na polju protidelavske reakcije na prvem mestu. O tem ste zhe mnogo pisali in nočem zato dolgočasiti chitateljev »Dela« z nepotrebnim ponavljanjem splošno znanih dogodkov. She nekaj hočem povedati o chemer ni »Delo« she veliko pisalo.

Reakcija, kakorkoli je bila in je velika, ni utrudila delavstva. Jaz sam sem se chudil temu bolj nego domachi ljudje. Socialdemokratje ali, kakor jih tukaj obche imenujejo, policajsocialisti, so izgubili pri delavstvu zhe vse simpatije in vse sposhovanje. Vechina organizacij in delavskih zbornic, ki so bile zhe v rokah komunistov in jih je oblast izročila socialpatriotom, so zhe zopet pod komunističnim vodstvom. Delavstvo izkazuje svoje simpatije do komunističnega gibanja brez strahu in odkrito. Tu gre prvo mesto zlasti srbskim in hrvatskim delavcem. Komunisti pa nastopajo tudi zares energichno in se ne strashijo nobenih zhrtev. To vzbuja pri delavstvu pogum in veselje do dela. Ker je Komunistična stranka prepovedana, so si ustanovili delavci svojo neodvisno delavsko stranko. Vlada bi rada prepovedala tudi to. Delavstvo pa obiskuje volilne shode te stranke v velikem shtevilu in se nich ne boji policijskih metod. Mirno lahko trdim, da ima jugoslovanski proletariat namen kljubovati kalpitalistični reakciji. Tak proletariat mora zmagati in bo zmagal. O tem ni nobenega dvoma.

Ker se je zdelo jugoslovanskim izkorishchevalcem, da je »zakonita« reakcija she vedno premehka in nezadostna, je ustanovila demokratična stranka, ki ji nacheljuje zloglasni Pribichevich, po vzoru italijanskih fashistov, posebno ilegalno ali protizakonito reakcijo. *Organizacijo Jugoslovanskih Nacionalistov*. Po zachetnih chrkah svojega imena se imenuje sedaj ta organizacija *OUIJUNA*. Nacionalisti trde, da pomeni beseda »Orjuna« v staroslovenskem jeziku vihar. Vsled tega so si vtepli v glavo, da je njihovo gibanje viharno, da so oni pravi pravcati vihar, ki bo ochistil domovino vseh njenih zunanjih in notranjih nasprotnikov. Ljudje pa vedo, da niso vihar marvech, da so chisto navadni kapitalistični tolovaji, razbojniki, proti katerim je vsako obrambno in napadalno sredstvo na svojem mestu. Imenujejo jih »jugofashisti« ker so zacheli uganjati to kar so uganjali in uganjajo v Italiji fashisti. Razbili so zhe vech tiskarn, povzročili tepezhe in smrt delavcev. Oboroženi so s poleni in revolverji. V Splitu so natepli komunističnega voditelja ker se ni hotel ukloniti njihovemu ukazu po katerem bi bil moral v 24 urah zapustiti mesto. Kakor se vidi torej, kopirajo fashiste v vseh pogledih. In temu pravijo viharno narodno gibanje.

(...)

V »Orjuni« je veliko članov bivše trzhashke N. D. O. (narodne delavske organizacije). Ti uganjajo svoje neumnosti v Jugoslaviji kakor so jih uganjali svoj čas v Trstu. V Mariboru, Celju in drugod je ta organizacija sestavljena skoro izključno iz gori omenjenih elementov. Je to pač velika sramota za nas primorce. Pa se ne da pomagati.

Vendar ne bo, o tem sem prepričan, vse nih pomagalo. Jugoslavija ne bo ushla usodi ki ji je sojena. Bodočnost je naša, je od delavstva in nih nam ne more zapreti vrat do nje. Rajshi bi shli lepo naprej toda ... kaj zhe pravi Cankarjev Kantor? ako sije solnce mi je vsheh in grem naprej, che dezhuje se pa ne vstavim, grem naprej vseeno.

In mi gremo naprej vseeno pa naj dezhuje in naj divja she največji narodni vihar.
Mi moramo naprej!

s. c. dclavec

Delo, Glasilo Komunistične stranke Italije, Trst, 1. marca 1923; str. 1

(anonim)

IZ KRASA

(Poročilo nashlega krashkega porochevalca, ki se je podal v razne kraje Krasa, da izve kaj se godi od strani belega terorja).

Razni kraji krshnega Krasa so zhe vech chasa pozorishche persekucij in preganjanj nashih komunističnih sodrugov. Gospodje, ki predstavljajo danes vlado, mislijo, da s temi shikanami bodo ugonobili komunistično ideljo. Ali nasprotno. Na Krasu je danes razmah komunistične ideje tako razvit kot dosedaj – odkar eksistira – ni bila she tako razvita. Gospodje fashisti, ki so prishli po vechini iz juzhnih krajev kraljestva in oni domachi elementi, ki so se im pridruzhili – bivshi narodnjaki, sokoli, ki so v letu 1920., ob chasu drzhavnozborskih volitev krichali, da so nashi zavedni delavci in kmetje izdajice slovenskega ljudstva. Oni, ki so imeli za simbol, kot je stalo na lepakih: »*Črna zemlja naj pogrezne tega, ki odpada*« – so danes njih oprede.

Preganjanja so se zachela v Sezhani, nato na Nabrezhini, Gorjanskem in Komnu. Aretacije, hishne preiskave in razne druge shikane niso le utrdile one nashe ljudi, ki so bili vedno nashi temvech tudi one, ki so bili do takrat pol sem in pol tja. Uvideli so isti na kateri strani imajo prichakovati reshitve svojega danashnjega groznega polozhaja.

Kmet, ki je prej za silo izhajal na svoji borni zemlji, ki jo obdeluje v potu svojega obraza, gleda danes s strahom v bodočnost. Delavec, ki si je bil svest, da bo zasluzhil s poshtenim delom sebi in svoji družhini koshček kruha, nima danes kje delati. Kmet, ki ima danes na prodaj edini pridelek – nekaj vina, ga prodati ne

more. Delavec, ki je – videch obnavljanje porushenih krajev – upal, da bo dobil zaslužka vsaj par let, je danes razočaran. Odjedajo mu kruh tujci, ki so sem prishli ali pa domachini, ki so si znali pridobiti tujchevo prijateljstvo. Imamo stavbinske zadruge, ki redijo le parasite, dochim se za ubogega domachina nihche ne zmeni.

Ali delavci in tako tudi kmetje si vse to dobro zapomnijo.

Zato tebi krashki delavec in kmet! Ne zabi, da solnce je zhc vsijalo, tam na vzhodu tudi tebi Krashevec in, ko isto nashe solnce dosezhe svoj vishek, bosh dal takrat dushka svoji volji. Zato nam bodite pozdravljeni, vi preganjani krashki trpini!

Zhivela svoboda! Zhivel Komunizem!

Delo, Glasilo Komunistichne stranke Italije, Trst, 1. marca 1923; str. III.

Srechko Kosovel

UMETNOST IN PROLETAREC

(...)

Shele nastanek in razvoj moderne industrije je zanesel v ljudske množice kali izobrazbe. Delavec, ki je hotel delati ob stroju, je moral biti vech ali manj izobrazhen; stroji so zanesli moderno kulturo celo na dezhelo, na kmete. Svet se je moderniziral. Radio, brzojav, poshta, zheleznice, parobrodi, chasopisi, knjige so pospeshevalci razvoja.

Kapitalizem je ustvaril novo bogato kulturo in s tem je nehal *razredni boj* biti samo politichen, postati je moral *kulturen*. Poglejmo samo Rusijo. Kljub temu da je vsa uprava, vse politichno vodstvo drzhave pod politichno diktaturo boljshevikov, kljub temu da se vse gospodarstvo postopoma socializira in da v razvoju stabilizacije ruskega gospodarstva izgineva vsaka nevarnost za protirevolucijo, kljub temu dela komisariat za ljudsko prosveto noch in dan, zato da razshiri pravo kulturo med ljudstvo. Zakaj izobrazhevati, chemu kultivirati ljudstvo? Zato, ker je *edino kultura tista, ki labko prenovi in preobrazji chloveka*. Zato, ker se lahko le izobrazhen chlovek zave pravic, ki mu po njegovem delu gredo. Zato, ker kultura usposablja chloveka pretrpeti in zhrtvovati se za zmago ideje.

(...)

Mnogo intelektualcev, znanih umetnikov in znanstvenikov, se je pridruzilo proletarskemu gibanju, verujoch v resnichnost in upravichenost, dá, celo dolzhnost borbe za Pravico. Rabindranat Tagore, Henri Barbusse, Romain Rolland, Selma Lagerlöf, Ernst Toller, vsi so napovedali neizprosen boj krivici in nasiljem.

V Sloveniji smo zhe imeli svojega revolucionarnega pisatelja. To je bil Ivan Cankar. Letos bo ravno petdeset let, odkar se je rodil. Cankarjeva umetnost je tako velika in tako mochna, da je zmoznha popolnoma preobraziti chloveka. V

Cankarjevi umetnosti se chlovek lahko prerodi in prenovi in che je dovolj mochan, postane svoboden, da pretrpi in zhrtvuje vse za to, da zagovarja resnico, da se bojuje za Pravico.

Od mlajshih so revolucionarni pisatelji Jozhe Pahor, ki je spisal velik socialni roman »Medvladje«, Tone Selishkar, ki je izdal zbirko pesmi »Trbovlje«, ter najmlajshi Mile Klopchich, ki je izdal zbirko pesmi »Plamtechi okovi«.

V slovenskem trzhashkem proletarskem listu »Delo« sem vechkrat z veseljem chital pesmi starejshih in mlajshih delavcev in kmetov. Mnogokrat so bile te pesmi tako elementarno preproste, da so uchinkovale z veliko sugestivno silo. (...)

(iz predavanja 23. feb. 1926 v Zagorju ob Savi; prva objava v reviji *Mladina*, 1925-1926, sht. 8-10; tudi v ZD, 1977, k. 3, Prvi del)

OPOMBE O AVTORJIH

Albin Prepeluh – Abditus (Ljubljana, 1881-1937), politik, publicist in zalozhnik, eden od ust. revije *Nashib zapiski* (1902-1922); slov. in nem. ljudska shola in shola za lesno obrt v Lj., nato uradnik na sodishchu; socialist-masarikovec, nasprotnik komunizma; posebej se zavzema za polozhaj kmetov in za avtonomno Slovenijo v federativni Jugoslaviji.

Henrik Tuma (Ljubljana, 1858-1935), politik, publicist, alpinist; doktor prava; zhivel vech let na Primorskem (Trst, Gorica), spochetka v liberalni stranki, nato socialdemokrat in avstromarksist; erudit v razlichnih strokah (zgodovina, psihologija, literatura), preuceval imena slovenskih gora in s tem podpiral svojo tezo o avtohtonosti Slovencev v Alpah; urednik *Nashib zapiskov* (kot naslednik A. Dermote spremenil prejsnji podnaslov »socialna revija« v »socialistichna revija«, 1913).

Anton Dermota (Zhelezniki, 1876 – Gorica, 1914), politik, publicist; doktor prava, shtudiral v Pragi, masarikovec, socialdemokrat (JSDS), ostro kritichen do klerikalizma in liberalizma, nasprotnik novoilirstva; kot Prepeluh se zavzema za slovensko obliko socializma; prevajal iz cheshchine; urednik *Nashib zapiskov*.

Dragisha Lapchevich (Uzhice, 1864 – Beograd, 1939), srbski politik in publicist, socialdemokrat, nasprotoval srbski udelezbi v balkanskih vojnah, zavzema se za »chisti« (reformistichni) socializem z distanco do komunizma.

Dragotin Lonchar (Brdo pri Lukovici, 1876 – Ljubljana, 1954), zgodovinar, politik, publicist; shtudiral v Pragi; kakor Prepeluh desni socialdemokrat-masarikovec; slovenski avtonomist; ravnatelj Nar. muzeja in predsednik Matice slov. 1920-1947.

Fran (tudi: Franc) Milost (Gorica, 1877 – Trst, 1943), politik in publicist; trzhashki delavski aktivist, izuchen pek, socialdemokrat, a kritichen do politike JSDS (»guganje ... brezciljno tavanje«).

Evgen Varga (Eugen-Jevgenij Samuilovich »Jenŏ« Varga; Budimpeshta 1879 – Moskva, 1964), madzharsko-ruski marksistichni ekonomist in publicist, avtor shtevilnih razprav in knjig; shtudiral filozofijo in ekonomijo v Budimpeshti; chlan Madzh. socialdem. stranke; po zlomu kratkotrajne Madzh. sovjetske republike (marec-avg. 1919) je leta 1920 emigriral v SZ, med drugim bil v 30-ih letih Stalinov svetovalec za ekonomijo; po 1945 so bili njegovi pogledi na kapitalistichno ekonomiko kritizirani (vztrajal je pri mnenju, da so v kapitalizmu neizogibni obchasni krizni izbruhi).

Vprashalnica

Jolka Milich

VILI STEGU V ITALIJANSKEM PREVODU IN ... POETICHNI PREDELAVI

Nekdo, ki ga ne smem omeniti, me je pred chasom vprashal po elektronski poshti, kaj si mislim o prevodu v italijanshchino pesniskhe zbirke *Ugashajoche sonce* Vilija Steguja. Odgovorila sem mu: Si ne mislim chisto nich, ker niti ne vem, da je prevod izshel, se pa veselim vsakega takega podviga, ki ... katapultira nasho poezijo in literaturo v svet. Dva dni kasneje sem dobila po navadni poshti zbirko z modrimi platnicami, na naslovnici pa je pisalo: *Vili Stegu – Sogni in estinzione - Rielaborazione poetica dall'originale sloveno* di Giovanni Tavchar. Spodaj pa ime zalozhnika Il Convivio. V notranjosti sem prebrala, da ima ta mednarodna akademija, ki se ukvarja – pohvalno! – z zalozhnishtvom v nezasluzhkarske namene, sedezh na Siciliji. Med stranmi je bilo tudi pisemce, ki ga je poshiljatelju knjige napisala znana prevajalka in mu nanizala za celo stran neprimerno prevedenih mest, ki jih je delno pripisala povrshnosti prevajalca in tu pa tam celo njegovemu nezadostnemu poznavanju materinshchine. In hochesh nochesh sem ji morala v marsichem pritrtditi tudi jaz, ko sem prebrala njene vrstice. Shlo je prav za pogreshke, ki si jih moj prijatelj »di lunga data« Ivanchek alias Giovanni Tavchar, prevajalec, nikakor ne bi smel dovoliti. Pa saj on, me je na vsem lepem preshinilo spoznanje, ni prevajal v klasichnem pomenu te besede, marvech le poetichno predelaval iz slovenskega izvirnika; najbrzh gre za novo prevajalsko modo in metodo, o kateri sicer prvich slishim. Rielaboratorji v razliki od prevajalcev, se zdi, sploh niso dolzhni, da se drzhijo avtorjeve dikcije in pisave kot pijanci plota, oni, mislim, ga lahko kar po svoje zhingajo, she najrajshi mimo tekstov, ko (ali da) jim lepshe zazveni. Zahvalila sem se poshiljatelju, ki ga ne smem omeniti, za prijaznost, mu povedala, da sem zhe kar precej teh pesmi prebrala v italijanski preobleki, a ker nimam Stegujeve slovenske zbirke, izshla je zhe davnega leta 1996 pri Drushtvu 2000, ki ga she vedno vodi Peter Kovachich Pershin, ne morem na pamet presoditi, koliko je v tej zbirki avtentichnega pesnika in koliko Ivanchkove inventivne lirichne predelave. In potemtakem, ker ne morem primerjati, je she najboljshche, da se ne grem ocenjevanja z obveznim nizom resnih pomislekov. Svetujem mu pa, in celo priporocham, da napishe kaj sam, lahko tudi shtirochno s prevajalko, ki se očitno na svoj posel odlično spozna. Potem se bom nemara oglasila she jaz, s kakshnim umnim in prepotrebnim dodatkom, a mislim, da ga sploh ne bo treba. Chez dva dni sem spet prejela po navadni poshti kuverto tukaj

neimenovanega s Stegujevo slovensko zbirko, v okusni opremi Jurija Kocbeka in ilustrirano s perorisbami slikarja Krishtofa Zupeta.

Na, sem si rekla, zdaj pa imash praktično vse orodje za branje in primerjanje, in kajpak tudi za oporekanje, če se ti zdi kaj vprashljivo ali pod določeno prevajalsko ravnijo. Nimash vech na voljo pach nobenega lepega izgovora. A sem vseeno sama pri sebi tuhtala kakšno novo, vsaj za silo kredibilno pretvezo, čeprav malce privlečeno za lase. Toda she preden sem kaj verjetnostnega iztuhtala, sem dobila elektronsko pisemce s sporočilom, da je izshla tudi recenzija Stegujeve zbirke v prilogi zadnje *Družbine* in naj ne grem kupit tega tednika, ker dobim prilogo v ponedeljek s poshto, kar se je tudi zgodilo. Dobronamerna ocena Pavla Bratine pa je bolj ali manj splet iz samih superlativov in tu pa tam blagodneche leporechje, izrecheno, kot je pri nas zhe obichaj, bolj ali manj na pamet, pretezhno nepreverjeno in neutemeljeno, najbrzh le zaradi lepshega. Vse se recenzentu zdi v najlepšem redu, noben dvom mu ne sivi las ali zasenchi chela, delo je prevajalec po njegovem – strokovnem ali le ljubiteljskem? – mnenju opravil chastno in mojstrsko. Kaj lepshega? Umreti in se znajti v nebesih med svetniki in angelskimi zbori.

Torej vse knjige sem dobila in za nameček she recenzijo. Adijo zadnja možnost, da se izmuznem tej nehvalezhni nalogi in se she kar poceni izmazhem. Nimam reshitve pred tako vztrajnim ... naročnikom (mandante!) prevajalsko-verbalnega umora, ki je mene nekako dolochil ... za killerja oziroma za chloveka, ki si bo moral upati povedati na glas in javno, kar si drugi le mislijo, ne glede na bolj ali manj prijetne, vendar predvidljive posledice – spricho visoke stopnje zamerljivosti, pod katero jechi, a se je ne zna otresti, slovenska srenja vobche. No, ker sem neutrashne narave in mi je prevajanje posebno pri srcu, pa se pojdimo eksekutorja.

1. Mene osebno je zhe chisto od zachtetka najbolj motilo, da je Ivan Tavchar izdal Stegujevo zbirko le v prevodu, namesto da bi se odlochil za dvojezichno knjigo, kot je v Italiji, ko gre za tuje pesnike, zhe davno ustaljeni obichaj pri vsaki bolj pomembni zalozhbi, mali ali veliki. Zadnje chase celo veliko italijanskih literarnih revij objavlja tuje pesnike v prevodu z izvirniki ob strani. Če je chakal 14 let za objavo, bi she nekaj mesecev potrpel in reshil tudi problem dvojezichnosti. Vendar ne razumem, zakaj se je tiskanje tako dolgo zavleklo, kolikor je meni znano, in sem izdala v Italiji kar lepo shtevilo prevedenih knjig poezije, brzh ko kdo finančno omogochi izdajo (to je garantira ali kar pokrije njene stroshke), vse steche veliko hitreje kot pri nas. In točno po zhelji urednika zbirke. Tudi cene tiska so vechkrat nizhje kot pri nas v Sloveniji. Prevajalec nam bo moral povedati, kakshne vrazhje ovire so botrovale in ovirale tisk take – literarno vzeto – neproblematichne knjige. Saj drugache ne bomo niti razumeli, in to bi bilo navsezadnje shkoda, zakaj je za pesnika iz Prema zazijalo tako strashno dolgo chasovno brezno.

2. Zame je tudi precej moteče, ko se prevajalci – brez potrebe – ne drzhijo pesnikovega shtevila verzov, kar je dokaj znachilno tudi za Stegujevega prepesnjevalca v italijanshchino.

Ochitno jih on ne shteje in niti ne jemlje v poshtev, ker se mu jih vechkrat napishe vech in celo manj, in to je skoraj presenetljivo. Tudi nerad, recimo, seka stavke po Stegujevo. Rajshi jih med sabo povezhe z veznikom »in« ter s tem pesnikov ritem nadomeshcha s svojim, ki se mu zdi verjetno bolj domach in sprejemljiv. Saj skoraj povsod daje prednost svojemu chutenju in jeziku, namesto da bi potisnil v ospredje pesnika, se vanj bolj vzhivel, in sebe nekoliko utishal, vsaj ko gre za stilne zadeve, ki razlikujejo pesnike in celo navadne ljudi med sabo. Tudi besede mu rad kar nonstop odvzema ali dodaja – spet brez potrebe, le bolj poredkoma ni mogoche drugache – ochitno, ker se mu zdijo odvechne ali nezadostne, ne dovolj povedne, pa mu z dodatki pomaga do izraza. Gre pa po mojem mnenju za nasilje, ki ga lahko samo prevajalci izvajamo, che se dovolj ne brzdamo in bolj sebe chislamo, kot pa pesnika zares sposhtujemo. Ta nasilni postopek bi lahko shaljivo imenovali prevajalski mobing. Naj navedem le nekaj primerov z zamenjavo (brez potrebe) besed: pesnik omenja vechkrat vrtnice, prevajalec jih posplosi v fiori, drugih pa navadne rozhe spremeni v vrtnice. Le zakaj? Stegujeve shkrlatne rechi se mu kar prevechkrat sprevrzhejo v purpurne ali v zhivo rdeche, vchasih pa jim le pusti do besede, ne ve se spet, zakaj. Ker mu to diktira trenutno razpolozhenje? Gmajna postane brez potrebe polja, pri pesniku misel ishche mleчне dojke, pri prevajalcu pa nabrekle. Idem gledati je kar naprej fissare (opazovati, zreti ...). Poslednji vek se preobrazi v dozorevajochi vek (secolo in maturazione). Itd.

Nekaj primerov z odvzemanjem besed (brez potrebe): viharna noch je le vihar (bufera), neslishno drsa – v prevodu le drsa (arranca), pri ... *se vdano spushcha* izgine vdano, pod krizhem gol trepeta – gol odpade. Zhe spet: zakaj? O pretiranem dodajanju glagolov – spet dokaj samovoljno – (serpeggia, sale, aleggia itd.), ko bi lahko kot v slovenshchini opraval brez njih. Saj ko bi pesnik chutil potrebo po njih, bi lahko tudi on napisal: se vije, se vzpenja, veje ali lebdi. Che pesnik napishe, da ubiti otroci jochejo, naj jochejo tudi v prevodu (piangono), ni treba, da ... se jokanje ubitih otrok skozme usmerja ali kanalizira (s'incanalano i pianti). Jaz osebno si tezhko predstavljam to usmeritev ali kanalizacijo joka, golo jokanje se mi zdi dovolj poetichno in tudi povsem preprichljivo. A vechkrat se Ivan odlochi za metodo: zakaj preprosto, che lahko komplicirano? Pesnik pravi, da ni nobenega miru v razpetem shotoru obupa, prevajalec pa ... **nad** shotorom – sulla dispiegata tenda itd. Pa she to: kaj se ne pravi v italijanshchini *piantare, montare, drizzare le tende* prej kot dispiegare? Samo vprasham, ne trdim. Ta dispiegare v zbirki nastopa vechkrat skoraj primadonsko, zdi se, da mu je zaradi precioznosti posebno ljub. Z dodajanjem glagolov pa chloveku, ki ni dovolj previden, preti nevarnost, da spremeni tudi pomen pesmi.

Primer:

izvirnik:

Magichno oko

Noch je varovalka skrivnih sil
 zelenega ognja,
 chrnih cvetov
 /in rdechih occhi/
 in plesa nemih
 in pijanih zhena
 in mehkih velikanov.
 Trg je gostishche blaznih
 opolnochi.

prevod v mojem prevodu:

Magichno oko

Noch je varovalka
 skrivnih sil,
 ki domujejo (che albergano)
 v zelenem ognju,
 v chrnih cvetovih,
 v plesih mutcev,
 v pijanosti zhensk
 v mehkih velikanih.
 Trg, opolnochi,
 je zavetishche blaznih.

Prevajalec ni niti opazil, da je preskочil 4. verz *in rdechih occhi* in pesnika prikrajshal za rimo z *opolnochi*, in niti kasneje, pri ponovnih branjih, ni teh oči pogreshal. Zgodi se vsakemu prevajalcu, da kaj spregleda, bere narobe itd. A če bi se držal shtevila verzov in ne bi sam(ovoljno) nich dodajal, bi pri shtetju takoj ugotovil, da kaj manjka in bi manjkajochi del dodal. Prav tako ni opazil, da je pesem pomensko popolnoma predrugachil. Prehitro se je zadovoljil s svojo ... poetichno predelavo, kajpak na shkodo deklariranega mojstrstva. Prevajalka, ki sem jo omenila na zacetku, bi mu tudi povedala (bojim se, da brez rokavic), da je chrne vrance v galopu – saj gre vendar za chrne konje (morelli) iz neznanja ali povrshnosti zamenjal za chrne vrane (corvi neri). Ki galopirajo. V *Intermezzu* (str.107) je v rumenih vrancih le zaslutil konje – torej je shlo za povrshnost – in jih spremenil v rumene zhrebce, (gialli puledri, tudi v ednini), cheprav pri Steguju ne teche beseda o zhrebcih, marvech o vrancih, ki de facto sploh niso mozni, v slikarstvu in poeziji pa so, kot recimo Kosovelovi **modri** konji. Ali premški pesnik ni vedel, kakshne barve so vranci, ali pa se je shel tudi on ... ekspresionizm? To je vprashanje, ki ga je, za moje pojmovanje, prevajalec reshil naravnost rokohitrsko in prevech shportno s tem, da je konje normaliziral, vrance likvidiral in zhrebce omogochil eksistenco tudi v naravi. Prgishche (manciata) pepela iz *Uverture v plavem* pa je bral zharishche pepela (un focolaio di cenere). V *Finalu* je triumf preteklega (trionfo del passato) preobrazil v triumf prekletega (trionfo del maledetto). In za navrh bi mu dodala, da »svet na svojih izvozhenih tirnicah« ni s svetostjo in svetniki nich v zhlahti, marvech je v sorodstvu s svetom, ki ga mi naseljujemo. Nasedel je tudi shkratu, ki je v *Viziji* svechenika (sacerdote) v Stegujevi zbirki

sfizhil v svechnik (candeliere), in ga dobesedno reproduciral, ne da bi zachuden trenil z ochesom, to se po prevajalkinem mnenju veshchemu prevajalcu ne bi moglo in niti smelo zgoditi. She in she bi jo lahko nashtevala in she kaj svojega dodala. Recimo, ali Tavchar sploh ve, kaj je potochnica? Smrtni boj? Nekje teche beseda o molku, jaz skoraj dvomim, da gre za tishino – rekla sem skoraj, ne trdim, bi se morala she s kom, bolj podkovanim v slovenshchini, konzultirati – mislim pa, da je beseda o ... rozhnem vencu (molek/molka). Kaj je hotel povedati z glagolom screziare – nessun sospiro screziava il silenzio – (noben vzdih ni predril tishine)? In zakaj je Stegujev naslov *Maksime* spremenil v *Epilogo* – epilog? Ali bi svojim prevajalcem, ne glede, kakshne sorte so, predelovalne ali tradicionalne, sam dovolil, da mu spreminjajo naslove? Dvomim.

In zakaj italijani slovenske kraje (Villa del Nevoso, Solcano, Nuova Gorizia, Lauremiano, Tricorno ...), ki niso v dvojezichnem pasu? To mu prav zamerim. In to pochenja v enaindvajsetem stoletju, sedemdeset let po vojni, ko noben fashizem in niti trzhashki iredentizem ne potujchujeta vech in ne posiljujeta drugih narodov, vsaj javno si ne upata tako postopati, rajshi kdaj pod krinko huliganstva. Pa se nashi vrli nekaterniki kar sami radi kastrirajo in se grejo »il doppio gioco« – dvojno igro dvozhivk. No, dovolj. V premislek avtorju, njegovemu recenzentu in seveda bralcem. Le resnica nas bo osvobodila. Zazheleni so vsi argumentirani pomisleki, saj vendar nisem papezh ex cathedra, torej sem podvrzhena zmotam in pomotam. A che me ne boste opozorili nanje, ne bom nikoli zvedela, da sem se motila in kajpak streljala kozle.

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

»Torej vsako bitje, ki občuti svojo eksistenco,
občuti zločin pokorjenosti in težji k svobodi;
che se she zhivali, ki so udomachene za sluzhenje chloveku,
lahko podrede shele potem, ko jim zatro nasprotno zheljo,
kakshna nesrecha je to lahko za chloveka,
ki je edini resnichno rojen zato,
da zhivi svobodno.

Napravila ga je nenaravnega do te mere,
da je izgubil praspomin na svoje prvobitno stanje,
in na zheljo, da ga ponovno ozhivi ...
Vedno pa se najdejo eni, srečnejši od drugih,
ti, ki so rojeni pod srečno zvezdo,
ki občutijo težho jarma in ne morejo vzdržati,
da bi ga ne stresli, ti, ki se nikoli ne navadijo na jarem ...

*Ko bi bila svoboda povsem izgubljena,
zunaj tega sveta,
bi jo ti ljudje ozhivili v svoji predstavi,
občutili bi jo v **svojem duhu** in jo she vedno uzhivali.*

Suzhenjstvo nikakor ni po njihovem okusu,
celo ko je to okrasheno, ne! ...«

Étienne de La Boétie